

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

МУХІНА ВІКТОРІЯ В'ЯЧЕСЛАВІВНА

УДК 378.015.31:316.42:745/749

ДИСЕРТАЦІЯ

**СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ У ПОЗАНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ
НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА**

13.00.05 – соціальна педагогіка

23 – соціальна робота

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

В. В. Мухіна

Науковий керівник – **Саяпіна Світлана Анатоліївна**, доктор педагогічних наук, доцент

Слов'янськ – 2021

АНОТАЦІЯ

Мухіна В. В. Соціалізація студентської молоді педагогічного університету у позанавчальній діяльності засобами народного мистецтва.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.05 „соціальна педагогіка” – Державний вищий навчальний заклад „Донбаський державний педагогічний університет”, Слов’янськ, 2021.

Дисертаційну працю присвячено проблемі соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об’єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження. Сформульовано наукову новизну, практичне значення, наведено дані щодо апробації та впровадження результатів дисертаційної роботи в навчально-виховний процес закладів вищої освіти.

У першому розділі – „**Теоретичні засади соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва**” – здійснено вивчення соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва як наукової проблеми, схарактеризовано позанавчальну діяльність педагогічного університету як механізм соціалізації студентської молоді; розкрито педагогічний потенціал народного декоративно-ужиткового мистецтва як засобу соціалізації студентської молоді.

Установлено, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства особливої актуальності набуває проблема соціалізації студентської молоді, що трактується в дослідженні як багатогранний і складний процес, пов’язаний з оволодінням особистістю знаннями, суспільним досвідом,

формуванням загальноцивілізаційних ціннісних орієнтацій, засвоєнням норм, принципів і правил людського співжиття, актуалізацією особистісного життєвого і професійного самовизначення, що сприяє формуванню власної соціальної позиції й передбачає успішну інтеграцію в соціальне середовище та реалізацію себе як активного творчого суб'єкта соціальної дійсності.

З'ясовано, що потреба студентської молоді в самодіяльності, самореалізації та соціальному самовизначенні задовольняється значною мірою під час позанавчальної діяльності, що залишає значний простір для самостійності й неформального спілкування, яке в інших умовах займає навчання. Позанавчальна діяльність студентів – це спільна діяльність професорсько-викладацького складу та студентського колективу з планування, організації, проведення та аналізу позааудиторного соціально-виховного процесу з метою сприяння соціалізації студентів. Різні види та форми позанавчальної діяльності сприяють розвитку таких якостей особистості здобувачів вищої освіти, як ініціативність, креативність, відповідальність, гуманізм, без яких неможливе усвідомлення себе відносно вироблених у суспільстві й прийнятих людиною критеріїв належності до певної сфери суспільних відносин і певного соціального кола. Відповідно, зазначене вище дає підстави розглядати позанавчальну діяльність як механізм соціалізації студентської молоді.

У ході визначення сутності й педагогічного потенціалу народного декоративно-ужиткового мистецтва встановлено, що народне декоративно-ужиткове мистецтво – це галузь мистецтва, яка художньо-естетично оформлює предметне середовище, створене людиною, і відображає предметно-декоративний світ людини; це мистецтво створення та художнього оформлення виробів побутового характеру. Цей вид мистецтва є ефективним засобом соціалізації студентської молоді, оскільки володіє такими можливостями в розвитку особистості студента, як: формування цілісного знання про народне декоративно-ужиткове мистецтво; виховання поваги до народних традицій; формування національної самосвідомості;

розвиток мотиваційно-ціннісної сфери; реалізація художніх потреб особистості; зняття психологічного напруження й переключення психіки; розширення художнього кругозору; розвиток творчих здібностей; наповнення вільного часу важливим художньо-ціннісним змістом; розвиток естетичного й художнього смаку; формування декоративно-прикладних умінь та навичок; формування наполегливості, волі, вимогливості до себе й товаришів.

У другому розділі – **„Розробка та впровадження системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва”** – визначено критерії та здійснено діагностику рівнів соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва; розроблено та впроваджено систему соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва; проаналізовано результати експериментально-дослідної роботи.

Обґрунтовано критерії й показники соціалізованості студентської молоді на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва: *мотиваційно-ціннісний* – оцінні судження студентів про естетичну цінність творів народно-ужиткового мистецтва; розуміння важливості мистецтва, його значення для суспільства та особистості; естетично позитивне ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва; наявність прагнення займатися декоративно-прикладною творчістю; *когнітивний* – володіння основними категоріями мистецтва, знання про види мистецтва; знання видів та регіональних особливостей народного декоративно-ужиткового мистецтва, знання методики викладання декоративно-ужиткового мистецтва; *практично-діяльнісний* – ступінь включення в процес створення художнього виробу; здатність застосовувати отримані знання в продуктивній творчій діяльності, володіння методикою викладання декоративно-ужиткового мистецтва; встановлено, що наявний стан соціалізованості студентів педагогічного університету на засадах народного декоративно-ужиткового

мистецтва є незадовільним і потребує соціально-педагогічного втручання.

Теоретично обґрунтовано та експериментально впроваджено систему соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка становить складну, відкриту, здатну до самоорганізації та самовдосконалення систему, що містить такі структурні блоки: цільовий (мета і завдання), концептуальний (принципи соціально-педагогічної роботи), суб'єкт-об'єктний (об'єкти і суб'єкти), змістово-технологічний (зміст, форми, методи), діагностико-результативний (критерії, показники, рівні, результат).

Наукова новизна полягає в тому, що: *вперше* розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено систему соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка включає цільовий, концептуальний, суб'єктний, змістово-технологічний, діагностико-результативний блоки; представлено характеристику кожного з компонентів системи; розроблено критерії та показники соціалізованості студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

удосконалено форми й методи позанавчальної діяльності в закладах вищої освіти в контексті соціалізації студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

подальшого розвитку набули наукові уявлення про: сутність і зміст соціалізації студентської молоді, вплив народних традицій (зокрема художньо-естетичних) на процес соціалізації студентів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що змодельовано та впроваджено систему соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва; розроблено факультативний курс для студентів педагогічних університетів „Народне декоративно-ужиткове мистецтво”; створено методичку діагностики соціалізованості студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Матеріали дисертації можуть

бути використані в процесі: укладання освітніх і робочих навчальних програм, написання підручників і навчальних посібників, підготовки курсових і випускових кваліфікаційних робіт; проведення науково-методичних семінарів, майстер-класів, тренінгів у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Ключові слова: соціалізація, студентська молодь, педагогічний університет, позанавчальна діяльність, засоби народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Список публікацій здобувача

Статті у фахових наукових та наукометричних виданнях України:

1. Алексєєва В. В. Генезис поняття соціалізація в психолого-педагогічній науці. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: збірник наукових праць / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. Слов'янськ : ДДПУ, 2013. Вип. LXIV. С. 293–298.

2. Алексєєва В. В. Музей українського народного мистецтва як засіб соціалізації студентської молоді вишу. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: збірник наукових праць / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. Слов'янськ : ДДПУ, 2015. Вип. LXXIII. С. 254–261.

3. Алексєєва В. В. Соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема. *Педагогічні науки*: збірник наукових праць. Херсон : „Видавничий дім „Гельветика”, 2016. Вип. LXIX. Т. 3. С. 17–21.

4. Алексєєва В. В. Соціалізація студентської молоді в позанавчальній діяльності як соціально-педагогічна проблема. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: збірник наукових праць. Суми : вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. № 5 (59), С. 419–425.

5. Мухіна В. В. Народні традиції як елемент формування духовно-естетичного та соціального розвитку особистості студента ЗВО. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*: збірник наукових праць / гол. редактор Г. П. Шевченко. Сєверодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017.

Вип. 6 (81). С. 152–160.

6. Mukhina V. Criterion-level basis of studying socialization of student youth by means of folk art. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : збірник наукових праць / за заг. ред. проф. І.А.Хижняк. Слов'янськ : ДДПУ, 2019. Вип.6 (98). С. 271–282.

Стаття в зарубіжному науковому виданні:

7. Mukhina V. V. Система соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2021. № 01 (29). URL: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/11.html> .

Статті в інших виданнях, матеріали конференцій:

8. Алексеева В. В. Народное искусство как средство социализации студенческой молодежи. *Обучение и воспитание: методика и практики 2013/2014 учебного года*: VII Международная научно-практическая конференция (Новосибирск, 2 октября 2013 г.). Новосибирск : Издательство ЦРНС, 2013. С. 244–248.

9. Алексеева В. В. Художньо-естетичний напрям у позанавчальній діяльності як умова соціалізації студентської молоді вишу. *Актуальні проблеми молоді в сучасних соціально-економічних умовах*: міжнародна науково-практична конференція (Житомир, 20–21 березня 2014 р.). Житомир : ПП „ДжіВіЕс”, 2014. С. 66–68.

10. Алексеева В. В. Позанавчальна діяльність студентів як цілісна динамічна система установи вищої професійної освіти. *Перший крок у науку*: IX Всеукраїнська науково-практична конференція. Луганськ : Глобус-Прінт, 2014. Т. 1. С. 3–8.

11. Алексеева В. В. Висвітлення питань соціалізації особистості студента у сучасній соціально-педагогічній літературі. *Особистість у сучасній освіті: проблеми навчання та розвитку*: всеукраїнська науково-практична конференція (Донецьк, 14–15 травня 2014 р.). Донецьк : ІПО ІПП

(м. Донецьк) ДВНЗ „УМО”, 2014. С. 19–22.

12. Алексєєва В. В. Інститут освіти як вирішальний фактор соціалізації молодого покоління. *Педагогічні та психологічні науки: аналіз сучасності та прогноз майбутнього*: міжнародна науково-практична конференція (Харків, 12–13 грудня 2014 р.). Харків: Східноукраїнська організація „Центр педагогічних досліджень”, 2014. С. 32–36.

13. Алексєєва В. В. Ціннісні орієнтації студентів вузу як системоутворюючий елемент їх світогляду. *Проблеми підготовки майбутнього фахівця освітньої галузі: історія, реалії, перспективи, тенденції*: всеукраїнська науково-практична конференція (Слов’янськ, 16–17 вересня 2014 р.). Слов’янськ: ДДПУ, 2014. С. 9–11.

14. Алексєєва В. В. Народне мистецтво як система соціальних цінностей студентів. *Problems and Prospects of territories' socio-economic development: Conference Proceedings of the 5th International Scientific Conference* (Opole, Poland, 14–17 april, 2016 p.). The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. P. 85–87.

15. Мухіна В. В. Поняття соціалізація як філософська, соціологічна та психолого-педагогічна категорія. зб. тез доповідей на міжнар. наук.-практ. конф., присвяченій III Sympozjum naukowego „Ukraina-Polska – współpraca synergetyczna” 13–19 lutego 2017 r. Kijów, Połtawa, Słowiańsk (м. Слов’янськ, 16-18 лютого 2017 р.) / МОН України ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”. Слов’янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2017. С. 99–102.

SUMMARY

Mukhina V. V. Socialization of student youth of pedagogical university in extracurricular activities by means of folk art

Thesis for the degree of a candidate of pedagogical sciences (Doctor of Philosophy) in specialty 13.00.05 „Social pedagogy” (231 Social work). – State

Higher Educational Establishment „Donbas State Pedagogical University”, Slaviansk, 2021.

The dissertation is devoted to the problem of socialization of student youth of pedagogical university in extracurricular activities by means of folk decorative and applied arts.

The Introduction substantiates the relevance of the topic, defines the object, subject, purpose, objectives and research methods. The scientific novelty, practical value is formulated, the data on approbation and introduction of results of dissertation work in educational process of higher initial establishments are resulted.

In the first section – „**Theoretical foundations of socialization of student youth of pedagogical university in extracurricular activities by means of folk decorative and applied arts**” – the study of socialization of student youth of pedagogical university in extracurricular activities by means of folk decorative and applied arts as a scientific problem is carried out. socialization of student youth; the pedagogical potential of folk decorative and applied art as a means of socialization of student youth is revealed.

It is established that at the present stage of development of Ukrainian society the problem of socialization of student youth becomes especially relevant, which is interpreted in the study as a multifaceted and complex process associated with personal mastery of knowledge, social experience, formation of civilizational values, assimilation of norms, principles and rules of human coexistence, actualization of personal life and professional self-determination, which contributes to the formation of one’s own social position and provides for successful integration into the social environment and realization of oneself as an active creative subject of social reality.

It was found that the need of student youth for self-activity, self-realization and social self-determination is largely met during extracurricular activities, which leaves considerable space for independence and informal communication, which in other conditions takes up learning. Extracurricular activities of students are a joint

activity of the teaching staff and the student body for planning, organizing, conducting and analyzing the extracurricular social and educational process in order to promote the socialization of students. Different types and forms of extracurricular activities contribute to the development of such personality traits of higher education as initiative, creativity, responsibility, humanism, without which it is impossible to define oneself in relation to the criteria of belonging to a certain sphere of social relations and a certain social circle. Accordingly, the above gives grounds to consider extracurricular activities as a mechanism of socialization of student youth.

In determining the essence and pedagogical potential of folk decorative and applied art, it is established that folk decorative and applied art is a branch of art that artistically and aesthetically shapes the subject environment created by man and reflects the subject-decorative world of man; it is the art of creating and decorating household products. This type of art is an effective means of socialization of student youth, as it has such opportunities in the development of the student's personality as: the formation of a holistic knowledge of folk decorative and applied arts; fostering respect for folk traditions; formation of national self-consciousness; development of motivational and value sphere; realization of artistic needs of the individual; removal of psychological stress and switching of the psyche; broadening the artistic horizon; development of creative abilities; filling free time with important artistic and value content; development of aesthetic and artistic taste; formation of decorative and applied skills; formation of persistence, will, exactingness to itself and companions.

The second section – „**Development and Implementation of the System of Socialization of Student Youth of the Pedagogical University during Extracurricular Activities Using Folk Decorative-Applied Art**” – defines the criteria and diagnoses the levels of socialization of students on the basis of decorative and applied arts; developed and implemented a system of socialization of student youth of the Pedagogical University in extracurricular activities by means of folk decorative and applied arts; the results of experimental research

work are analyzed.

The criteria and indicators of socialization of student youth on the basis of folk decorative and applied arts are substantiated: motivational-value – evaluative judgments of students about the aesthetic value of works of folk-applied art; understanding the importance of art, its significance for society and the individual; aesthetically positive attitude to decorative and applied arts; the presence of a desire to engage in decorative and applied art; cognitive – mastery of the main categories of art, knowledge of arts; knowledge of types and regional features of folk decorative and applied arts, knowledge of methods of teaching decorative and applied arts; practical-activity – the degree of inclusion in the process of creating an artistic product; ability to apply the acquired knowledge in productive creative activity, mastery of methods of teaching decorative and applied arts), it is established that the current state of socialization of students at the Pedagogical University on the basis of folk decorative and applied arts is unsatisfactory and requires socio-pedagogical intervention.

The system of socialization of student youth of pedagogical university in extracurricular activities by means of folk decorative and applied arts is theoretically substantiated and experimentally introduced, which is a complex, open, capable of self-organization and self-improvement system containing the following structural blocks: target (goal and task), conceptual principles of socio-pedagogical work), subject-object (objects and subjects), content-technological (content, forms, methods), diagnostic-effective (criteria, indicators, levels, result).

The scientific novelty lies in the fact that for the first time the system of socialization of student youth of pedagogical university in extracurricular activities by means of folk decorative and applied art was developed, theoretically substantiated and experimentally tested, which includes target, conceptual, subject-object, content-technological, diagnostic-effective blocks; the characteristics of each of the system components are presented; developed criteria and indicators of socialization of students on the basis of folk decorative and applied arts; improved forms and methods of extracurricular activities in free economic education in the

context of socialization of students on the basis of folk decorative and applied arts; scientific ideas about: the essence and content of the socialization of student youth, the influence of folk traditions (including artistic and aesthetic) on the process of socialization of students have been further developed.

The practical significance of the study is that the system of socialization of student youth of the Pedagogical University in extracurricular activities by means of folk decorative and applied arts has been developed, modeled and implemented; developed an optional course for students of pedagogical universities „Folk Decorative and Applied Arts”; the technique of diagnostics of socialization of students on the basis of national decorative and applied art is developed. Dissertation materials can be used in the process of: compiling educational and working curricula, writing textbooks and manuals, preparation of course and final qualifying works; conducting scientific and methodical seminars, master classes, trainings in the system of professional development of pedagogical workers.

Keywords: socialization, student youth, pedagogical university, extracurricular activities, means of folk decorative and applied arts

The list of the published works

Articles in professional scientific and scientometric publications of Ukraine:

1. Alekseeva V. V. Genesis of the concept of socialization in psychological and pedagogical science. Humanization of the educational process: a collection of scientific papers / for general. ed. prof. V. I. Sipchenko. Slovyansk: DDPU, 2013. Issue. LXIV. Pp. 293–298.

2. Alekseeva V. V. Museum of Ukrainian folk art as a means of socialization of university students. Humanization of the educational process: a collection of scientific papers / for general. ed. pof. V. Sipchenko. Slovyansk: DDPU, 2015. Issue. LXXIII. Pp. 254–261.

3. Alekseeva V. V. Socialization of personality as a socio-pedagogical problem. Pedagogical sciences: a collection of scientific works. Kherson: Helvetica Publishing House, 2016. Issue. LXIX. T. 3. S. 17–21.

4. Alekseeva V. V. Socialization of student youth in extracurricular activities as a socio-pedagogical problem. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies: a collection of scientific works. Sumy: published by Sumy State Pedagogical University. A. S. Makarenko, 2016. № 5 (59), pp. 419–425.

5. Mukhina V. V. Folk traditions as an element of formation of spiritual, aesthetic and social development of the personality of a university student. Spirituality of personality: methodology, theory and practice: a collection of scientific papers / ch. editor G.P. Shevchenko. Severodonetsk: published by SNU. V. Dalia, 2017. Vip. 6 (81). Pp. 152–160.

6. Mukhina V. Criterion-level basis of studying socialization of student youth by means of folk art. *Humanization of the educational process: a collection of scientific papers / for general. ed. prof. I. A. Khyzhnyak. Slovyansk: DDPU, 2019. Issue 6 (98). Pp. 271–282.*

Articles in the foreign scientific publication:

7. Mukhina V. V. Student youth's socialization system of the pedagogical university during extracurricular activities using folk decorative-applied arts. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal.* 2021. № 01 (29). URL: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/11.html> .

Articles in other editions, materials of conferences:

8. Alekseeva V. V. Folk art as a means of socialization of student youth. Training and education: methods and practices of the 2013/2014 academic year: VII International Scientific and Practical Conference (Novosibirsk, October 2, 2013). Novosibirsk: TsRNS Publishing House, 2013. P. 244–248.

9. Alekseeva V. V. Art and aesthetic direction in extracurricular activities as a condition for socialization of student youth. Actual problems of youth in modern socio-economic conditions: international scientific-practical conference (Zhytomyr, March 20-21, 2014). Zhytomyr: PE „GVS”, 2014. P. 66–68.

10. Alekseeva V. V. Extracurricular activities of students as a holistic dynamic system of higher professional education. The first step in science: IX All-

Ukrainian scientific-practical conference. Luhansk: Globus-Print, 2014. T. 1. S. 3–8.

11. Alekseeva V. V. Coverage of issues of socialization of the student's personality in modern socio-pedagogical literature. Personality in modern education: problems of learning and development: all-Ukrainian scientific-practical conference (Donetsk, May 14-15, 2014). Donetsk: IPO IPP (Donetsk) SHEI „UMO”, 2014. P. 19–22.

12. Alekseeva V. V. Institute of Education as a decisive factor in the socialization of the younger generation. Pedagogical and psychological sciences: analysis of the present and forecast of the future: international scientific-practical conference (Kharkiv, December 12-13, 2014). Kharkiv: East Ukrainian Organization „Center for Pedagogical Research”, 2014. P. 32–36.

13. Alekseeva V. V. Value orientations of university students as a system-forming element of their worldview. Problems of training a future specialist in the field of education: history, realities, prospects, trends: All-Ukrainian scientific-practical conference (Slovyansk, September 16-17, 2014). Slovyansk: DDPU, 2014. P. 9–11.

14. Alekseeva V. V. Folk art as a system of social values of students *Problems and Prospects of territories' socio-economic development* : Conference Proceedings of the 5th International Scientific Conference (Opole, Poland, 14–17 april, 2016 p.). The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. P. 85–87.

15. Mukhina V. V. The concept of socialization as a philosophical, sociological and psychological-pedagogical category. Zb. abstracts of reports on the international scientific-practical conference dedicated to III Sympozjum naukowego „Ukraina-Polska – współpraca synergetyczna” 13–19 lutego 2017 r. Kijów, Połtawa, Słowiańsk (Slovyansk, February 16-18, 2017) / MES of Ukraine, Donbass State Pedagogical University. Slovyansk: B. I. Matorin Publishing House, 2017. P. 99–102.

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва	23
1.1. Соціалізація студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва як наукова проблема	23
1.2. Позанавчальна діяльність педагогічного університету як механізм соціалізації студентської молоді.....	53
1.3. Педагогічний потенціал народного декоративно-ужиткового мистецтва як засобу соціалізації студентської молоді.....	92
Висновки до розділу 1	114
РОЗДІЛ 2. Розробка та впровадження системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва	117
2.1.„Визначення критеріїв та діагностика рівнів соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва.....	117
2.2.„Теоретичне обґрунтування системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.....	136
2.3.„Упровадження системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва	155
2.4. Результати експериментально-дослідної роботи.....	173
Висновки до розділу 2.....	182
ВИСНОВКИ	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	190
ДОДАТКИ	215

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку незалежної України характеризується стратегічним курсом на оновлення всіх сфер суспільного життя, зокрема освіти. Успішність процесу соціалізації молоді як особливої демографічної групи визначено нині важливим чинником інтеграції закладів освіти України до європейського освітнього простору. Саме тому до пріоритетних завдань теорії та практики соціальної педагогіки належить обґрунтування значення освітнього й культурного складників у загальному соціалізаційному процесі молоді людини, створення та реалізація сприятливих для цього умов освітнього середовища.

Необхідність розв'язання цих завдань підтверджена положеннями нормативно-законодавчих актів із питань соціалізації молодого покоління: Законами України: „Про вищу освіту” (2014 р., із змінами та доповненнями 2017 р.), „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” (2016 р.); Концепцією державної етнонаціональної політики України (2018 р.), Стратегією національно-патріотичного виховання дітей і молоді на 2016 – 2020 рр., Концепцією національного виховання студентської молоді тощо.

З огляду на це особливого значення набуває організація соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва, яке відрізняється різноманітністю, виразністю, оригінальністю, вбирає емпіричні знання й культуру багатьох попередніх поколінь, характеризує зміст ціннісних орієнтацій народу й може стати інформаційним джерелом виховання та навчання молоді.

У сучасній соціально-педагогічній науці є низка праць, присвячених соціалізації студентської молоді: професійна соціалізація студентів магістратури соціогуманітарного профілю (А. Балюк [24]); соціалізація іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі закладу вищої

освіти (О. Білик [32]); соціалізація учнівської молоді в процесі функціонування соціально-педагогічного комплексу (Ю. Возна [55]); громадянська соціалізація молоді в діяльності молодіжних козацьких організацій (Д. Грищук [71]); соціалізація молоді, позбавленої батьківського піклування, в умовах соціального гуртожитку (М. Доннік [77]); соціалізація майбутніх учителів музики в навчально-виховному середовищі університету (О. Негребецька [148]); соціалізація молоді промислового регіону (П. Плотніков [170]); етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти (Н. Рудкевич [191]); соціалізація студентської молоді в позанавчальній діяльності (С. Савченко [196]); соціалізація молоді в студентських громадських організаціях та об'єднаннях у 60 – 80-х рр. ХХ століття (С. Сечка [201]); соціалізація обдарованих студентів у закладі вищої освіти (С. Фурдуй [230]) та ін.

Останніми роками науковці активно досліджують питання соціального розвитку та соціального виховання дітей і молоді: С. Коношенко, О. Кузьміна, С. Курінна, С. Омельченко, О. Полякова, І. Трубавіна, С. Харченко, Л. Цибулько.

Проблему організації позанавчальної або позааудиторної роботи в умовах закладу вищої освіти розглядали такі сучасні вітчизняні науковці, як А. Брусенко [41], С. Іванчикова [94], О. Палеха [160], Є. Пранова [173], І. Ратинська [186], В. Тернопільська [220], В. Тимошенко [221], Н. Шелест [241] та ін.

Комплекс праць (Ю. Баранецька [26], Г. Бучківська [44], В. Власова [53], Л. Гарбузенко [54], С. Лавриненко [123], Ж. Сироткіна [199], В. Смікал [207], М. Томашівська [224], І. Ушакова [226], Л. Фірсова [229], В. Чупіна [233], В. Швирка [238] та ін.) присвячено використанню мистецтва як засобу особистісного розвитку молоді людини.

Проте, незважаючи на ґрунтовні наукові дослідження за окресленими напрямками, проблема соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-

ужиткового мистецтва залишається не дослідженою.

Аналіз теорії і практики соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва дозволив окреслити *суперечності* між:

– об’єктивною суспільною необхідністю в соціалізованості студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва та наявним низьким її рівнем у здобувачів вищої освіти;

– педагогічним потенціалом народного декоративно-ужиткового мистецтва та недостатнім його використанням у позанавчальній діяльності студентів педагогічного університету;

– розумінням необхідності цілеспрямованої, системної діяльності із забезпечення соціалізації на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва і відсутністю розробленої, теоретично обґрунтованої системи її організації в позанавчальній діяльності педагогічного університету.

Актуальність, соціально-педагогічне значення досліджуваної проблеми, виявлені суперечності, недостатній рівень теоретичної і практичної розробленості, потреби сучасної практики зумовили вибір теми дисертаційної роботи **„Соціалізація студентської молоді педагогічного університету у позанавчальній діяльності засобами народного мистецтва”**.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є частиною науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет” (м. Слов’янськ) у межах комплексної наукової теми „Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з різними категоріями населення” (державний реєстраційний номер 0115U003305). Тему затверджено Вченою радою Донбаського державного педагогічного університету (протокол № 5 від 27.12.2012 р) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 23.04.2013 р).

Об'єкт дослідження – процес соціалізації студентів педагогічного університету в позанавчальній діяльності.

Предмет дослідження – система соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Мета дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. Дослідити стан наукової розробленості проблеми соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

2. Схарактеризувати позанавчальну діяльність педагогічного університету як механізм соціалізації студентської молоді.

3. Визначити педагогічний потенціал народного декоративно-ужиткового мистецтва як засобу соціалізації студентської молоді.

4. Теоретично обґрунтувати систему соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

5. Експериментально перевірити ефективність упровадження системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Методи дослідження. У ході роботи було використано комплекс дослідницьких методів: *теоретичних* – порівняльний, логіко-системний аналіз соціологічної, філософської, психологічної, соціально-педагогічної літератури для з'ясування стану розробленості проблеми соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва, визначення понятійного апарату дослідження, метод системного аналізу – для

визначення цілей та напрямів розв'язання проблеми, формулювання теоретичних висновків; метод теоретичного моделювання – для розробки системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва; *емпіричних* – анкетування, інтерв'ювання, тестування, бесіди, опитування, метод експертної оцінки з метою виявлення рівня соціалізованості студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; педагогічний експеримент, який дав можливість перевірити ефективність запровадженої системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва; статистичні – метод математичної статистики (критерій Пірсона) для перевірки ефективності та достовірності результатів експериментального дослідження.

Наукова новизна полягає в тому, що: *вперше* розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено систему соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка включає цільовий, концептуальний, суб'єктний, змістово-технологічний, діагностико-результативний блоки; представлено характеристику кожного з компонентів системи; розроблено критерії та показники соціалізованості студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

удосконалено форми й методи позанавчальної діяльності в закладах вищої освіти в контексті соціалізації студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

подальшого розвитку набули наукові уявлення про: сутність і зміст соціалізації студентської молоді, вплив народних традицій (зокрема художньо-естетичних) на процес соціалізації студентів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що змодельовано та впроваджено систему соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-

ужиткового мистецтва; розроблено факультативний курс для студентів педагогічних університетів „Народне декоративно-ужиткове мистецтво”; створено методичку діагностики соціалізованості студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Матеріали дисертації можуть бути використані в процесі: укладання освітніх і робочих навчальних програм, написання підручників і навчальних посібників, підготовки курсових і випускових кваліфікаційних робіт; проведення науково-методичних семінарів, майстер-класів, тренінгів у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет” (м. Слов’янськ) (довідка № 68-20-450 від 19.08.2020), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-28/1306 від 31.08.2020), Національного університету „Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка (довідка № 29 від 31.08.2020), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 2128/01-60/57 від 31.08.2020).

Апробація результатів дослідження здійснювалася через публікацію матеріалів дисертації. Основні положення, результати та висновки обговорювалися на засіданнях кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи Донбаського державного педагогічного університету (2013 – 2020), а також доповідались у виступах на науково-практичних конференціях різного рівня: *Міжнародних* – „Обучение и воспитание: методики и практики 2013/2014 учебного года” (Новосибірськ, Росія, 2013), „Актуальні проблеми молоді в сучасних соціально-економічних умовах” (Житомир, 2014), „Педагогічні та психологічні науки: аналіз сучасності та прогноз майбутнього” (Харків, 2014), „Problems and Prospects of territories’ socio-economic development” (Ополе, Польща, 2016), „Ukraina – Polska – Współpraca Synergetyczna” (Варшава, Київ, Полтава, Слов’янськ, 2017); *Всеукраїнських* – „Перший крок у науку” (Луганськ, 2014), „Особистість у сучасній освіті:

проблеми навчання та розвитку” (Донецьк, 2014), „Проблема підготовки майбутнього фахівця освітньої галузі: історія, реалії, перспективи, тенденції” (Слов’янськ, 2014); на щорічних науково-практичних конференціях ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”(2013 – 2020).

Публікації. Зміст і результати дослідження відображено в 15 одноосібних наукових працях авторки, із них: 6 – у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, 8 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (259 найменувань, із них 12 іноземною мовою), 6 додатків на 19 сторінках, 11 таблиць, 9 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 233 сторінки, основний зміст викладено на 189 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПОЗНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО- УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Соціалізація студентської молоді педагогічного університету в познавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва як наукова проблема

Головним завданням нашої роботи є ґрунтовне теоретичне та практичне осмислення досліджуваної проблеми, оскільки вона є складною і в теоретичному, і практичному плані.

Виходячи з цього, а також для всебічного аналізу наукової літератури з проблеми, що вивчається, ми визначили кілька найбільш значущих напрямів наукового пошуку. Це, *по-перше*, аналіз джерел, що дають уявлення про стан дослідження проблеми соціалізації студентської молоді в умовах закладу вищої освіти. *По-друге*, це аналіз джерел, які стосуються змісту, форм та методів організації познавчальної роботи зі здобувачами вищої освіти. *По-третьє*, це аналіз джерел, безпосередньо пов'язаних із використанням різних видів мистецтва як засобу соціально-педагогічного впливу на особистість.

У сукупності ці три напрями стануть тим науковим підґрунтям, спираючись на яке, ми будемо розв'язувати завдання нашого дослідження.

Розпочинаючи аналіз першого напрямку, відзначимо, що в процесі дослідження проблеми соціалізації студентської молоді вагоме значення для нас мають ідеї теорії та практики соціальної педагогіки та соціальної роботи, які знайшли відображення в працях українських науковців: А. Балюк, О. Білик, Ю. Возної, Д. Грищука, М. Доннік, О. Негребецької, П. Плотнікова,

Н. Рудкевич, С. Сечки, І. Фірсової, С. Фурдуй [24; 32; 55; 71; 77; 148; 170; 191; 201; 229; 230] та ін.

Зокрема, А. Балюк у дисертаційній роботі „Педагогічні умови професійної соціалізації студентів магістратури соціогуманітарного профілю” (2018 р.) [24] розробила та експериментально перевірила модель професійної соціалізації студентів магістратури соціогуманітарного профілю. Реалізація моделі відбувалася в чотири етапи, кожен з яких завершувався контрольними заходами (мінітестами) задля перевірки засвоєних студентами знань і вмінь. На теоретико-інформаційному – здійснювався вплив на когнітивний компонент професійної соціалізації. Авторкою було впроваджено спецкурс „Основи професійної соціалізації студентів магістратури соціогуманітарного профілю”, застосовано різноманітні вправи і ситуації квазіпрофесійної діяльності. Кожна лекція базувалася на найважливіших аспектах професійної соціалізації студентів магістратури соціогуманітарного профілю: проблеми й перспективи, концепції та підходи, зміст і структура, чинники й етапи формування, інструменти самоконтролю тощо. Інформація подавалася не в готовому вигляді, а шляхом спонукання студентів до самостійної творчої діяльності: лекція-диспут, лекція з елементами мікровикладання, сократові запитання тощо. На практичних заняттях використовувалися такі методи, як мапа думок, мозковий штурм, індивідуальні професійні траєкторії, різноманітні ігрові технології тощо, які допомагали засвоїти та застосовувати здобуті знання на практиці. На другому етапі – діяльнісно-репродуктивному – студенти набували досвіду професійної соціалізації, оволодіваючи необхідними вміннями й навичками на базі раніше отриманих знань у процесі проведення тренінгів, рольових ігор, вирішення проблемних ситуацій. Зміст цього етапу зорієнтований на професійний компонент професійної соціалізації. Було запроваджено тренінг з розвитку науково-дослідних умінь студентів магістратури соціогуманітарного профілю, організовано педагогічну майстерню „Класний менеджмент”, комунікативно-риторичні вправи й проблемні ситуації

англійською та українською мовами тощо. На третьому етапі – креативно-практичному – імплементовано проекти „Рефлексивний блогінг”, „Педагогічний бродкастинг”; курс акторської майстерності; „Медійна майстерня працевлаштування” з метою впливу на поведінковий компонент професійної соціалізації магістрантів. Четвертий етап – рефлексивно-інтерпретативний – зорієнтовано на особистісний компонент професійної соціалізації магістрантів соціогуманітарного профілю. Для студентів було влаштовано лекцію-дебати з проблем професійної соціалізації та професійного вигорання; запроваджено комплекс заходів тимблдингу, що охоплював різноманітні ігрові технології та конкурси; проєкт „Професійна іміджіограма фахівця соціогуманітарного профілю”. Магістрантів ознайомлено з методами і прийомами релаксації; а також запроваджено підсумковий тест. На цьому етапі вони здобули знання щодо особливостей і ролі формальної та неформальної професійної соціалізації в професійній діяльності [24, с. 175].

Цікавою та змістовною для нашого дослідження є докторська дисертація О. Білик „Теорія та методика соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу” (2018 р.), де визначено специфіку соціалізації студентів, яка зумовлена тим, що вони як найактивніша соціальна група інформаційного суспільства найбільше зазнають неконтрольованих соціальних впливів та негативної стихійної соціалізації; щодо студентів значно зменшується роль сім’ї, культурних установ, закладів вищої освіти як агентів соціалізації, водночас посилюється роль сучасних засобів масової комунікації, зокрема Інтернету, особливої значущості набувають самовиховання, самоосвіта, самоконтроль, самореалізація студентів, їхня участь у збереженні та розвитку суспільства, що зумовлює необхідність трансформації змісту, форм і методів соціально-виховної діяльності, спрямованої на гарантований розвиток соціальності сучасних студентів у закладі вищої освіти, актуалізує увагу до медіасоціалізації, зокрема її кіберскладника [32, с. 3].

У підрозділі 2.2 „Освітньо-культурне середовище вищого навчального закладу України як фактор соціалізації іноземних студентів” авторка аргументовано доводить, що основоположним для виокремлення структурних елементів (компонентів) освітньо-культурного середовища ЗВО в аспекті соціалізації іноземних студентів є потенціал цього середовища щодо його соціально-виховних впливів на їхній соціальний розвиток і професійне становлення. Для іноземних студентів освітнє середовище ЗВО стає центром соціалізаційних процесів, що відбуваються в новому освітньому середовищі та новій культурі; урахувуючи це, розглядаємо означене середовище як освітньо-культурне і виокремлюємо такі його структурні елементи: крос-культурний (долучення іноземних студентів до нової культури, формуванням їхньої крос-культурної грамотності та міжкультурної компетентності), організаційно-технологічний (предметно-просторове оточення, діяльність викладачів і співробітників ЗВО), навчально-професійний (здійснення освітнього процесу), соціально-виховний (координація соціально-виховних впливів і в самому середовищі, і в соціокультурному просторі країни навчання). Оскільки в освітньо-культурному середовищі ЗВО відбуваються засвоєння соціальних цінностей, формування соціальних якостей та навичок соціальної поведінки в соціокультурному просторі України, воно є важливим чинником соціалізації іноземних студентів, яка буде успішною за умови оптимальної організації всіх структурних елементів освітньо-культурного середовища ЗВО з урахуванням специфіки іноземних студентів як представників соціальної групи студентства, їхніх проблем, потреб та основної мети перебування – здобуття високоякісної професійної освіти [32, с. 247].

У контексті виокремлення основних чинників соціалізації учнівської молоді особливого значення набуває праця Ю. Возної „Соціалізація учнівської молоді в процесі функціонування соціально-педагогічного комплексу” (2012 р.) [55]. Авторкою виявлено, що в соціально-педагогічному контексті успішна соціалізація учнівської молоді передбачає створення

спеціально організованого соціально-педагогічного середовища й цілеспрямованого впливу з метою забезпечення оптимальних соціально-педагогічних умов для пізнання й осмислення нею соціально-економічно-екологічних явищ, культурних і духовних надбань людства, формування пріоритету загальноцивілізаційних цінностей, засвоєння та реалізації діяльнісно-поведінкового аспекту, що передбачає дотримання норм і правил співжиття, і діяльність, спрямовану на осмислене життєве і професійне самовизначення та реалізацію окреслених планів і програм особистісної самореалізації, підготовку до самостійного життя [55, с. 61].

Не можна не погодитися з дослідницею, що вплив інститутів соціалізації (сім'ї, загальноосвітнього навчального закладу, позашкільних виховних закладів, соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, закладів культурно-дозвілєвої сфери, засобів масової інформації та комунікації, територіальної громади, дитячих і молодіжних громадських об'єднань, неформальних дитячо-юнацьких угруповань та інших суб'єктів і чинників соціалізувальних впливів) є процесом, що має нескоординований, інколи суперечливий характер і тому потребує інтеграції, координації та корекції здійснюваних впливів [Там само, с. 84].

Система громадянської соціалізації молоді в діяльності молодіжних козацьких організацій є предметом уваги дисертаційної роботи Д. Грищука [71] „Громадянська соціалізація молоді в діяльності молодіжних козацьких організацій” (2018 р.). У роботі представлено розроблений комплекс соціально-педагогічних методів та засобів впливу на процес громадянської соціалізації юнаків і дівчат, як-от: сюжетно-рольові ігри за козацькою тематикою (національна військово-патріотична гра „Джура-Сокіл”, козацькі звичаї, козацький театр та ін.); вправляння в проєктуванні громадянсько значущої волонтерської діяльності (акції щодо збору коштів на допомогу українській армії, організація допомоги родинам вимушених переселенців та учасників АТО, акції щодо допомоги літнім людям і дітям з особливими потребами та ін.); тренінги щодо проєктування й реалізації особистих

програм громадянської діяльності (школа молодого лідера, школа вожатого літнього духовно-патріотичного табору та ін.); залучення молоді до презентації козацької атрибутики та духовно-патріотичних цінностей у громаді (літні духовно-патріотичні табори, дні козацької культури, театральні та естрадні фестивалі за козацькою тематикою та ін.); освітньо-виховні заходи щодо підвищення громадянської компетентності молоді (щотижневі навчально-практичні зустрічі членів молодіжних козацьких організацій у рамках позакласної та позааудиторної освіти та ін.). У ході експериментального дослідження доведено, що найбільш ефективними умовами забезпечення мотивації громадянської соціалізації членів молодіжних козацьких організацій є такі: емоційне переживання й осмислення ідеалу Людини-Громадянина та козака-патріота; формування особистісного сенсу допомоги учасникам та ветеранам ООС, вимушеним переселенцям, дітям-сиротам і дітям з особливими потребами; проектування й реалізація інтерактивного занурення молодих людей у цінності української доби; підготовка презентаційних проєктів за козацькою і націєкультурною тематикою в контексті громадянської соціалізації; створення варіантів власних цільових проєктів громадянської соціалізації на основі цінностей козацької доби в межах територіальної громади.

Крім того, автором запропоновано методичні рекомендації щодо громадянської соціалізації молоді в молодіжних козацьких клубах, які містять цілісну сукупність методів, прийомів, форм і засобів реалізації програми „Козацький часопис”. До дидактико-методичного забезпечення цієї програми належать: цінності дидактичної скарбнички тематичного спрямування, методика побудови інтерактивної, основної та заключної частин зустрічей членів молодіжної козацької організації в ролі волонтерів з учнівською молоддю або в ролі активних суб’єктів засвоєння змісту програми під час навчання в клубах „Соколи” [71, с. 208].

Продовжуючи аналіз цього напрямку, звернемось до роботи М. Доннік „Соціалізація молоді, позбавленої батьківського піклування, в умовах

соціального гуртожитку” (2011 р.) [77]. Соціалізація сучасної молоді, за переконаннями авторки, характеризується трьома періодами (пошуку, інтеграції в суспільство й періодом завершення соціального становлення), відбувається у відповідності із вирішенням особою низки завдань (природно-культурних, соціально-культурних і соціально-психологічних) та обумовлюється наявними в молоді проблемами (особистісними і соціально-молодіжними). Дослідження питання щодо особливостей соціалізації вихованців шкіл-інтернатів (майбутніх мешканців соціальних гуртожитків) дозволило М. Доннік установити специфіку навчально-виховного процесу закладів, спрямованого на формування в осіб життєвої компетентності, яка інтегрує в собі компетентність здорового способу життя, трудову, моральну, комунікативну та громадянську види компетентностей [Там само, с. 107].

Особливий інтерес для нас становлять описані в дослідженні форми соціально-педагогічної діяльності з учнівською молоддю щодо підвищення рівня їхньої громадянської, статево-рольової та трудової соціалізації. Так, індивідуальна робота реалізувалася шляхом проведення щотижневих консультацій, спрямованих на подолання наявних проблем у осіб, негативних проявів поведінки, удосконалення особистісних якостей, набуття соціально адекватних форм поведінки та дотримання правил і норм, прийнятих у суспільстві. Також здійснювалася виховна діяльність у формі систематичних бесід на тему особистої гігієни, навичок самообслуговування, комунікативних проблем поза соціальним мікросередовищем гуртожитку. У рамках зазначеної роботи раз у півріччя проводився конкурс „Краща кімната”, переможці якого отримували заохочувальні призи [Там само, с. 158 – 159].

Особливостям соціалізації майбутніх учителів музики в навчально-виховному середовищі університету присвячено дослідження О. Негребецької [148]. Розглядаючи різні концепції соціалізації особистості в соціально-педагогічному аспекті та спираючись на сучасні наукові дослідження, авторка обирає в якості провідної культурно і ціннісно

зорієнтовану концепцію соціалізації особистості, оскільки остання є єдністю трьох сутностей: природної, соціальної та культурної. Людина знаходить свою ціннісну сутність, стає часткою людства, лише опановуючи культуру і створюючи її, саме тому культурна сутність особистості є, за переконанням дослідниці, системоутворювальним компонентом її соціалізації [148, с. 92].

Слушним вважаємо погляд Н. Негребецької на навчально-виховне середовище закладу вищої освіти як один із провідних чинників соціалізації студентів. Авторка переконана, що навчально-виховне середовище є частиною культурно-освітнього середовища закладу вищої освіти. До нього входять матеріальний, людський, організаційно-структурний і духовний чинники. Щодо соціалізації студентів музично-педагогічних спеціалізацій навчально-виховне середовище університету виконує ціннісно-цільову, освітньо-пізнавальну, рефлексивну та професійно-виховну функції. Навчально-виховне середовище повинно бути соціокультурно орієнтованим, оскільки це сприятиме набуттю власного професійного й водночас соціокультурного досвіду майбутніми вчителями музики [Там само, с. 93].

Звертаємо увагу на низку запропонованих у дослідженні соціально-педагогічних умов соціалізації студентів музично-педагогічних спеціальностей: особистісно орієнтовану організацію навчально-виховного процесу та позанавчальної діяльності; органічний взаємозв'язок навчально-виховного процесу й системи позанавчальної діяльності, спроектованої як аналог реальних соціальних процесів; взаємодію, взаємозбагачення особистісного й соціального досвіду студентів музично-педагогічних спеціальностей у музичній діяльності; відповідність системи педагогічних впливів особистісній позиції, потребам, мотивам, ціннісним орієнтаціям студентів, що виявляється в спрямованості навчально-виховного процесу на інтеріоризацію норм і цінностей музичної культури; атмосферу художньо-творчого спілкування на заняттях, діалогічне спілкування, особистісно орієнтовані ситуації; активізацію творчого самовираження студентів у процесі інтеграції різних видів музичної діяльності; інтеграцію

міжпредметних та міжхудожніх знань у галузі музичної культури, умінь і навичок музичної діяльності; стимулювання потреби саморозвитку і творчої самореалізації студентів музично-педагогічних спеціальностей у різних видах музичної діяльності та забезпечення відповідних умов у навчально-виховному процесі і позанавчальній діяльності; оптимальна організація навчально-виховного середовища з активною участю в цьому процесі студентів [148, с. 168].

З погляду підбору форм і методів позанавчальної роботи в умовах закладу вищої освіти заслуговує на увагу наукове дослідження Н. Рудкевич „Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу” (2019 р.) [191]. На формувальному етапі експерименту з метою формування показників етнокультурної соціалізації студентів за механізмом наслідування дослідницею впроваджено такі форми роботи соціально-педагогічної роботи, як: творче завдання „Етно – це модно!”, робота творчої майстерні „Рослинні символи на писанках: дуб”, дебати „Чи потрібно відчувати себе представником певної етнічної спільноти?”, рольова гра „Хто я, звідки похожу?”, презентація етноколекцій, виставка „Толерантність – шлях до згоди”, заочна подорож до стародавнього українського села, концерт до Дня Соборності України, бесіда „Етнос / нація і особистість” та форми пошуково-дослідницької роботи студентів в електронній мережі Інтернет, конкурс плакатів-колажів „Абетка миру”, диспут „Чи можна вважати Україну країною етнічної толерантності?”, круглий стіл „Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі”, усний журнал „Етнічна спільність”, станційний експрес „Україна різноманітна”, родинне свято „Від родини йде життя людини”, тематичний день толерантності, фестиваль фольклору „Етновир” [Там само, с. 177 – 178].

У контексті нашого дослідження суттєве значення мають схарактеризовані авторкою механізми етнокультурної соціалізації студентів та відповідні показники: механізм ідентифікації (зарахування себе до певної

етнічної спільноти, відчуття приналежності до певної етнічної спільноти); механізм наслідування (повторення та копіювання культурних зразків етносу як цінності, трансформація етнічних зразків у сучасне життя); традиційний механізм (засвоєння норм, еталонів поведінки певного етносу, прийняття традицій, сприйняття поглядів, стереотипів, що характерні для родини та осіб з найближчого оточення); інституційний механізм (знання тих соціальних інституцій, що сприяють етнокультурній соціалізації, залучення до роботи культурно-просвітницьких закладів), стилізований механізм (наявність субкультурних поведінкових проявів, типових для певного етносу, прийняття певного стилю поведінки і мислення цієї етнічної групи як особистісної цінності); міжособистісний механізм (етнічна толерантність у процесі міжособистісної взаємодії, культурна співтворчість з представниками різних етнічних груп) [191, с. 181].

У докторській дисертації „Соціально-педагогічні основи соціалізації молоді промислового регіону” П. Плотніков аргументовано доводить, що від сукупності умов, впливів мега-, макро-, мезо- і мікрофакторів, національно-культурних традицій, координації і злагодженості дій різних соціально-економічних і суспільно-політичних інститутів регіону, соціального середовища, де відбувається розвиток молоді як соціально-демографічної групи, активної цілеспрямованої педагогічної діяльності у конкретному соціальному середовищі (зокрема: допомоги молоді в соціальній адаптації через соціальне її виховання, необхідну соціальну профілактику чи реабілітацію, соціально-педагогічну підтримку і механізм соціального обслуговування чи інші напрямки діяльності, що становлять соціально-педагогічну основу процесу соціалізації молоді) залежить його динаміка й успішність [170].

Науковець переконаний, що зняти соціально-економічну і психологічну напругу, покращити соціально-економічне життя, психофізичне самопочуття і поведінку молоді, прискорити процеси її соціалізації можна, на нашу думку, за умов: розробки й упровадження

Регіональної доктрини з реалізації державної молодіжної політики; створення відповідних умов і необхідної законодавчої бази, яка повинна бути підкріплена соціально-економічними, кадровими ресурсами і матеріально-технічною базою; націлювання на розвиток і формування соціальної активності молоді в різних сферах життєдіяльності; координації дій регіональних держадміністрацій і місцевих органів влади, громадських, суспільно-політичних, благодійних організацій, соціальних служб, засобів масової інформації, закладів освіти, науки, культури, охорони здоров'я, соціально-педагогічних працівників та інших учасників соціалізаційного процесу; розробки й упровадження Концепції соціального виховання в системі освіти промислового регіону і Концепції соціально-педагогічної підтримки молоді, які враховують вітчизняний та зарубіжний досвід, вікові, виховні, освітні особливості, а також сукупність соціально-економічних, психофізіологічних, національних, культурологічних, географічних, демографічних, екологічних, релігійних та інших аспектів, що впливають на процес соціалізації різних категорій молоді в промисловому регіоні [170].

Соціально-історичний контекст соціалізації молоді в студентських громадських організаціях та об'єднаннях у 60 – 80-х рр. ХХ століття репрезентовано в дослідженні С. Сечки [201]. Авторка обґрунтовує, що процес соціалізації студентської молоді в аналізований період зумовлювався особливостями соціально-історичного контексту. У кінці 50-х – першій половині 60-х рр. ХХ століття в країні відбулися кардинальні зміни в соціально-економічній та політичній сферах, які сприяли лібералізації всього суспільного життя, висунули нові вимоги до освіти й виховання молодого покоління. Юнаки й дівчата, які навчались у ЗВО, отримали можливість для вияву власної ініціативи й самодіяльності в студентських громадських організаціях та об'єднаннях. У цей період виникають добровільні студентські будівельні загони, наукові товариства, студентські проектно-конструкторські бюро, діяльність яких було спрямовано на забезпечення тісного зв'язку навчання з життям, створення умов для використання студентами

теоретичних знань на практиці, набуття ними соціального досвіду, отримання лідерських якостей та організаторських навичок. Є підстави стверджувати, що діяльність студентських громадських організації та об'єднань і соціалізація студентської молоді в 60-х роках здійснювалась переважно в контексті розв'язання завдань професійної підготовки. У 70 – 80-х роках простежується тенденція до політизації студентського руху. Як наслідок, студентські організації та об'єднання змінюють свої пріоритети і їх діяльність спрямовано, насамперед, на розвиток соціальної активності юнаків і дівчат, формування в них соціальних умінь та навичок, організаторських здібностей. Це призводило до певної деформації соціалізаційних можливостей студентського руху [201, с. 78].

У рамках нашого дослідження інтерес становить також кандидатська дисертація С. Фурдуй „Педагогічні умови соціалізації обдарованих студентів у вищому навчальному закладі” (2009 р.) [230], у якій з'ясовано: щоб рівень ефективності соціалізації обдарованих студентів – майбутніх соціальних педагогів – в умовах закладу вищої освіти був ефективно прискореним, потрібно, щоб студентська молодь була соціально активною у своїй життєдіяльності. При цьому за основу ознаки студентської молоді авторкою прийнято її здатність до соціалізації в різних сферах життєдіяльності, у процесі якої відбувається засвоєння соціальних ролей та різний рівень їх активного прояву, а також становлення соціально-професійних і особистих якостей індивіда в системі соціально-педагогічної діяльності [230, с. 73].

Заслугою дисертантки, на наш погляд, є те, що в процесі написання дослідження реалізовано модель соціалізації обдарованих студентів у закладі вищої освіти, обґрунтовано етапи її впровадження; апробовано на практиці спрогнозовані педагогічні умови соціалізації обдарованих студентів – майбутніх соціальних педагогів – і запропоновано рекомендації щодо успішного їх упровадження; визначено функції та стадії соціалізації обдарованих студентів; упроваджено та опубліковано методичні рекомендації щодо творчо спрямованої професійної підготовки обдарованих

студентів – майбутніх соціальних педагогів – у процесі соціалізації („Науково-методичний супровід розвитку творчої особистості майбутнього фахівця у процесі соціально-педагогічної практики”, „Шляхи вдосконалення професійної компетентності соціальних педагогів у роботі з дітьми та молоддю”, „Удосконалення професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів як складової соціалізуючого процесу”); розроблено й впроваджено в навчально-виховних процес робочу програму з дисципліни „Етика соціально-педагогічної діяльності”, у якій відображено спрямованість змісту курсу на стимулювання особистісного розвитку та саморозвитку обдарованих студентів [230, с. 155 – 156].

Отже, аналіз джерельної бази за першим напрямом показав доволі широкий спектр питань щодо соціалізації студентської молоді, який розкрито в сучасній соціально-педагогічній літературі, і може слугувати науково-практичною базою нашого дослідження.

Розпочинаючи аналіз *другого напрямку*, зауважимо, що проблему організації позанавчальної, або позааудиторної (як синонім, використаний у багатьох розвідках), позааудиторної роботи в умовах закладу вищої освіти розглядали такі сучасні вітчизняні науковці, як А. Брусенко [41], С. Іванчикова [94], О. Палеха [160], Є. Пранова [173], І. Ратинська [186], В. Тернопільська [220], В. Тимошенко [221], Н. Шелест [241] та ін.

Зокрема, А. Брусенко в роботі „Формування культури самопрезентації майбутніх соціальних педагогів засобами соціального театру у позааудиторній роботі” (2018 р.) довела, що формування культури самопрезентації майбутніх соціальних педагогів засобами соціального театру доцільно здійснювати в процесі позааудиторної роботи в закладі вищої освіти, під якою розуміється робота, що спирається на професійні інтереси студентів; тісно пов’язана з освітнім процесом; відбувається у вільний час студента в стінах закладу вищої освіти або поза ним; має вихід на наукову діяльність студентів; задовольняє потребу у творчій праці та створює можливості для формування особистості з високим рівнем культури

самопрезентації. Потенціал позааудиторної діяльності з формування культури самопрезентації майбутніх соціальних педагогів, на погляд авторки, полягає в гуманістичній спрямованості виховного процесу, побудованого на використанні різних форм, методів, засобів, які сприяють розвитку здібностей, пізнавальної і творчої активності; у можливості будувати процес розвитку культури самопрезентації на принципах довіри, толерантності, співпраці, вільних взаємин і спілкування; у свободі самовираження в умовах доступного культурно-розвивального середовища закладу вищої освіти. Позааудиторна діяльність зі студентами має великі виховні можливості і є невід'ємною частиною процесу якісної підготовки фахівців. Ефективність виховної роботи з формування культури самопрезентації в майбутніх соціальних педагогів забезпечується залученням студентів до різноманітних форм позааудиторної діяльності та посиленням виховного потенціалу позааудиторної діяльності шляхом створення спеціальних соціально-педагогічних умов [41, с. 108].

Розгляду питання формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу в позааудиторній роботі закладу вищої освіти присвячено дослідження С. Іванчикової [94]. У контексті нашої роботи значущим є висновок авторки, що фізкультурно-оздоровча діяльність в умовах закладу вищої освіти може бути реалізована у формі позааудиторної роботи з фізичного виховання. Така форма роботи є цілісним процесом, який об'єднує взаємозумовлені елементи навчання та виховання, спрямовані на поглиблення й розширення теоретичних знань, одержаних в освітньому процесі, формування індивідуальних здібностей та інтересів майбутніх фахівців. С. Іванчиковою доведено, що позааудиторна робота покликана формувати в студентства дбайливе ставлення до власного здоров'я, комплексно розвивати фізичні й психічні якості, сприяючи творчому використанню фізкультурно-оздоровчих систем в організації здорового способу життя. Науковиця наголошує, що зростання ролі позааудиторної роботи є однією з провідних тенденцій перебудови навчання та виховання в

професійній освіті, що зумовлює підсилення освітньої та методичної спрямованості педагогічного процесу на засвоєнні студентами знань, які дозволяють раціонально здійснювати фізкультурно-оздоровчу діяльність із використанням різноманітних засобів фізичної культури, а також повноцінно використовувати вільний час [94, с. 60].

На особливу увагу заслуговує розроблена, теоретично обґрунтована й упроваджена система формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу в позааудиторну роботу ЗВО. Експериментальне впровадження розробленої системи здійснено С. Іванчиковою у вигляді макроциклу позааудиторних фізкультурно-оздоровчих занять з формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу тривалістю десять місяців навчального року. Макроцикл складався з п'яти мезоциклів, які містили по два місяці фізкультурно-оздоровчих занять і поділялись на мікроцикли, кожен з яких тривав два тижні. Півторагодинні заняття проходили тричі на тиждень та вміщували визначене відсоткове співвідношення практичного використання засобів фізичного й ментального фітнесу та теоретичної частини з питань формування культури здоров'я у формі мінілекцій з включеними бесідами, панельними дискусіями, валеотренінгами, застосуванням методу „негативного факту”, рольових ігор, ситуативного методу, ведення студентами електронного щоденника здоров'я [Там само, с. 207].

Змістовно важливим для аналізу літератури, яка розкриває специфіку організації позааудиторної роботи зі студентами, є підрозділ 3.2 кандидатської дисертації О. Палехи „Організація самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів іноземної мови у вищих навчальних закладах Великої Британії” [160], де авторкою надано рекомендації щодо можливого впровадження британського досвіду організації самостійної позааудиторної роботи студентів у вітчизняну систему професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови, а саме: залучати викладачів вітчизняних закладів вищої освіти до вивчення прогресивного досвіду Великої Британії шляхом розвитку академічної мобільності вищої освіти; створити потужну

матеріальну-технічну базу (мовні центри, центри для виконання самостійної позааудиторної роботи, створення вебліографії); переорієнтувати роль викладачів у педагогічному процесі, перенести акценти з інформувальної й контролювальної на консультаційну та коригувальну функції їхньої професійної діяльності; ширше використовувати можливості новітніх інформаційних технологій; надавати перевагу видам самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів іноземної мови, які мають творчий характер й відповідають інтересам та здібностям студентів і уможливають реалізацію індивідуальної траєкторії їхньої професійної підготовки; здійснювати ефективний контроль і оцінювання результатів самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів іноземної мови; забезпечувати суб'єктну позицію студентів в освітньому процесі, формувати в них інформаційну культуру, здатність до самоорганізації та самоконтролю результатів власної пізнавальної діяльності; запровадити у вищих педагогічних навчальних закладах посади консультанта і тьютора для надання студентам допомоги в організації та контролі результатів самостійної роботи [160, с. 198].

Цікавою та змістовною для нашого дослідження є праця Є. Пранової „Формування здорового способу життя майбутніх учителів фізичного виховання в процесі позааудиторної роботи” (2015 р.), де систему з розвитку здорового способу життя майбутніх учителів фізичного виховання під час формувального експерименту розробляли й реалізовували в таких видах позааудиторної діяльності, як: а) проходження педагогічної практики через включення до завдань практики питань аналізу стану організації здоров'язбереження і здоров'яформування в школі, формування в учнів мотивації до дбайливого ставлення до життя і здоров'я; розробка й проведення заходів з формування в школярів стійких переконань щодо пріоритету здоров'я; інформування молоді про негативні наслідки вживання шкідливих речовин; залучення батьків до виховання нормативів здорового способу життя в підлітків; б) у виховній діяльності ЗВО через організацію

заходів з розвитку в майбутніх учителів фізичного виховання бережливого та усвідомленого ставлення не тільки до власного здоров'я, а й до здоров'я нації як однієї з найвищих суспільних цінностей; внутрішньої потреби до самопізнання, самовдосконалення, самореалізації; самокорекції, самоконтролю, самодопомоги в професійно зорієнтованій діяльності; в) у науково-дослідницькій діяльності студентів через постановку реальних наукових проблем, пов'язаних із дослідженням засад безпечної поведінки в побуті, соціумі, природному середовищі; педагогічних підходів до проблеми формування в учнів знань, умінь, навичок ведення здорового способу життя [173, с. 148].

Відповідно до завдань нашого дослідження заслуговує на увагу робота І. Ратинської „Виховання моральної відповідальності студентів у позааудиторній діяльності” (2019 р.), у якій авторка обґрунтовує педагогічні умови виховання моральної відповідальності студентів у позааудиторній діяльності (гуманізація виховного середовища закладів вищої освіти; організація позааудиторної роботи з виховання моральної відповідальності студентів; підготовка кураторів академічних груп до виховання моральної відповідальності студентів на основі особистісно зорієнтованого, компетентнісного, середовищного підходів та принципів системності, гуманізму, зв'язку з життям, свідомості й активності, цілепокладання, мобільності, партнерської взаємодії, демократизації, поєднання цілеспрямованої виховної діяльності з ініціативою й самостійністю, орієнтація на позитивні сторони особистості) [186, с. 4].

Корисною для нас щодо форм і методів позааудиторної роботи є інформація про те, що в рамках цього дослідження педагогічна робота з викладачами і кураторами студентських груп проводилася в рамках „Школи молодого куратора” в ході лекцій, відеолекцій, мультимедійних презентацій, семінарів, майстер-класів, круглих столів, вебквестів, індивідуальних консультацій та самоосвітньої діяльності, що сприяла підвищенню фахового рівня у вихованні моральної відповідальності студентів у позааудиторній

діяльності. Крім того, на формувальному етапі експерименту свою ефективність довели індивідуальні, етичні, сократівські бесіди, кураторські години, спецкурс „Вітчизняний і зарубіжний досвід виховання моральної відповідальності у зростаючої особистості”, тренінг „Я морально-відповідальна особистість”, форум-театр „Сюжети”, полемічний клуб „Nowadays”, гурток „Бібліоманія”. Зі слів І. Ратинської, доцільне використання виховних методів (інтерактивних, ігрових, практичних, рефлексивних, наочних), виховання моральної відповідальності студентів у позааудиторній діяльності забезпечило стійкі зміни на когнітивному, емоційно-ціннісному, діяльнісно-практичному рівнях [186, с. 185].

Продовжуючи аналіз, зазначимо, що предметом дослідження В. Тернопільської [220] був процес формування соціальної відповідальності старшокласників у різних формах позанавчальної роботи. Авторкою експериментальним шляхом встановлено, що процес формування соціальної відповідальності старшокласників ефективно здійснюється при дотриманні певних психолого-педагогічних умов (розвиток внутрішньої мотивації; формування знань і вмінь відповідальної поведінки; поєднання навчальної та дослідно-пошукової діяльності учнів; включення їх у різноманітні види діяльності з урахуванням індивідуальних інтересів і здібностей; координація життя й діяльності школярів органами учнівського самоврядування; застосування у виховній діяльності новітніх технологій, систематичне діагностування та корекція розвитку соціальної відповідальності), які дозволяють скеровувати виховний процес у напрямі виявлення суб'єктності старшокласника щодо реалізації предмета відповідальності, а також застосуванні опосередкованого керування процесом розвитку особистості старшокласників як суб'єктів відповідальної поведінки, урахуванні їхніх індивідуальних особливостей.

Формування соціальної відповідальності, мотивів відповідальної поведінки, розвиток особистісно-моральних якостей передбачало включення старшокласників у різні форми позанавчальної виховної діяльності

(факультатив, психолого-педагогічні тренінги, рольові ігри, самоврядування, дослідно-пошукову, предметно-перетворювальну та суспільно корисну діяльність), які спонукали їх до виявлення психофізичних зусиль, спрямованих на самореалізацію власних потенцій, задатків та саморозвиток як суб'єктів відповідальності [220, с. 152].

У своєму дослідженні В. Тимошенко [221] ставить за мету теоретичне обґрунтування та практичну апробацію системи позааудиторної роботи, що сприяє формуванню здорового способу життя студентів педагогічного ЗВО. У дисертації виявлено педагогічні умови, які покращують якість студентських знань про здоров'я та здоровий спосіб життя під час позааудиторної роботи (мотиваційна основа позааудиторної діяльності; використання різноманітних професійно зорієнтованих завдань для самостійної позааудиторної роботи; використання в педагогічній практиці сучасних педагогічних технологій та науково обґрунтованих програм; індивідуалізація навчання з урахуванням особистості кожного студента). Не можна не погодитися з науковцем, що студентська молодь під час дозвілля повинна прагнути дотримання норм здорового способу життя, оволодівати повною мірою вміннями та навичками здорового способу життя, використовувати їх на практиці у власному житті та зуміти передати цей досвід у своїй подальшій професійній діяльності [221, с. 114].

Корисними вбачаємо для себе розроблені автором на підставі проведеного дослідження такі рекомендації.

1. Створювати на базі навчальних закладів Центри здоров'язберезувальних технологій для надання професійної соціально-психологічної допомоги студентам і співробітникам ЗВО.

2. Створювати мобільну соціально-психологічну службу з виявлення серед студентів і співробітників представників групи ризику.

3. Сприяти формуванню високої життєвої позиції студентів за допомогою включення їх у здорові соціальні відносини.

4. Упроваджувати в навчально-виховний процес і позааудиторну роботу сучасні технології й програми з формування здорового способу життя для студентів, викладачів і співробітників ЗВО.

5. Організувати проведення виїзних навчальних програм для студентів і викладачів з формування здорового способу життя та обміну досвідом з іншими навчальними закладами [221, с. 166 – 167].

У кандидатській дисертації Н. Шелест „Формування ціннісного ставлення до створення сім’ї у студентів аграрних коледжів у позааудиторній діяльності” (2019 р.) [241] розкрито організаційно-методичні засади (зміст, форми, засоби, методи) організації позааудиторної діяльності аграрних коледжів щодо формування ціннісного ставлення до створення сім’ї у студентів.

Формувальний етап експерименту передбачав запровадження в позааудиторну діяльність аграрних коледжів авторської програми годин наставника студентської групи „Я – майбутній сім’янин”, яка включала такі форми роботи, як: бесіда, дискусія, заняття з елементами тренінгу, вирішення проблемних ситуацій, створення тематичних творчих робіт, круглий стіл, конкурс, тематична зустріч, відеопрезентація, проєктна діяльність, інсценування, робота в малих групах, колективний перегляд та обговорення фільмів тощо. Ефективність реалізації цієї умови забезпечувалася завдяки використанню сукупності методів: розповідь, пояснення, бесіда, переконання, приклад, привчання, вправляння, педагогічна вимога, суспільна думка, мозковий штурм, ділова, імітаційна гра. Крім того, дослідницькі завдання досягалися Н. Шелест через використання педагогічного потенціалу традицій українського народу щодо формування ціннісного ставлення до створення сім’ї в студентів аграрних коледжів за допомогою таких форм роботи: проведення вечорниць, святкування релігійно-обрядових свят, проведення конкурсу на краще знання українських прислів’їв про сім’ю та сімейні стосунки, виховних годин, рольових ігор, літературно-музичної вистави „Весільні обряди українського народу” [241, с. 6].

Переходячи до розгляду останнього, *третього, напряму наукових досліджень*, безпосередньо пов'язаних з мистецтвом, зазначимо, що комплекс наукових розвідок (Ю. Баранецька [26], Г. Бучківська [44], В. Власова [53], Л. Гарбузенко [64], С. Лавриненко [123], Ж. Сироткіна [199], В. Смікал [207], М. Томашівська [224], І. Ушакова [226], Л. Фірсова [229], В. Чупіна [233], В. Швирка [238] та ін.) присвячено використанню мистецтва як засобу особистісного розвитку молоді людини.

Так, у дисертаційній роботі Ю. Баранецької „Виховання у студентів вищих педагогічних навчальних закладів культури дозвілля засобами музичного мистецтва” (2017 р.) [26] зосереджено увагу на розробці та впровадженні організаційно-педагогічних умов виховання в студентів вищих педагогічних навчальних закладів культури дозвілля засобами музичного мистецтва (забезпечення системної культурно-просвітницької позааудиторної виховної роботи у ЗВО; сприяння художньо-творчій самореалізації студентів засобами музичного мистецтва; організація інтелектуально-розважального музичного дозвілля студентів; залучення студентів до організації та проведення музичних соціальних проєктів благодійного характеру). У межах роботи авторкою здійснено дослідження специфіки реалізації виховного потенціалу музичного мистецтва в зарубіжній і вітчизняній педагогічній теорії та практиці. Доведено, що мистецтво як засіб реалізації „верховинних цінностей шляхом культивування вищих людських якостей” завжди було „значною цінністю, що прикрашає життя людини, робить її шляхетною, збагачуючи духовний світ”. Виховний потенціал мистецтва взагалі та музичного зокрема є потужним інструментом впливу на свідомість і самосвідомість молоді людини. Саме мистецтво справляє на людину цілісний і особистісний вплив, який, передусім, визначається включенням у процес художнього сприймання всієї особистості людини через взаємодію в художньому переживанні всіх рівнів її психіки: відчуттів, почуттів, уявлень, інтелекту, пам'яті, інтуїції тощо [26, с. 187].

У докторській дисертації „Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва” (2019 р.) Г. Бучківська з’ясувала, що творча художньо-трудова діяльність на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має значний виховний, навчальний і розвивальний потенціал, оскільки її зміст відповідає концептуальним засадам гуманної педагогіки та найяскравіше відображає традиційний виховний ідеал українського народу, який міститься у високохудожніх образних формах, кольорах й орнаменті декоративно-ужиткових виробів, доступних для сприйняття, розуміння та практичної реалізації молодшими школярами [44, с. 116].

Це дослідження було спрямоване на професійну підготовку вчителя початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, який: 1) усвідомлює особистісну і соціальну значущість майбутньої професійно-педагогічної та творчої художньо-трудової діяльності; 2) володіє системою знань про культурно-мистецьку спадщину, звичаї і традиції українського народу, історію народного декоративно-прикладного мистецтва, зародження, становлення та розвиток вітчизняних художніх промислів і ремесел у контексті світової культури; 3) має стійке уявлення про морфологію основних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, закономірності та засоби формоутворення, стилістики, колористики й орнаментики; 4) використовує різні технічні прийоми художньої обробки природних і конструкційних матеріалів, а також застосовує організаційно-діяльнісні вміння, потрібні для розвитку творчого потенціалу; 5) здатний на основі отриманих науково-теоретичних і практичних знань проектувати, виготовляти й оздоблювати різні декоративно-ужиткові вироби; 6) готовий організовувати творчу художньо-трудова діяльність на уроках і в позаурочний час, здійснювати навчання, виховання й розвиток молодших школярів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва [44, с. 117].

У контексті нашого дослідження становить інтерес і дисертація В. Власової „Формування естетичного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва” (2019 р.), у якій охарактеризовано потенціал засобів образотворчого мистецтва щодо формування в молодших школярів естетичного ставлення до навколишнього світу, що полягає в унікальних можливостях впливу на особистість і має розглядатися як універсальний чинник формування світоглядних уявлень, ціннісних орієнтацій, творчого мислення та духовно-творчих можливостей, а не тільки як джерело розвитку спеціальних художніх умінь для відображення довкілля. За переконанням дослідниці, формування естетичного ставлення до об’єктів та явищ навколишнього світу відбувається під час опанування елементів мови різних видів образотворчого мистецтва, практичної діяльності в галузі графічного, живописного та скульптурного мистецтва, де графіка – крапка, лінія, пляма, живопис – колір й скульптура – об’єм, фактура, силует та ін. пов’язані з усіма аспектами візуального сприйняття та допомагають виразити естетичне ставлення до об’єктів та явищ навколишнього світу в художньому образі. Активне застосування образотворчого мистецтва створює сприятливі передумови для формування естетичного ставлення до навколишнього світу молодших школярів, прояву творчості дитини, оскільки сприяє свободі вибору теми, змісту, засобів, які використовуються у власній творчій діяльності [53, с. 64].

Змістовно значущим для нас є підрозділ 2.2 дисертаційної роботи Л. Гарбузенко „Формування художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі вивчення декоративно-ужиткового мистецтва” [64], у якому обґрунтовано педагогічний потенціал декоративно-ужиткового мистецтва. Так, декоративно-ужиткове мистецтво в дослідженні розглядається важливим компонентом матеріальної та духовної культури, оскільки воно покликане естетизувати навколишнє середовище, і цей процес тісно пов’язаний з народним побутом. До того ж декоративно-ужиткове мистецтво тлумачиться як важлива художня цінність, що виконує

численні функції: святкову, утилітарну, комунікативну, сувенірну, пізнавальну, художньо-творчу, естетичну, педагогічну, за допомогою яких традиція органічно входить у сучасність, набуваючи нового живого змісту. Важливим є те, стверджує Л. Гарбузенко, що естетична функція, що вбирає в себе решту функцій, є основною, підкреслюючи педагогічну значущість кожної із функцій. У контексті дослідження впливу декоративно-ужиткового мистецтва на формування особистості педагога зосереджуємо увагу і на педагогічній функції цього мистецтва. Педагогічна функція декоративно-ужиткового мистецтва проявляється в тому, що будь-яка із функцій за своїм змістом може бути спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості. Основним педагогічним потенціалом декоративно-ужиткового мистецтва, за переконаннями авторки, є об'єднання всіх видів виховної діяльності, оскільки воно відповідає головній потребі людини в універсальній діяльності та спілкуванні, а також уможливорює постійний безперервний усебічний духовний розвиток. Реалізація багатофункційності декоративно-ужиткового мистецтва в процесі професійної освіти майбутніх учителів образотворчого мистецтва дозволить успішно здійснювати формування їхньої художньо-естетичної компетентності на всіх його життєвих етапах, що включатимуть особистісний та професійний розвиток (саморозвиток і самовиховання), які слугуватимуть якісному перетворенню суспільних відносин [64, с. 134 – 135].

Продовжуючи аналіз джерел у цьому напрямі, звернемось до дослідження С. Лавриненко „Підготовка майбутніх учителів початкових класів до національного виховання учнів засобами мистецтва” (2005 р.), у якому обґрунтовується, що мистецтво як вищий вияв художності дає змогу сформувати особистість, сприймати світ цілісно, зберігати і трансформувати здобутки культур, життєвий досвід рідного народу і людства; ... мистецтво виконує такі функції: творчу, естетичну, пізнавальну, просвітницьку, інформаційну, виховну, дидактичну, екологічну, катарсично-компенсаторну, організаційно-педагогічну тощо [123, с. 114].

Авторкою встановлено, що провідною в мистецтві є виховна функція, завдяки якій формуються почуття, думки, емоції, дії людей; мистецтво діє на особистість комплексно, одночасно на розум, серце та почуття й таким чином істотно впливає на духовний світ людини, на її свідомість, водночас як інші форми громадської свідомості впливають лише на формування окремих рис (мораль – формує моральні норми, філософія – систему поглядів на об'єктивний світ, політика – політичні погляди тощо). Мистецтво завжди об'єднує людські спільноти, формує почуття національної гідності, патріотизм, любов до народу, держави [123, с. 115].

Цікавою з погляду дослідження впливу на особистість комплексу різних мистецтв є дисертаційна робота Ж. Сироткіної „Формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобами взаємодії різних видів мистецтва” (2006 р.), авторкою якої розроблено, теоретично обґрунтовано організаційно-методичну систему формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобами взаємодії різних видів мистецтва, реалізація якої передбачає: особистісно зорієнтований підхід до фахової підготовки майбутніх учителів та формування їхніх професійних умінь; професійно-діяльнісну спрямованість майбутнього вчителя початкових класів; поетапність формування професійних умінь студентів, що забезпечувалося застосуванням взаємодоповнювальних форм і методів роботи, традиційних і новітніх методик. До розробленої організаційно-методичної системи ввійшли дисципліни природничо-наукового („Історія педагогіки”), загальнопрофесійного („Загальні основи педагогіки”, „Теорія виховання”, „Дидактика”, „Основи педагогічної майстерності”, „Основи культури і техніки мовлення”, „Образотворче мистецтво з методикою викладання”, „Музичне виховання і основи хореографії з методикою викладання”) та професійно зорієнтованого циклів (розроблені нами спецкурси „Основи формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобами взаємодії різних видів мистецтва” та „Методика

викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» у початковій школі») [199, с. 194].

Змістовно важливим для наукового пошуку є підрозділ 1.2 дисертаційної роботи В. Смікал „Формування світоглядної культури майбутнього вчителя засобами мистецтва” [207], у якому авторка підкреслює роль мистецтва, що здійснює через активізацію переживань людини пізнавальну, естетичну, гедоністичну та інші функції й дає змогу реалізувати цілісний підхід до формування світоглядної культури майбутнього вчителя. Мистецтво є феноменом культури, у якому фіксується й концентровано виражається досвід світоглядного самовизначення. Це має велике значення для всебічного розвитку майбутнього вчителя, вироблення в нього ціннісних установок, загальної культури.

Крім того, В. Смікал визначено, що мистецтво має свій світоглядний зміст, який ґрунтується, передусім, на узагальнених ідеях філософської свідомості, смисложиттєвих орієнтирах моральної свідомості, концептуальних ідеях релігії та узагальнених образах міфології. Одним з основних чинників, що активізують процес формування світоглядної культури майбутнього вчителя, уважає науковиця, є комплексна взаємодія мистецтв, що розширює можливості його художнього пізнання, асоціативної уяви, уявлень про взаємозв'язок різних видів художньої творчості. Доцільність взаємодії мистецтв визначається тим, що кожний вид володіє не тільки загальними, але й такими специфічними якостями й особливостями, яких немає в інших. Вступаючи у взаємодію з іншим видом, кожне мистецтво не дублює його, а доповнює, збагачує новими засобами, чим підсилює світоглядний вплив на особистість [207, с. 172].

Теоретико-методологічні засади проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики розкрито в дисертаційній праці М. Томашівської „Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва” (2019 р.). У цій роботі особливо відзначимо розроблену й апробовану

структурно-функційну модель формування означеної компетентності засобами українського народного музичного мистецтва. До того ж авторкою з'ясовано смислоутворювальну роль і етнокультурне значення українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики; обґрунтовано проблеми теорії й практики використання надбань народного мистецтва у вихованні особистості, її професійному становленні, розвитку етнокультурної компетентності, духовності й моральності майбутніх фахівців; визначено провідні напрями народознавчої діяльності, через які реалізується формування професійної компетентності майбутніх учителів музики: суспільно корисний, пізнавально-розвивальний, трудовий, національно-патріотичний; відзначено роль народної музики, пісні, думи, фольклору загалом у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі навчання у ЗВО [224, с. 235].

Звернемо також увагу на доробок І. Ушакової „Формування естетичного образу людини у студентської молоді комплексом мистецтв” (2015 р.), який зацікавив нас у контексті взаємодії комплексу мистецтв в аспекті формування естетичного образу людини. На сторінках наукової роботи авторка ґрунтовно довела, що проблема формування естетичного образу людини ефективно вирішується шляхом цілеспрямованого, методично виправданого, систематичного використання комплексу мистецтв у навчально-виховному процесі у ЗВО. Під поняттям „комплекс мистецтв” у дослідженні розуміється сукупність різних видів мистецтв, покликаних здійснювати виховний вплив на внутрішній світ студентської молоді, її духовність та розвивати художньо-образне мислення, уяву, емоційну чутливість з метою формування на їх основі цілісного естетичного образу людини [226, с. 67].

Акцентуючи увагу на взаємозв'язку видів мистецтв, комплексності їх естетичного впливу на свідомість реципієнта, І. Ушакова спирається на наукові поняття інтеграції та синтезу як такі, що своїм результатом мають

органічність, єдність, зближення та взаємопроникнення. Використання інтегральних можливостей комплексу мистецтв, за дослідницею, відповідає ідеї природної цілісності людської особистості та необхідності задоволення естетичних потреб у всій їх розмаїтості. Ефективність стратегії комплексного впливу різних видів мистецтв на студентську молодь у дослідженні забезпечено інтеграцією предметів художньо-естетичного циклу, міждисциплінарними зв'язками, наступністю, безперервністю й гуманістичною спрямованістю процесу художньо-естетичного навчання й виховання, поєднанням теоретичних знань з мистецтвознавства з практичною діяльністю студентів, створенням особистісно зорієнтованого, проблемно-розвивального освітнього середовища. За переконаннями авторки, за таких умов комплекс мистецтв слугує дієвим засобом цілісного впливу на різні сфери особистості студента, збагачує його художньо-естетичний досвід, удосконалює механізми художнього сприйняття, виховує потребу творчого самовираження та самовдосконалення й, отже, забезпечує цілісність витворення естетичного образу людини [226, с. 88].

Декоративно-прикладне мистецтво як чинник формування художньо-графічної культури майбутніх фахівців з ювелірного мистецтва детально розкрито в праці В. Чупіни „Формування основ художньо-графічної культури майбутніх художників-ювелірів засобами декоративно-прикладного мистецтва” (2014 р.) [233]. Авторка переконана, що художньо-графічна культура соціуму / особистості неможлива поза творами образотворчого, декоративно-ужиткового та народного мистецтва, які несуть величезний пласт історії, віддзеркалюють культурно-історичні, загальнолюдські та національні цінності, передаються від покоління предків до покоління нащадків, від однієї культурно-історичної епохи до другої. Основний розвивальний принцип взаєморозвитку та взаємозбагачення художньо-графічної культури, декоративно-прикладного, народного мистецтва й особистості, їх взаємозумовленість і взаємозалежність обумовлені унікальністю творів просторових мистецтв, їх художньо-образної мови, які, зберігаючи

привабливість таланту і всієї особистості їх творця – художника, слугують тим духовним середовищем, у якому формується мистецький досвід, світогляд, національна самосвідомість, естетичні ідеали, моральні цінності, патріотичні та художньо-професійні якості особистості. На думку В. Чупіни, формування художньо-графічної культури майбутніх художників-ювелірів засобами декоративно-прикладного мистецтва постає в ролі збереження національної спадщини, сприяє розвитку споконвічного начала народної культури, охороняє її самобутність і спадкоємність, сприяє її відтворенню та збагаченню прийдешніми поколіннями [233, с. 73].

У контексті обґрунтування позитивного виховного впливу мистецтва на особистість також становить інтерес для нашого дослідження дисертаційна робота В. Швирки [238], мета якої полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов реалізації системи естетичного виховання майбутнього вчителя-філолога. Естетичне виховання майбутнього вчителя-філолога засобами мистецтва в дослідженні розглядається як послідовна взаємодія суб'єктів виховання в процесі естетичного пізнання й різноманітної мистецтвознавчої та мовної діяльності, спрямованих на прояв художньо-естетичних інтересів, потреб та ціннісних орієнтацій; нагромадження художньо-естетичного досвіду, реалізацію самостійних творчих можливостей, що визначають естетичне ставлення до мистецтва та дійсності. У процесі експериментальної роботи авторка доводить, що естетичне виховання студентів-філологів засобами мистецтва у вищих педагогічних навчальних закладах буде ефективним за умов: інтеграції мистецтва в усі форми професійної підготовки спеціалістів; дотримання принципів діалогу культур; створення багатогранного художньо-естетичного середовища, „естетичної логосфери” в процесі викладання дисциплін філологічного циклу; реалізації системи поетапної естетичної підготовки майбутнього вчителя-філолога засобами мистецтва [238, с. 7].

Отже, у цьому підрозділі дослідження було виділено три основні напрями аналізу джерельної бази, які разом складають повну картину

наукових знань з теми дослідження та систематизують наше уявлення про проблему.

Опрацювання наукових джерел за першим напрямом дало можливість установити, що проблема соціалізації студентської молоді в умовах закладу вищої освіти розглянута в контексті професійної соціалізації студентів магістратури соціогуманітарного профілю, соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі закладу вищої освіти, соціалізації учнівської молоді в процесі функціонування соціально-педагогічного комплексу, громадянської соціалізації молоді в діяльності молодіжних козацьких організацій, соціалізації молоді, позбавленої батьківського піклування, в умовах соціального гуртожитку, етнокультурної соціалізації студентів університету, активізації професійної соціалізації майбутнього викладача-педагога, соціалізації обдарованих студентів у закладі вищої освіти тощо.

Вивчення наукових розвідок за другим напрямом дало підстави стверджувати, що використання поза навчальної, або позааудиторної, роботи в умовах закладу вищої освіти науковці досліджували крізь призму формування культури самопрезентації майбутніх соціальних педагогів засобами соціального театру, формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу, формування здорового способу життя майбутніх учителів фізичного виховання, виховання моральної відповідальності студентів, формування соціальної відповідальності учнівської молоді, формування ціннісного ставлення до створення сім'ї в студентів аграрних коледжів.

Праці, проаналізовані за третім дослідницьким напрямом, були присвячені вихованню в студентів вищих педагогічних навчальних закладів культури дозвілля засобами музичного мистецтва, підготовці майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, формуванню естетичного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва, формуванню художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого

мистецтва в процесі вивчення декоративно-ужиткового мистецтва, підготовці майбутніх учителів початкових класів до національного виховання учнів засобами мистецтва, формуванню професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобами взаємодії різних видів мистецтва, формуванню світоглядної культури майбутнього вчителя засобами мистецтва, формуванню професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва, формуванню естетичного образу людини в студентській молоді комплексом мистецтв, формуванню художньо-графічної культури майбутніх художників-ювелірів засобами декоративно-прикладного мистецтва, естетичному вихованню майбутнього вчителя-філолога засобами мистецтва.

Отже, вітчизняні науковці зверталися до дослідження різних видів соціалізації студентської молоді в умовах закладу вищої освіти; оптимізації змісту, форм і методів організації позанавчальної та позааудиторної роботи зі здобувачами вищої освіти; використання різних видів мистецтва як засобу соціально-педагогічного впливу на особистість. При цьому проблема соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва не була предметом окремого наукового дослідження, що підтверджує актуальність обраної нами теми.

1.2. Позанавчальна діяльність педагогічного університету як механізм соціалізації студентської молоді

На сучасному етапі розвитку українського суспільства особливої актуальності набуває проблема соціалізації як важливої мети й складника виховання молодого покоління. Необхідною передумовою вивчення особливостей соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності педагогічного університету засобами народного декоративно-ужиткового

мистецтва (що становить предмет нашого дослідження), є з'ясування суті, видів, етапів і механізмів аналізованого процесу.

Для того, щоб з'ясувати суть феномену „соціалізація”, у дослідженні було вивчено довідково-енциклопедичну та наукову літературу з філософії, соціології, психології й соціальної педагогіки. Ознайомлення з відповідними першоджерелами дало підставу стверджувати, що спостерігаються певні відмінності й різні підходи до трактування суті, видів, етапів і механізмів соціалізації як процесу.

Філософський енциклопедичний словник тлумачить соціалізацію як процес операційного оволодіння набором програм діяльності й поведінки, характерних для тієї чи тієї культурної традиції, а також процес інтеріоризації індивідом знань і цінностей, що їх виражають [228, с. 364].

В енциклопедичному словнику соціальної філософії соціалізація розглядається крізь призму розвитку соціальності: „Соціалізація – не тільки становлення зрілості особистісних рис, але й розвиток форм самої соціальності в ході залучення індивіда до системи нових суспільних зв'язків і залежностей” [213, с. 318 – 319].

У новітньому філософському словнику цей термін тлумачиться як „процес засвоєння та подальшого розвитку індивідом соціально-культурного досвіду, трудових навичок, знань, норм, цінностей, традицій, які накопичуються та передаються від покоління до покоління, як процес включення індивіда у систему суспільних відносин та формування у нього соціальних якостей” [151, с. 441].

Отже, філософське бачення соціалізації як процесу пов'язане з діяльністю й поведінкою людини, засвоєнням нею знань, традицій і цінностей суспільства, у якому вона існує.

Ознайомлення із соціологічними першоджерелами дало можливість установити, що в цій галузі науки поняття „соціалізація” трактується як:

– взаємодія, завдяки якій індивід засвоює нормативні вимоги суспільства, уміння, вірування, звичаї з метою ефективною участі в соціальному житті [215, с. 154];

– процес входження особистості в соціальну й соціокультурну сфери та пристосування її до соціальних, культурних та психологічних чинників, тобто як компонент процесу соціальної інтеграції [216, с. 224];

– процес формування вмінь та соціальних установок індивідів, які відповідають їх соціальним ролям [161];

– впливи середовища загалом, що залучають особистість до участі в суспільному житті, вчать її розуміння культури, поведінки в колективах, ствердження себе та виконання різних соціальних ролей [194];

– процес входження людини в суспільство, включення її в соціальні зв'язки та інтеграцію в різні типи соціальних спільностей, унаслідок чого відбувається становлення її соціальності [206];

– складний, багатогранний процес включення людини в соціальну практику, отримання нею соціальних якостей, засвоєння суспільного досвіду й реалізації власної сутності за допомогою виконання певної ролі в практичній діяльності [209];

– процес становлення особистості як соціальної істоти, під час якого формуються різноманітні її зв'язки з суспільством, засвоюються орієнтації, цінності, норми, відбувається розвиток особистісних властивостей, набувається соціальний досвід, нагромаджений людством [210].

Отже, у соціології соціалізація трактується з погляду існування соціуму, соціальної діяльності, виконання людиною різних соціальних ролей.

У вітчизняній психологічній науці процес соціалізації одним із перших почав вивчати Б. Паригін, котрий розглядав її як „багатогранний процес олюднення людини, який містить і біологічні передумови, і безпосередньо саме входження індивіда в соціальне середовище й передбачає соціальне пізнання, соціальне спілкування, набуття навичок практичної діяльності, серед яких – предметний світ і вся сукупність соціальних функцій, ролей,

норм, прав і обов'язків тощо, активна перебудова навколишнього (природного й соціального) світу, зміна і якісне перетворення самої людини, її всебічний і гармонійний розвиток” [162, с. 165].

Близьким до цього є бачення соціалізації іншим радянським науковцем-психологом І. Коном, котрий визначав цей процес як засвоєння індивідом соціального досвіду, під час якого створюється конкретна особистість, який не можна зводити до безпосередньої взаємодії індивідів. У своїх працях автор наполягав на ролі людини як особистості в цьому процесі і говорив, що „соціалізація – це також процес засвоєння людиною певної системи знань, норм, цінностей, які дозволяють їй функціювати в якості повноправного члена суспільства” [114, с. 7].

Із соціально-психологічних позицій розглядає соціалізацію Г. Андрєєва і тлумачить її як „двосторонній процес, який передбачає, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків; з іншого боку, процес активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків завдяки активній діяльності, активному включенню в соціальне середовище” [16, с. 179]. Зауважимо, що в цьому випадку робиться акцент на необхідності не лише засвоєння соціального досвіду, але і його відтворення.

На думку З. Аронсона, соціалізація є процесом засвоєння людиною певної системи знань, норм і цінностей, що дають їй змогу функціювати як повноправному члену суспільства. Науковець виокремлює і цілеспрямовані впливи на особистість (виховання), і стихійні, спонтанні процеси, що впливають на її формування [21, с. 5].

Отже, у психології соціалізація розглядається, здебільшого, з позиції індивідуального розвитку особистості, самозбереження та самовідтворення людини в соціумі.

У педагогічних словниках поняття „соціалізація” тлумачать як: процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвитку як цілісної особистості [69,

с. 314]; сукупність усіх соціальних і психологічних процесів, за посередництва яких індивід засвоює систему знань, норм і цінностей, що дозволяють йому функціювати як повноправному члену суспільства; процес входження індивіда в соціальне середовище, набуття навичок формування практичної й теоретичної діяльності, перетворення реально існуючих відносин у якості особистості; процес долучення індивіда до системи суспільних відносин і самостійного відтворення цих відносин [111, с. 317]; процес і результат засвоєння та активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм, традицій) на основі її діяльності, спілкування і відносин, обов'язків; як чинник розвитку особистості. Соціалізація – двосторонній процес, оскільки відбувається не лише збагачення соціальним досвідом, а й реалізація людиною соціальних зв'язків [83, с. 834].

У контексті нашого дослідження особливо значущим є аналіз бачення феномену соціалізації саме науковцями в галузі соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Так, вітчизняна дослідниця Н. Заверико тлумачить соціалізацію як історично зумовлений процес розвитку особистості, надання та засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, що притаманні цьому суспільству. Його результатом є активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду у своїй діяльності та спілкуванні. Соціалізація, за переконанням авторки, може відбуватися і в умовах виховання, тобто цілеспрямованого формування вихованця, і в умовах стихійного впливу на особистість [85, с. 36].

Своєю чергою, А. Капська трактує соціалізацію як двосторонній, взаємозумовлений процес взаємодії людини і соціального середовища, що передбачає її включення до системи суспільних відносин [99].

За переконанням А. Мудрика, соціалізація – це процес розвитку і самореалізації особистості впродовж усього життя в процесі засвоєння й відтворення нею нагромадженої культури суспільства [141, с. 8].

У баченні М. Лукашевича ця дефініція тлумачиться як включення особистості в соціальну практику, набуття нею соціальних якостей, засвоєння соціального досвіду й реалізації власної сутності шляхом виконання певної ролі (чи певних ролей) в процесі життєдіяльності [131, с. 68].

Цікавою є думка Г. Овчаренко стосовно того, що соціалізація – це процес, у ході якого людська істота з визначеними особистісними задатками здобуває якості, необхідні їй для життєдіяльності [152].

В. Штифурак визначає дефініцію „соціалізація” як динамічний багатофакторний процес, який набуває особливого значення та специфічних виявів у нестандартній ситуації, що дає змогу виявляти внутрішні параметри, які характеризують активність суб’єкта і ту конфігурацію сил, що діє всередині нього [242, с. 20].

Достатньо загальне трактування поняття „соціалізація” представлено в докторській дисертації С. Савченка, де воно розглядається як „багатоскладний і багатофакторний процес набуття індивідом людських властивостей і якостей, спрямованість котрих визначається конкретною соціальною ситуацією; явище, сутнісні характеристики якого забезпечують суб’єкт-суб’єктну єдність особистості, що виражається в одночасному засвоєнні й відтворенні соціальних цінностей та норм; соціокультурний феномен, який характеризується незмінністю психологічних механізмів і їх неповторністю в контексті становлення конкретної особистості; рушійну силу, що активізує процеси самоперетворення, які відбуваються на тлі змін соціокультурного середовища; соціально-педагогічне поняття, що відображає перебіг соціального формування особистості в конкретному соціокультурному середовищі; процес соціальної ідентифікації типу особистості, на відміну від виховання, яке формує внутрішній духовний світ людини; невід’ємну складову цілісного навчально-виховного процесу в усіх типах навчальних закладів у системі освіти України” [196, с. 10].

Найбільше нам імпонує розуміння поняття „соціалізація”, надане О. Безпалько, а саме: „Соціалізація – процес входження людини в

суспільство разом із його соціальними зв'язками та інтеграцією в різні типи соціальних спільнот, унаслідок чого відбувається становлення соціального індивіда. У процесі соціалізації формуються соціальні якості, цінності, знання, навички людини. Крім того, відбувається перетворення природжених, природних рис, а також засвоєння людиною елементів культури, соціальних норм та цінностей, які існують у суспільстві” [28, с. 37]. Саме це визначення нами буде в подальшому взято за основу.

Отже, у соціально-педагогічному контексті процес соціалізації передбачає формування спеціально організованого соціально-педагогічного середовища і цілеспрямованого впливу з метою створення оптимальних умов розвитку й саморозвитку людини та успішної її інтеграції в суспільство.

Зазначене вище твердження покладено в основу авторського визначення поняття *„соціалізація студентської молоді”*, яке ми трактуємо як *багатогранний і складний процес, пов'язаний з оволодінням особистістю знаннями, суспільним досвідом, формуванням загальноцивілізаційних ціннісних орієнтацій, засвоєнням норм, принципів і правил людського співжиття, актуалізацією особистісного життєвого і професійного самовизначення, що сприяє формуванню власної соціальної позиції й передбачає успішну інтеграцію в соціальне середовище та реалізацію себе як активного творчого суб'єкта соціальної дійсності.*

Розглянувши сутність поняття „соціалізація” в контексті філософської, соціологічної, психологічної та соціально-педагогічної наук, перейдемо до вивчення його основних видів, етапів, механізмів та складників цього процесу.

Вивчення низки соціально-педагогічних джерел дало можливість установити, що існує багато класифікацій видів соціалізації.

Науковці П. Бергер і Т. Лукман [19] у своєму дослідженні розрізняють первинну (підготовчу) та вторинну (активну) соціалізацію. *Первинна соціалізація* – це соціалізація, якої індивід зазнає в дитинстві. Завдяки первинній соціалізації особистість, указують дослідники, стає повноправним

членом суспільства, оскільки вона ідентифікує себе з іншими та з суспільством загалом, засвоює культурні цінності та норми поведінки. Орієнтовно первинна соціалізація триває до повноліття особистості. Вона завершується, коли у свідомості індивіда сформовано поняття узагальненого іншого та все, що його супроводжує. З цієї миті він стає дійсним членом суспільства і суб'єктивно володіє своїм „Я”. Але інтерналізація суспільства, ідентичності й реальності не є раз і назавжди вирішеною справою. Соціалізація ніколи не буває повною й ніколи не завершується. *Вторинна соціалізація*, на думку дослідників, – це кожний наступний процес, який допомагає попередньо соціалізованому індивіду входити в нові сектори світу, його інституції. Вторинна соціалізація зумовлена складністю суспільства як соціального світу і, зокрема, наявністю поділу праці. Вторинна соціалізація відбувається як інтерналізація інституційно зумовлених світів, які визначаються складністю поділу праці й відповідного йому соціального розподілу знання [29, с. 215 – 226].

У кандидатській дисертації С. Чернети „Організаційно-педагогічні умови соціалізації підлітків у неформальних молодіжних об'єднаннях” виокремлено:

1) *стихийну соціалізацію*, що відбувається внаслідок впливу на особистість різноманітних, спеціально не створюваних обставин суспільного життя;

2) *відносно спрямовану*, що передбачає організацію в суспільстві певних економічних, законодавчих та інших передумов, які впливають на розвиток та життєвий шлях особистості (наприклад, початок навчання в школі, мінімальний освітній рівень, віковий ценз початку трудового життя тощо);

3) *відносно соціально контрольовану соціалізацію (виховання)*, що становить процес спеціально організованої передачі соціального досвіду особистості та розвитку її потенційних можливостей, який відбувається в

різних державних та недержавних організаціях (школа, позанавчальні заклади, дитячі та молодіжні організації тощо);

4) *більш або менш свідому самозміну індивіда*, що має просоціальний, асоціальний або антисоціальний вектор (саморозвиток, самовдосконалення, саморуйнування), у відповідності з індивідуальними ресурсами й у відповідності або всупереч об'єктивних умов життя [232, с. 11].

За переконаннями А. Ковальнової типи соціалізації слід класифікувати за такими підходами:

1) за характером соціальності дослідниця виокремлює такі *типи* соціалізації: природну, примітивну, стратифікаційну, моносоціокультурну, регламентовану, матеріалістичну, конформістську, гуманістичну, одноманітну, полісоціокультурну;

2) залежно від створення соціалізаційного процесу – пізнавальну, професійну, правову, політичну, трудову, економічну;

3) залежно від результативності – успішну, нормативну, кризову, примусову, реабілітаційну, передчасну, прискорену, запізнілу [106, с. 111 – 112].

У контексті нашого дослідження інтерес становить запропонована А. Балюк [24] класифікація, згідно з якою соціалізація особистості поділяється на такі види: первинну, маргінальну і вторинну, ресоціалізацію.

Первинна соціалізація відбувається в перші роки життя в сім'ї чи іншому найближчому оточенні людини; пов'язана із формуванням узагальненого образу дійсності та засвоєнням певних моделей поведінки в різних ситуаціях і з різними людьми. У подальшому має місце корекція набутого досвіду в процесі первинної соціалізації.

Маргінальна (проміжна) соціалізація (її ще називають псевдоусталеною) найактивніше відбувається в підлітковому віці та в різних маргінальних групах. Вона тісно пов'язана з потребою самоствердження особистості в найближчому оточенні та з груповою і статевою ідентичністю.

Для дорослих представників суспільства її пов'язують також із професійною ідентичністю.

Вторинна соціалізація відбувається в процесі професійного становлення особистості, набуття статусу і специфічно-рольової поведінки.

Ресоціалізація – підготовка до повернення індивіда у звичну культуру, середовище, відновлення соціальних зв'язків. Відбувається в процесі спеціально організованої роботи з особами, які втратили все це в результаті фізичних і психічних травм, із засудженими з метою підготовки їх до адекватного соціальним нормам життя на волі після відбуття покарання. Здійснюється в соціально-реабілітаційних центрах, виправно-виховних установах пенітенціарної системи тощо [24, с. 27 – 28].

У контексті розробки теоретичних засад соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності педагогічного університету засобами народного мистецтва вагоме значення має наукова робота О. Безпалько, у якій запропонована класифікація видів соціалізації відповідно до рівня керованості цим процесом [27, с. 13]:

1. Стихійна соціалізація, яка відбувається у взаємодії і під впливом об'єктивних обставин життя суспільства, зміст, характер і результати якої визначаються соціально-економічними реаліями (вибір професії, виїзд за кордон тощо).

2. Відносно спрямована соціалізація, що має на меті створення в суспільстві певних економічних, законодавчих та інших передумов, що впливають на розвиток та життєвий шлях особистості.

3. Відносно соціально-підконтрольна соціалізація, що відбувається як процес спеціально організованої передачі соціального досвіду особистості та розвитку її потенційних можливостей, який здійснюється в різних державних і недержавних інституціях (заклади освіти, громадські організації тощо).

4. Більш-менш свідоме самовдосконалення особистості, що відбувається відповідно до особистих задатків та об'єктивних умов життя.

У межах двох останніх видів позанавчальна діяльність закладу вищої освіти може стати змістовою засадою процесу соціалізації особистості студента.

Для нашого дослідження особливе значення мають надбання дослідників щодо осмислення механізмів соціалізації, під якими зазвичай розуміють способи й засоби, що сприяють засвоєнню індивідом соціального досвіду.

Основними механізмами соціалізації А. Петровський називає асиміляцію й акомодацию. Науковець переконаний, що особистість у процесі життя засвоює новий соціальний досвід, використовуючи зразки поведінки, які називаються схемами, і пристосовує когнітивні структури до нового досвіду за допомогою механізму рівноваги [167, с. 146].

Л. Виготський розглядає *механізм соціалізації* через *інтеріоризацію*, що ґрунтується на привласненні суспільно-історичного досвіду. Залежно від уявлень про інтеріоризацію виокремлюють різні грані цього процесу – індивідуалізацію, інтимізацію й вироблення внутрішнього плану свідомості [59, с. 112].

Розкриваючи механізм процесу соціалізації через пізнання й відтворення особистістю суспільно-історичного досвіду, Л. Божович представляє її структуру таким чином:

- 1) конкретна соціальна система суспільства, культури і спосіб життя в цій системі;
- 2) процес спільної діяльності членів суспільства в соціальній групі (механізм інтеріоризації);
- 3) формування особистості;
- 4) прояв особистості як суб'єкта діяльності (механізм екстеріоризації);
- 5) перебудова спільної діяльності соціальної групи;
- 6) перебудова способу життя в цій соціальній системі [39, с. 234 – 239].

Інший психолог В. Мухіна в якості механізмів соціалізації розглядає ідентифікацію й відособлення особистості [143].

Змістовно важливим для нашого наукового пошуку є доробок дослідника в галузі соціальної педагогіки А. Мудрика, який виокремлює такі універсальні *механізми соціалізації*:

– *традиційний*, що здійснюється в процесі засвоєння людиною норм, зразків поведінки, поглядів, стереотипів, які притаманні її найближчому оточенню (сім'я, сусіди, родичі, друзі);

– *інституціональний*, що здійснюється в процесі взаємодії людини з інститутами суспільства та різноманітними організаціями, а також засобами масової інформації. У процесі такої взаємодії особистість набуває знань та досвіду соціально схвалюваної поведінки та конфліктного чи безконфліктного дотримання певних соціальних норм;

– *стилізований* – діє в межах окремої субкультури як комплекс певних цінностей та особливостей поведінки, притаманний для людей певного віку, професії, національної чи соціальної групи, що загалом впливає на стиль життя та мислення особистості;

– *міжособистісний* – функціонує в процесі взаємодії людини з авторитетними для неї особистостями;

– *рефлексивний*, який опосередковується рефлексією (внутрішнім діалогом), у процесі якого особистість оцінює, сприймає чи відкидає ті або ті цінності, властиві різноманітним інститутам суспільства, сім'ї [142, с. 46 – 49].

Саме спираючись на зазначену вище класифікацію, ми стверджуємо, що позанавчальна діяльність в умовах педагогічного університету, за умови правильної організації, може стати ефективним механізмом соціалізації студентської молоді.

У контексті виконання поставлених дослідницьких завдань важливим є обґрунтування етапів процесу соціалізації. Особливий інтерес для нас становить робота Б. Титова „Соціалізація дітей, підлітків та юнацтва у сфері дозвілля”, де виокремлено такі основні етапи цього процесу:

– перший – сприйняття індивідом соціальної інформації на рівні відчуттів, емоцій, знань, умінь;

– другий – інтуїтивне співвідношення отримуваної інформації з генетично закладеним кодом, суб'єктивним соціальним досвідом і формуванням на цій основі власного до неї ставлення;

– третій – формування установки на прийняття чи відторгнення отриманої інформації;

– четвертий – формування ціннісних орієнтацій і установок на дію;

– п'ятий – вчинки, дії, логічно вибудована система поведінки;

– шостий – формування норм і стереотипів поведінки;

– осмислення й оцінка власної соціальної діяльності [222, с. 92 – 94].

Ознайомлення з указаними вище етапами соціалізації надає можливість усвідомлення цього процесу на рівні психологічних передумов і дозволяє побудувати майбутню діяльність із соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності педагогічного університету засобами народного мистецтва з урахуванням зазначених показників.

На підставі зробленого вище аналізу суті, видів, механізмів та етапів процесу соціалізації студентської молоді можемо зробити висновок, що успішна його реалізація передбачає:

а) розуміння й усвідомлення здобувачами вищої освіти соціально-економічних явищ, матеріальних і духовних надбань суспільства;

б) формування в них пріоритету загальноцивілізаційних цінностей, (насамперед цінності, неповторності і необхідності збереження людського життя, людських відносин, милосердя, порядності, відповідальності в системі людських взаємин, толерантності);

в) реалізацію діяльнісно-поведінкового аспекту, що передбачає практичну діяльність, спрямовану на підготовку до самостійного життя, осмислене життєве і професійне самовизначення та реалізацію окреслених планів і програм особистісної самореалізації.

Проаналізувавши сутність, види, механізми та етапи процесу соціалізації, перейдемо до розгляду студентської молоді як специфічної демографічної групи.

Оскільки ключовим словосполученням теми нашого дослідження є „студентська молодь”, вважаємо необхідним розкрити суть і зміст цього поняття.

Спочатку дослідимо дефініцію „студентство”. Відповідно до п. 2.1 статті 61 Закону України „Про вищу освіту” (2014 р.) зазначено, що студент (особа, зарахована до закладу вищої освіти з метою здобуття вищої освіти ступеня молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра) є одним із здобувачів вищої освіти поряд із курсантом, аспірантом, ад’юнктом, докторантом та асистентом-стажистом [636]. Керуючись цим законом, ми будемо використовувати поняття „студент” і „здобувач вищої освіти” як синонімічні. Крім того, відповідно до п. 1 статті 49 „Форми навчання у закладах вищої освіти” цього ж закону в дисертації ми передбачаємо роботу саме зі студентами денної форми навчання, оскільки тільки вони повною мірою є студентами за своєю основною діяльністю. Тому в нашому дослідженні ми не торкаємось проблем, пов’язаних із соціалізацією студентів заочної, дистанційної та інших форм навчання [174].

Оскільки студенти належать до вікової групи „молодь”, то далі проаналізуємо суть цієї категорії.

У соціальній педагогіці молодь визначається як „диференційована соціальна група, яка набуває рис соціальної спільноти та має специфічні соціально-психологічні, соціальні, культурні та інші особливості, зокрема й способу життя, перебуває в процесі соціалізації, має свій соціальний вік і відповідно до потреб часу має бути творцем або зачинателем нової соціальної і культурної реальності” [211, с. 130].

В. Лісовський цю соціальну групу обґрунтовує таким чином: „Молодь – покоління людей, які проходять стадію соціалізації, засвоюють, а в зрілому віці вже засвоїли, освітні, професійні, культурні та інші функції, залежно від

конкретних історичних умов вікові критерії молоді можуть коливатися від 16 до 30 років” [127, с. 32].

За переконаннями І. Кона, молодь – це соціально-демографічна група, яка виокремлюється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального становища [114, с. 63].

Отже, молодь здебільшого науковці характеризують як соціально-демографічну групу, відокремлену на основі сукупності вікових характеристик і особливостей соціального стану.

Розглядаючи цей феномен, зауважимо, що на міжнародному рівні термін „молодь” та її межі (15 – 24 роки) уперше представлено в 1985 р. Генеральною Асамблеєю Організації Об’єднаних Націй. Сьогодні Законом „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” (2004 р.) [176] молодь визначено як групу населення віком від 14 до 35 років.

Далі з’ясуємо вікові межі саме студентської молоді. Студентський вік зазвичай – це час пізньої юності чи ранньої дорослості. Період навчання у закладі вищої освіти відповідає визначеним віковим межам категорії молоді. При цьому він відповідає таким віковим періодам в онтогенезі людини, як юнацький вік і початок першого періоду зрілого віку [214].

Б. Ананьєв переконаний, що студенти належать до категорії дорослих, оскільки юнацький вік відповідає 17 – 21 рокам для хлопців, 16 – 20 рокам для дівчат, перший період середнього віку відповідає 22 – 35 рокам для осіб, 21 – 35 – для жінок [15, с. 34].

Своєю чергою, І. Булах у праці „Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів” відносить студентів закладів вищої освіти до молоді, яку диференціює так: 15 – 18 – юнацтво, 19 – 21 – рання молодість, 22 – 25 – середній молодий вік, 26 – 35 – старший молодий вік” [42, с. 282].

Л. Собчик переконана, що студентські роки збігаються з періодом юності (від 15 – 16 до 21 – 25 років), який характеризується формуванням та осмисленням життєво важливих питань [208, с. 20].

Як нам удалося встановити, найбільш часто в науковій літературі виділяють два періоди юності: 1) ранню юність, тобто старший шкільний вік (від 15 до 18 років); 2) пізню юність (від 18 до 23 років).

Отже, сучасні студенти (бакалаврського та магістерського рівня вищої освіти) здебільшого мають вікові показники від 17 до 23 років, а психологічні характеристики студентства збігаються з характеристиками молоді як соціальної групи взагалі. Саме тому соціалізацію цієї групи молоді слід розглядати з урахуванням соціокультурної специфіки студентства.

Ознайомлення з науковою літературою дало можливість установити, що дослідники по-різному визначають студентство, а саме як:

– мобільна соціальна група, метою існування якої є організована за певною програмою підготовка до виконання високих професійних і соціальних ролей у матеріальному й духовному виробництві (В. Тимошенко) [221];

– соціальна група, для котрої характерні особливі умови життя, праці і побуту, суспільна поведінка і психологія, головним заняттям якої є здобуття знань та підготовка до майбутньої професійної діяльності (С. Фурдуй) [230];

– окрема соціальна група, один з елементів соціальної структури суспільства, провідним завданням якого є підготовка до високоефективної праці у сфері матеріального та духовного виробництва (Н. Головатий) [234, с. 221];

– складник академічної спільноти, яка характеризується певним соціальним становищем, роллю і статусом у суспільстві, стадією соціалізації, соціально-психологічними особливостями, віковою структурою, територіальним розподілом (Н. Шабаєва) [234].

Окреслені нами вище змістовні характеристики процесу соціалізації студента як педагогічного феномену в рамках організації дослідницької діяльності вимагають спеціального розгляду та врахування характеристик студентського віку, що має свої особливості й відмінності в онтогенезі від інших соціальних груп.

Особливості юнацького та студентського віку досліджували Б. Ананьєв, З. Аронсон, І. Бех, Л. Божович, І. Булах, О. Власова, І. Кон, Г. Крисюк, А. Мудрик, В. Семиченко, Д. Фельдштейн та ін.

Перш за все, на наш погляд, необхідно сказати про те, що центральним психологічним новоутворенням юнацького віку є становлення стійкої самосвідомості і стабільного образу „Я”. А в якості головного придбання юності правомірно розглядати відкриття свого внутрішнього світу, емансипацію молодої людини від дорослих. Зовнішній світ у цей віковий період починає сприйматися через себе. Виявляється схильність до рефлексії та самоаналізу; з’являється потреба систематизувати, узагальнювати свої знання про себе (розібратися у своєму характері, своїх почуттях, діях, вчинках); проявляється прагнення до самоствердження. Однією з найважливіших психологічних характеристик юності є самоповага (прийняття, схвалення себе або неприйняття, незадоволеність собою). Молода людина починає здійснювати співвідношення себе з ідеалом, зростає вольова регуляція, що зумовлює можливість самовиховання [208].

Б. Ананьєв [14] зазначає, що основними видами діяльності в юнацькому віці є рівною мірою праця і навчання. Саме під впливом цих умов відбуваються характерні зміни в розумовому розвитку юнаків і дівчат: 1) зростає їх свідоме ставлення до праці і навчання; 2) пізнавальні інтереси набувають широкого, стійкого і дієвого характеру; 3) розумова діяльність набуває такого рівня розвитку процесів аналізу і синтезу, теоретичного узагальнення та абстрагування, який робить цілком можливою самостійну творчу діяльність у певних галузях; для юнаків і дівчат стають характерними тенденція до причинно-наслідкового пояснення явищ, уміння аргументувати і доводити, критичність мислення.

Як указує А. Петровський [167], мислення в юнацькому віці стає більш систематичним і критичним. Особливо швидко, за переконанням психолога, в юності розвиваються спеціальні здібності. У поєднанні зі зростаючою

диференціацією спрямованості інтересів це робить структуру розумової діяльності юнака дуже складною й індивідуальною.

Проведене Г. Крисюком дослідження дало можливість автору стверджувати про те, що в період пізньої юності людини відрізняють такі особливості інтелектуального розвитку: 1) нестандартний підхід до вже відомих проблем; 2) уміння включати часткові проблеми в більш загальні; 3) уміння ставити плідні загальні питання навіть на основі завдань, сформульованих не кращим чином, і т. п.) [119].

Крім того, на наш погляд, відзначимо, що розвиток інтелекту в молодості тісно пов'язаний із розвитком творчих здібностей, які передбачають не просто засвоєння інформації, а прояв інтелектуальної ініціативи і створення чогось об'єктивно нового.

У контексті нашого дослідження суттєве значення має доробок І. Кона „Психологія ранньої юності” [114], де зазначено, що центральний психологічний процес юнацького віку – розвиток самопізнання. Саме він, на думку науковця, спонукає особистість узгоджувати всі свої прагнення і вчинки з певними принципами і власним „Я”. Не можна не погодитися з твердженням вченого з приводу того, що шлях самопізнання юнака складний і неоднорідний, і чим старше і доросліше юнак, тим більше його виховання перетворюється в самовиховання.

І. Кон виокремлює два способи самопізнання в юності:

1. Перший спосіб: порівняння рівня своїх домагань з досягнутим результатом. Проте зауважимо, що обмеженість юнацького життєвого досвіду ускладнює таку перевірку і, як наслідок, нерідко призводить до появи в молодій людини небезпечного бажання випробувати себе в невиправданому ризику.

2. Другий шлях (спосіб) самопізнання: соціальне рівняння, зіставлення думок про себе інших [114, с. 168].

Отже, самопізнання в юності є відкриттям молодою людиною себе як неповторно індивідуальної особистості, і при цьому воно тісно пов'язане з відкриттям соціального світу, у якому ця особистість має жити.

Продовжуючи аналіз джерел щодо специфіки психофізичного розвитку студентської молоді, зупинимося на роботі Л. Божович [38], де центральним психологічним новоутворенням юнацького віку називається самовизначення. Авторка вказує на те, що самовизначення є афективним центром життєвої ситуації осіб юнацького віку. Науковиця доводить, що потреба в самовизначенні виникає на певному етапі онтогенезу й необхідність виникнення цієї потреби обґрунтована логікою особистісного та соціального розвитку молодої людини. Л. Божович самовизначення характеризує як особистісне новоутворення юнацького віку, пов'язане з формуванням внутрішньої позиції дорослої людини, з усвідомленням нею себе як члена суспільства, з необхідністю вирішувати проблеми свого майбутнього. Внутрішня позиція складається з того, як юнак на основі свого попереднього досвіду, своїх можливостей, своїх потреб, що виникли раніше, ставиться до того об'єктивного стану, який він займає в житті в певний час і який стан він хоче займати. Саме ця внутрішня позиція обумовлює певну структуру його ставлення до дійсності, що оточує, і самого себе [38, с. 117].

Розкриваючи специфіку соціалізації особистості в юнацькому віці, не можна не звернутися до роботи М. Кондратьєва, де, аналізуючи сучасне студентство як особливу соціальну групу, автор визначає студентство як покоління незалежних індивідуалістів, які прагнуть до самореалізації, самостійності, досягнення успіху в різноманітних сферах соціальної практики, схильних до ризику, сприйняття інновацій, прогресивних перетворень. Для процесу соціалізації студента важливими, за переконанням автора, є такі характеристики студентства: поява потреби в самоствердженні, успіху, досягнення, у виборі свого місця в житті, активне споживання культури, підвищена потреба в комунікації, критичність мислення, прагнення

дати власну оцінку різним явищам, пошук аргументації, оригінального рішення, прагнення до нових ідей і прогресивних перетворень [115].

Студентський вік Р. Габдреев розглядає як тривалий і найважливіший період життя людини, яка розвивається, період оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини: громадянських, сімейних, професійно-трудова та ін. З цим віком автор пов'язує початок економічної активності та створення власної сім'ї. Саме в цей період молода людина починає усвідомлювати відповідальність за наслідки своїх дій, оскільки отримує новий цивільний і правовий статус, що виявляється в дієздатності особистості. Дієздатний громадянин може здійснювати основні юридичні дії, що забезпечує йому можливість брати активну участь у суспільному житті. Він несе повну й самостійну відповідальність за свої вчинки, оскільки дієздатність передбачає здатність розуміти значення своїх дій, керувати ними і передбачати їхні наслідки, що з'являється зазвичай при досягненні саме цього віку [61].

Б. Ананьєв у праці „До психофізіології студентського віку” стверджує, що студентський вік характеризується прагненням до розвитку власної самостійності в різноманітні її форми (наприклад, самостійний соціальний вибір, самостійна діяльність, самореалізація); готовністю до самовизначення і спрямованістю в майбутнє; формуванням основних особистісних позицій, системи уявлень про загальні принципи і засади буття; виробленням власного світогляду. Навчання в закладі вищої освіти, вважає науковець, задає якісні зміни в життєдіяльності студента, які впливають на розвиток якостей його соціальності як суб'єкта власного становлення й суспільного розвитку: здійснення значущих життєвих рішень і виборів, посилення ціннісних аспектів поведінки. Цей вік сенситивний для становлення ціннісних орієнтацій і життєвих смислів, для формування самостійності, активності в досягненні цілей і розвитку почуття відповідальності [15].

Продовжуючи аналіз, зазначимо, що, на думку Е. Зеєра, студентському віку властиве створення міжособистісних каналів, установлення діалогу в

рамках свого покоління та діалогу з референтними дорослими, потреба повноцінно брати участь в інформаційних процесах; розвиток самосвідомості, підвищення самоконтролю та саморегуляції; особистісна оцінка, групова солідарність, критичне ставлення до самого себе, певний ступінь психічної, ідейної та громадянської зрілості, уміння складати власні життєві плани, знаходити засоби їх реалізації; поява почуття неповторності, індивідуальності, несхожості на інших, розвиток світогляду; визнання своєї самостійності й незалежності, інтерес до протилежної статі. За переконаннями науковця, до основних новоутворень студентів належать самостійність, соціальна зрілість, узагальнені способи пізнавальної і професійної діяльності, соціально-професійна компетентність [91].

Вітчизняна дослідниця в галузі соціальної педагогіки В. Штифурак наголошує на соціальній суб'єктності студентства, розглядаючи його „як відносно гомогенну соціокультурну спільноту, яку складають учні вищих навчальних закладів, які засвоюють та присвоюють соціальну суб'єктність у когнітивній, професійній, громадянсько-політичній, моральній та інших сферах життєдіяльності історично конкретного суспільства, завдяки інтеріоризації ціннісно-нормативної системи даного суспільства, а також такого соціального інституту, як вища школа, та продукуванню нових аксіофеноменів, що знаходить своє відображення та виявляється в їхньому символічному та предметному світі” [242, с. 14 – 15].

Соціальну суб'єктність як одну з провідних характеристик розвитку студентської молоді відзначає і Г. Андреева. На підтвердження цьому дослідниця перераховує ознаки розвитку особистості студента: психовікові ознаки розвитку особистості студента (ціннісна вмотивованість, інтелектуалізація та критичність, емоційне сприйняття дійсності, самостійність та самоактивність, спрямованість у майбутнє), соціально-психологічні ознаки розвитку студентської групи (згуртованість, консолідація, єдність інтересів) уможлиблюють аналіз і [16, с. 125].

У контексті нашого дослідження суттєве значення має докторська дисертація С. Савченка [196], де сформульовано специфіку й результат соціалізації студентської молоді:

– вік, нижня межа якого розмита й визначається наявністю атестата про середню освіту, а верхня традиційно не виходить за 30-річний рубіж;

– специфіка видів діяльності, серед яких провідною є навчальна;

– студентські роки – час становлення самостійної й особистісної свободи, зумовленої проживанням поза батьківським домом, послабленням контролю, автономністю в поведінці й діяльності;

– важливою особливістю є підготовка до діяльності, яка мало знайома студентам, а отже, великий ризик розчарування в обраній спеціальності, розвитку нігілістичних настроїв, відчуження в сім'ї й у колі однолітків;

– студентські роки – час не тільки професійної підготовки, це час любові, створення сім'ї, виховання дітей, це період знаходження свого місця в житті, час самоствердження в студентських колективах, різних соціальних групах;

– для сучасних студентів характерна поява новоутворень, не властивих попереднім поколінням. До них належать зниження елементів романтизму в почуттях і поведінці, збільшення меркантильного начала й жорсткого практицизму, орієнтація на цінності західного світу, зростання самостійності, енергійності, готовності до конфліктних стосунків з адміністрацією й владними структурами;

– важливою особливістю є перетворення студентства з групи невиробничого характеру в амбівалентну соціальну групу, яка бере безпосередньо участь у матеріальному й духовному виробництві [196, с. 406].

Принципово важливим при характеристиці соціально-психологічних особливостей сучасного українського студентства, за С. Савченком, є поява своєрідного феномену корпоративності в поглядах, поведінці, рефлексорних реакціях. Це виражається в тому, що в соціальних відносинах студент уже з першого курсу бере участь не як представник соціальних груп, до яких

належать його батьки, а як член групи, яка має власну яскраво виражену субкультуру, особливі морально-етичні, політичні, економічні інтереси. Оволодіння цією студентською субкультурою становить головний зміст соціалізаційних процесів, особливо на перших курсах. А його успішність визначає рівень душевного комфорту в процесі міжособистісного спілкування й відсутність когнітивного дисонансу в процесі навчальної діяльності. Водночас студентство є своєрідним „зліпком” із соціальної структури суспільства. Студент несвідомо привносить з собою в аудиторію систему життєвих цінностей і поглядів тих соціальних, професійних, національних утворень, з яких він вийшов. У студентському середовищі зовсім різні вчорашні школярі набувають початкових рис особливої соціальної групи – інтелігенції. Цій групі властивий більш високий інтелектуальний і культурний рівень, у неї більш рафіновані запити, інша ціннісна шкала, особливий рівень домагань, можливості й соціальний престиж. С. Савченко вказує, що відсутність цілеспрямованої педагогічної профілактики й виховної роботи в цей період може призвести до закріплення подібних стереотипів у свідомості сучасного студентства, появи в нього необґрунтованого почуття елітарності [196, с. 84 – 85].

Указане дослідження для нас є значущим ще через наявність у ньому класифікації соціотипів студентства, виходячи з провідного критерію – соціальної позиції:

Інтелектуальний тип. Відрізняється вираженою здатністю мислити послідовно, логічно. Віддає перевагу участі в тих видах позанавчальної роботи, які вимагають певного заданого алгоритму, обдуманості дій. Активно бере участь у роботі студентського наукового товариства, редагуванні, випуску друкованих матеріалів. Відмінні риси: висока мовленнєва культура, почуття такту, амбіційність, схильність до суперечок і дискусій, обачність, небажання брати участь у масових формах суспільного життя.

Художній тип. Характеризується високим рівнем естетичного розвитку й підвищеними культурно-естетичними запитами. Виражене естетичне начало в манерах поведінки й спілкування, одязі. Схильний до саморефлексії, моральних переживань, закоханості. Більшість із тих, хто належить до цього типу, – дівчата-студентки.

Творчий (креативний) тип. Найбільш масовий тип студента. Відрізняється підвищеною активністю, здатністю захоплено займатися різними видами громадської роботи, при цьому встигати з усіх предметів. Для нього характерна розкиданість інтересів, часта зміна захоплень. З однаковим ентузіазмом працює в органах студентського самоврядування, займається науковою роботою, грає у КВК, має багате особисте життя. Не любить одноманітної монотонної роботи.

Виконавський тип. Зазвичай сором'язливі й дещо закомплексовані діти. Багато мешканців сільської місцевості, однак у процесі успішної адаптації до умов міського й університетського життя, переходять у розряд активних, інтелектуальних і діловитих. Віддають перевагу виконанню разових і необтяжливих громадських доручень, але у випадку, якщо діяльність особистісно значуща, віддаються їй цілком. Рідко виступають з ініціативою в процесі розв'язання тих чи тих студентських проблем.

Діловитий тип. Чітко сформувався в останні десятиліття в умовах ринкової економіки й ділової ініціативності. Зазвичай має фінансово-комерційні інтереси поза ЗВО. У громадському житті участь бере епізодично, але стосунки з товаришами підтримує гарні. Почуває й презентує себе як більш старший і досвідчений порівняно з іншими. Бере участь у громадському житті, якщо в цьому є безпосередня необхідність або якщо він дійсно захоплений якимось престижним заходом. Із задоволенням бере на себе роль лідера чи його оточення. У такій позиції основу світоглядних принципів становить житейський практицизм. Відзначимо, що особливості сучасного життя призвели до значного збільшення кількості студентів з такою соціальною позицією.

Консервативний тип. Визначається зазвичай стійкими психологічними утвореннями, сформованими ще в школі. Прилучення до студентства його мало змінює. Стереотипність поведінки, запрограмована в сім'ї чи найближчому соціальному оточенні, є основою поведінки. Неініціативний, але надійний і скрупульозний виконавець. Старається триматися в затінку, однак у випадку захоплення якимось видом діяльності домагається великих успіхів. Мало товариський, але надійний і відданий товариш.

Авантюрний тип. Один з підвидів творчо активної особистості. Особливість у тому, що ця активність здійснюється без попередньої підготовки й не завжди адекватна ситуації. Швидко захоплюється, береться за будь-яку фантастичну пропозицію, не приймає розумні аргументи проти. Основний доказ і принцип діяльності – віра в удачу й везіння. Найбільш яскраво ці якості виявляються під час академічних сесій. Студенти такого типу нерідко вносять сум'яття в будь-яку справу, заважають послідовній і розумній організації. Водночас їхній оптимізм, завзяття й здатність не сумувати в складній ситуації може справити позитивний вплив на колектив.

Споглядальний тип. Студенти, які належать до цього типу, схильні до міркувань з приводу будь-якої проблеми, однак не дуже налаштовані на їх розв'язання. Захоплюються умоглядними (хоча часом і привабливими) проектами, які самі не збираються втілювати в життя. З готовністю обговорюють дії інших, критикують, радять, але самі від реалізації своїх порад утримуються. Непрактичні, хоча бувають корисними при пошуку нового нестандартного рішення. Завжди обізнані з подіями, що відбуваються в навчальному закладі, схильні до обговорення всіляких неперевіраних чуток, пліток. Уважають престижним для себе дружити з відомими активістами [196, с. 88 – 90].

Продовжуючи висвітлення специфіки особистісного розвитку студентської молоді, звернемося до праці Ж. Баб'як, яка не тільки вказала на різницю в розвитку студентів на різних курсах навчання закладу вищої освіти, але й запропонувала напрями діяльності зі студентами відповідно до

періоду їхнього навчання. Так, на першому курсі необхідно залучати колишнього абітурієнта до студентської форми колективного життя, для першокурсників характерний високий рівень конформізму, відсутність диференційного підходу до своїх ролей. Другий курс є періодом напруженої навчальної діяльності, коли завершується процес адаптації. Третій курс пов'язаний із початком спеціалізації, зацікавленістю щодо подальшого розвитку та поглиблення професійних інтересів. Четвертий курс характеризується першим реальним ознайомленням зі спеціальністю під час проходження практики. У цей час відбувається переоцінка цінностей, пошук раціональних шляхів і форм спеціальної підготовки. П'ятий курс передбачає формування чітких практичних настанов щодо майбутньої професійної діяльності, виникають нові цінності, пов'язані із місцем роботи, сімейним станом, матеріальним добробутом [23, с. 35].

Здійснюваний нами аналіз розвитку особистості студентів юнацького віку був би неповним без висвітлення певних недоліків, пов'язаних зі специфікою саме цієї соціальної групи.

О. Білик визначає негативні особливості протікання соціалізації студента в ситуації перетворень, що відбуваються в суспільстві: певні труднощі, які виникають у процесі адаптації студента до умов соціуму, що швидко трансформується; поява нових первинних і вторинних агентів соціалізації студентства (не завжди позитивних) і посилення їх значущості в процесі соціалізації через ціннісно-нормативну кризу основних сфер соціальної структури суспільства; конфліктний характер (конфлікт „поколінь”) у контексті повного несприйняття та незатребуваності сучасними студентами накопиченого соціального досвіду попередніх поколінь; помітне посилення впливу на студентську молодь контрагентів соціалізації [32].

Н. Грищенко зазначає, що на етапі найбільш інтенсивного соціокультурного становлення особистості вирішуються дві основні групи проблем студентської молоді.

Перша з них пов'язана з проблемами особистісного становлення, які молоді люди ставлять і вирішують самі для себе, – це дорослішання, самопізнання, саморозвиток, самовизначення в соціальному світі. Вирішення цих проблем залежить перш за все від самої особистості, від її активності, здатності до рефлексії, сили волі, психологічної стійкості, задатків і здібностей до різних видів діяльності, а загалом – від рівня життєздатності. Тут відбувається внутрішня самореалізація в процесі формування здібностей і особистісних якостей на основі задатків, формуються смисложиттєві цілі і створюється потенціал зовнішньої самореалізації, яка є рушійною силою досягнення соціально значущих цілей.

Другу групу проблем для студента визначає суспільство. Для ефективної життєдіяльності та продуктивної самореалізації в соціальному середовищі необхідне освоєння соціальних ролей, досягнення певного соціального статусу, формування громадянських якостей особистості. Суспільство в міру своїх можливостей прагне виділити ресурси (тимчасові, економічні, інформаційні тощо) для вирішення проблем молоді, забезпечуючи тим самим своє самозбереження й розвиток як цілісного соціально-історичного суб'єкта в умовах цієї соціальної реальності. Усі ці проблеми постають орієнтирами, покликаними забезпечувати пошук шляхів і форм найбільш ефективного здійснення процесу становлення молодого покоління відповідно до інтересів особистості й цілей розвитку суспільства [70].

Вивчення вітчизняної соціально-педагогічної літератури з проблеми соціалізації студентської молоді дозволило узагальнити запропоновані в ній недоліки студентства як соціальної групи:

– споживацьке ставлення до життя; орієнтація на розваги; схильність торгуватися; нестриманість бажань; життєва короткозорість; пристосуванство і прагматизм; скептицизм; цинізм; недостатність вихованості й чуйності; інтелектуальна байдужість; фаталізм; схильність до ризику (Л. Дябел) [78];

– часткове заперечення ідеалів і традиційних цінностей; пріоритет матеріального достатку над духовно-ціннісними орієнтаціями; перебільшення значущості дозвілля та розваг; амбівалентність агресії і толерантності; послаблення патріотичності та громадянськості; негативний вплив навколишнього соціального середовища (Є. Зеленов) [92];

– несформованість у частини студентів почуття соціальної відповідальності за свої можливі вчинки й результати навчання у ЗВО;

2) неповне розуміння необхідності цілеспрямованого вироблення основ наукового світогляду, невміння практично використовувати отримані знання; відсутність стійкого прагнення до підвищення загальнолюдської культури, гуманітарної підготовки, естетичного розвитку; споживацьке ставлення до батьків; пасивні форми проведення вільного часу; уживання алкоголю, наркотиків, куріння, різноманітні форми антисоціальної поведінки; інфантильне ставлення до організації здорового побуту, харчування, особистої й громадської гігієни; несерйозне ставлення до сімейних відносин і створення власної сім'ї, статева розпущеність, недооцінка значення безпечного сексу; незадоволеність своїм соціальним статусом, спровокована низьким матеріальним становищем, неможливістю відразу заробити достатню кількість грошей; бідне й одноманітне духовне життя, примітивні інтелектуальні й культурні запити, сумнівні з погляду моралі форми їх задоволення; відчуження більшості студентів від участі в органах самоврядування; обмежені можливості частини студентства для самореалізації в рамках університетської системи, бідне особистісне спілкування поза ЗВО; недостатня адаптованість студентів-випускників до соціально-економічних реалій, невідповідність до розв'язання матеріальних, побутових проблема; надмірний прагматизм, меркантильність у стосунках з однолітками, прагнення в усьому отримати особисту вигоду на шкоду суспільним інтересам (С. Савченко) [196, с. 92 – 93].

Визначені недоліки є тими проблемами в особистісному становленні та розвитку молоді людини, які необхідно долати в процесі соціалізації в умовах закладу вищої освіти.

Згідно із Законом України „Про вищу освіту” [174] провідним і основним видом діяльності студентів у педагогічному університеті як закладі вищої освіти є навчальна діяльність. Водночас потреба студентської молоді в самодіяльності, самореалізації та соціальному самовизначенні, на наш погляд, задовольняється значною мірою під час позанавчальної діяльності. Вона залишає значний простір для самостійності й неформального спілкування, яке в інших умовах займає навчання. У зв'язку з цим феномен позанавчальної діяльності студентів в умовах закладу вищої освіти як чинник їх соціалізації вимагає уточнення категорій: діяльність, позанавчальна діяльність, позааудиторна робота.

У визначенні сутності поняття „позанавчальна діяльність” ключовим елементом є діяльність. Категорія діяльності є складною і багатовимірною, розглядається різними науками – філософією (Л. Буєва, М. Каган та ін.), психологією (І. Бех, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та ін.), соціальною педагогікою (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, С. Харченко та ін.) та іншими науками.

Узагальнюючи дані різних наук, виділимо найбільш важливі характеристики діяльності:

- становить досить складний за своєю специфікою і внутрішньою структурою феномен;
- є чинником розвитку особистості, визначаючи ступінь її самостійності й відповідальності у своєму розвитку;
- існує видове різноманіття діяльності (гра, навчання, праця, спілкування, спортивна, художня діяльності і т. п.);
- забезпечує створення матеріальних умов життя людини, задоволення природних людських потреб;
- стає чинником розвитку духовного світу людини, формою й умовою

реалізації її культурних потреб;

- є сферою реалізації людиною свого особистісного потенціалу, досягнення життєвих цілей, успіхів;
- створює умови для самореалізації людини в системі суспільних відносин, для реалізації її соціальних інтересів;
- є джерелом і критерієм наукового пізнання, самопізнання і саморозвитку;
- забезпечує пізнання й перетворення навколишнього світу.

Отже, в найзагальнішому сенсі діяльність можна визначити як активну взаємодію з навколишньою дійсністю, в ході якої людина постає як суб'єкт цілеспрямованого впливу на об'єкт і задовольняє таким чином свої потреби.

Класифікація видів діяльності ускладнена тим, що цей термін у світовій науці має широке значення. У різних галузях наукових знань існують різні підстави для класифікації видів діяльності. У педагогіці в якості основних видів діяльності виділяють наукову, ігрову, навчальну, позанавчальну, трудову, художню, громадську. Учені-педагоги, які працюють у галузі вищої та середньої професійної освіти, відзначають такі, наприклад, види діяльності студентів, як навчально-пізнавальна, ціннісно орієнтована, професійно-педагогічна, гуманітарно-перетворювальна, комунікативна та ін. Усі ці та інші види діяльності становлять систему, у якій взаємопов'язані і взаємодіють усі її окремі види й різновиди.

Відповідно до предмета нашого дослідження проаналізуємо саме поняття „позанавчальна діяльність”.

М. Нарійчук в дисертації „Соціально-педагогічні умови становлення самооцінки особистісних моральних якостей студентів медучилища у позанавчальній діяльності” зазначає, що позанавчальна діяльність є видом педагогічної діяльності, яка становить особливий вид соціальної діяльності, спрямованої на передачу від старших поколінь молодшим накопичених людством культури і досвіду, створення умов для їх особистісного розвитку та підготовку до виконання певних соціальних ролей у суспільстві [147,

с. 24].

Своєю чергою, Г. Овчаренко зазначає, що позанавчальна діяльність здійснюється у сфері вільного часу і забезпечує формування моральних, загальнокультурних, громадянських і професійних якостей особистості майбутнього фахівця. Вона є суттєвим елементом способу життя учнів, професійної діяльності викладачів і керівників навчального закладу. На думку авторки, позанавчальна діяльність передбачає: участь у ній усіх суб'єктів освітньо-виховної системи; організаційне, методичне, правове, фінансове, кадрове, матеріальне, структурне забезпечення; інтеграцію всіх соціальних інститутів соціуму, культурного потенціалу міста, району. Позанавчальна діяльність у баченні науковиці є основним інструментом становлення особистості професіонала і створення особистісно зорієнтованої моделі виховання [152].

Продовжуючи наліз джерел у цьому напрямі, звернемося до докторської дисертації С. Савченка „Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору”, на сторінках якої позанавчальна діяльність визначається як специфічний вид діяльності, який є невід'ємною частиною особистісно орієнтованого виховного процесу, здійснюваного в галузі вільного часу, з метою забезпечити формування громадянських, загальнокультурних, морально-етичних, естетичних, творчих якостей особистості студента [196, с. 197].

У своєму дослідженні „Гендерна соціалізація студентів коледжу в позанавчальній діяльності” Н. Шабаєва стверджує, що позанавчальна діяльність студентів є однією з підсистем освітнього процесу навчального закладу, орієнтованого на розвиток особистісних, професійних якостей кожного студента, що реалізується через творчі освітні програми, що не входять у зміст установлених державних стандартів освіти. Авторка робить акцент на самоорганізації й самоврядуванні як основі підготовки майбутнього фахівця в умовах позанавчальної діяльності [234].

Вивчення наукових джерел щодо підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти дозволило встановити, що науковці часто використовують близький до позанавчальної діяльності термін „позааудиторна робота”, під яким мається на увазі:

– організація професорсько-викладацьким складом ЗВО різних видів діяльності студентів у позанавчальний час, що забезпечує необхідні умови для розвитку особистості студента (С. Іванчикова) [94];

– спільна діяльність студентів, яка протікає поза навчальних занять і забезпечує цілеспрямований розвиток особистості студента та його професійне становлення (О. Палеха) [160];

– цілісний педагогічний процес формування й розвитку майбутнього фахівця, що має відбуватися в органічній єдності з освітнім процесом, обов’язковим урахуванням інтересів, нахилів здобувачів вищої освіти та соціальним замовленням суспільства (Т. Пернарівська) [166];

– будь-яка діяльність студентів, спрямована на формування і розвиток професійно значущих якостей, що сприяє їхньому особистісному розвитку, здійснювана в рамках навчального закладу, але не пов’язана з навчальними планами (Є. Пранова) [173];

– сукупність перетворювальних дій, що здійснюються за межами навчальних занять у безпосередньому зв’язку з ними; ланка навчально-виховного процесу, що здійснюється студентами після обов’язкових навчальних занять відповідно до своїх інтересів за умови педагогічної допомоги й підтримки (І. Ратинська) [186].

Отже, аналіз визначень категорій „позанавчальна діяльність” і „позааудиторна робота” дає підстави стверджувати, що в педагогічній науці вони використовуються як синонімічні.

Вивчення наукової літератури [94; 147; 152; 166; 173; 186; 198; 220 та ін.] показало, що позанавчальна (позааудиторна) діяльність у системі вищої освіти розглядається у двох основних напрямках: як продовження діяльності, пов’язаної з безпосередньо професійною підготовкою, з розвитком умінь і

навичок, необхідних для реалізації різноманітних функцій майбутнього педагога, і як діяльність, не пов'язана рамками освітньої програми. У першому випадку цілі й завдання позанавчальної діяльності реалізуються через її різні напрями й комплекс цільових програм, що розробляються в міру виникнення та визначення пріоритетів. Її склад становить різні види та напрями, які реалізуються і на рівні самого освітнього закладу, і в установах додаткової освіти (центри творчого розвитку, клуби, студії за інтересами, музеї і т. п.). Позанавчальна діяльність у цьому аспекті є найважливішим компонентом виховної системи освітньої установи, що підкоряється реалізації її цілей, а також дозволяє розширювати й поглиблювати знання студентів, закріплювати придбані на заняттях загальнонавчальні й професійні вміння та навички.

У другому випадку позанавчальна діяльність реалізується поза освітньої програми, будується на засадах добровільної участі з урахуванням інтересів студентів при їх усебічному розвитку, активності й самодіяльності. Спільним для цих двох видів позанавчальної діяльності є той факт, що вони слугують засобом соціалізації студентів, тобто їхня мета має суспільну спрямованість; особливим – велика соціально-педагогічна спрямованість другого напрямку, що пов'язано з цілеспрямованим використанням потенційних можливостей соціуму з метою формування необхідних якостей.

Визначившись із суттю позанавчальної діяльності, перейдемо до розгляду її видів, що буде взято за основу на формувальному етапі нашого експерименту.

У науковій літературі представлено кілька класифікацій видів позанавчальної діяльності (С. Савченко [196], О. Севастьянова [198], В. Тернопільська [220]). У нашому дослідженні буде взято за основу класифікацію, яка запропонована С. Савченком і охоплює сім таких видів:

1. Науково-дослідницька діяльність (реалізація лабораторних, психологічних, педагогічних та інших творчих програм й експериментів, робота в студентському науковому товаристві, написання наукової статті,

участь в експедиції, робота в товаристві раціоналізаторів і т. ін.).

2. Суспільно-політична діяльність (робота в органах студентського самоврядування, співробітництво з молодіжними й політичними організаціями, участь у виборних кампаніях, членство у виборних органах поза ЗВО, діяльність у студентських союзах).

3. Художньо-естетична діяльність (участь у художній самодіяльності, КВК, робота в різних творчих гуртках і об'єднаннях, літературна, художня творчість).

4. Трудова (частково-трудова) діяльність (робота у волонтерському загоні, участь у будівельних загонах, робота в оздоровчих таборах, різні види комерційно-трудової діяльності).

5. Історико-культурна й етнографічна діяльність (членство в національно-культурних гуртках і об'єднаннях, фольклорні, історико-культурні експедиції, вивчення забороненої й забутої літературної спадщини земляків, відновлення забутих імен і пам'яті славних земляків).

6. Фізкультурно-спортивна діяльність (відвідування спортивних гуртків, секцій, участь у спортивних змаганнях, заняття спортом поза ЗВО, керівництво спортивними секціями школярів і молоді, захоплення різними видами одноборств, спортивний історико-культурний туризм, професійний спорт і т. ін.).

7. Організаційно-управлінська діяльність (специфічний вид діяльності, яким займається невелика за численністю група активістів, які безпосередньо є лідерами студентства в масштабах ЗВО, району, регіону) [196, с. 198 – 199].

Логіка нашого дослідження вимагає обґрунтування педагогічного потенціалу позанавчальної діяльності щодо соціалізації студентської молоді педагогічного університету.

Базовим для поняття „потенціал” служить термін „потенція”, тобто прихована можливість, здатність, сила, що виявляється в певних умовах. У тлумачному словнику С. Ожегова дається таке визначення потенціалу: „... ступінь потужності в якому-небудь відношенні, сукупність яких-небудь

засобів, можливостей ...” [153, с. 571].

Загалом аналіз поняття дозволяє охарактеризувати його як сукупності будь-яких можливостей у певній галузі. Можливість, своєю чергою, – це сприятлива умова, обставина, ситуація, за якої можна що-небудь зробити, а також внутрішні ресурси, сили, здібності. Тобто потенціал є сукупністю можливостей у якійсь галузі для досягнення певних цілей.

У фокусі нашої уваги знаходиться позанавчальна діяльність ЗВО і, отже, її потенціал. Соціально-педагогічний потенціал позанавчальної діяльності ми розглядаємо як її внутрішній ресурс, здатний оптимізувати процес формування соціалізації студентів педагогічного університету.

Розпочинаючи обґрунтування педагогічного потенціалу позанавчальної діяльності щодо соціалізації студентської молоді педагогічного університету, зауважимо, що у своїй кандидатській дисертації О. Палеха розглядає позааудиторну роботу університету як найбільш успішну сферу для розвитку та становлення особистості, що сприяє взаємодії під час спілкування між студентами та викладачами, актуалізує вже набуті знання завдяки їх застосуванню на практиці та сприяє отриманню й покращенню вже наявних умінь з організації позанавчальної діяльності [160, с. 35].

Вітчизняні психологи стверджують, що позанавчальна діяльність допомагає майбутньому фахівцю усвідомити світ, у якому він живе, людей, які його оточують, сприйняти естетичні цінності, оцінити досягнення науки, цінності буття, гуманістичну сутність ставлення до природи і т.п. Студент, включаючись у різноманітні види позанавчальної виховної діяльності, не тільки „входить” у свою професійну діяльність, але й вступає в „нову ситуацію розвитку”, піднімається на нові щаблі свого духовного вдосконалення [183].

Заслуговує на увагу дослідженні І. Ратинської [186], де потенціал позааудиторної діяльності показано через її компоненти:

– мотиваційно-цільовий компонент містить набір спонукань, що забезпечують розвиток і підкріплення внутрішньої мотивації особистості, що

надає особистісний сенс важливості позааудиторної діяльності;

– змістово-операційний компонент забезпечує додатковість освітніх структур загальноосвітньої підготовки студентів, різноманіття предметної діяльності в соціумі, розширює життєвий і пізнавальний простір;

– результативно-оцінний компонент інтегрує показники ходу діяльності, її ефективності, що допомагають відстежити здійснення вертикального сходження особистості в професійному самовизначенні.

Крім того, авторка перераховує особливості позааудиторної роботи, а саме: організовується у вільний час студентів; тісний зв'язок з навчальною програмою; добровільність участі; залучення учасників до активної діяльності; гнучкість, рухливість, різноманітність форм; яскраво виражений творчий характер; розвиток здібностей і виховання значущих особистісних якостей; поповнення і збагачення новими знаннями [Там само, с. 56].

На великому потенціалі позааудиторної роботи щодо формування культури здоров'я особистості наголошує С. Іванчикова [94]. При цьому метою позааудиторної роботи дослідниця вбачає розвиток мотивації студентів до пізнання та творчості, сприяння особистісному самовизначенню, у суспільстві, залучення до здорового способу життя. Знання, уміння та навички, що отримуються під час такої роботи, сприяють реалізації соціальної, рекреативної та дозвіллевої функцій вільного часу, дозволяють студентам використовувати його з максимальною користю, поєднуючи дозвілля з самовдосконаленням та творчістю. С. Іванчикова рекомендує у формуванні культури здоров'я студентів у процесі позааудиторної роботи у закладі вищої освіти широко застосовувати елемент самореалізації. Він дає змогу студентам гармонізувати внутрішні та зовнішні чинники формування культури здоров'я, створює додаткові умови для реалізації внутрішнього потенціалу, задоволення тих потреб, які в процесі аудиторної роботи не задовольняються. Не можна не погодитися з авторкою, що зростання ролі позааудиторної роботи є однією з провідних ланок перебудови навчально-виховного процесу у вищій школі [94, с. 29 – 30].

За переконаннями Є. Пранової, позааудиторна робота має широкі можливості забезпечити найсприятливіші умови для організації повноцінного дозвілля, вільного розвитку здібностей, розвитку творчого потенціалу студентів. Авторка зауважує, що аналіз робочих навчальних планів, робочих програм дисциплін у фізкультурних ЗВО свідчить про достатньо високу професійну спрямованість змісту освітньої підготовки фахівця. Натомість, проблеми цінності духовного здоров'я, гармонійного розвитку особистості молодшої людини, розробки здоров'язбережувальних технологій нерідко не виходять за межі фізичної культури. Цінності здорового способу життя актуалізуються недостатньо. Разом з цим, вивчивши плани виховної роботи у ЗВО спортивного напрямку підготовку, дослідниця дійшла висновку, що в позааудиторний час приділяється неналежна увага організації науково-дослідних, культурно-просвітницьких, клубних, змагальних заходів тощо. Тим більше, що позааудиторний час не обмежений часовими рамками, що надає можливості для реалізації студентами особистісних здібностей, інтересів, сприяє налагодженню студентського самоврядування [173, с. 27].

На виховному потенціалі позанавчальної діяльності наголошено в дослідженні В. Шабанова „Громадянська соціалізація студентів коледжу в позанавчальній діяльності”, де обґрунтовано думку про те, що позааудиторна діяльність орієнтована на особистість і спрямовується не лише на формування високих професійних якостей майбутніх фахівців, а й на їх виховання; її сенс убачається у сприянні загальнокультурному розвитку особистості студента, формуванні в нього творчого мислення, різнобічних інтересів і прагнення до їх задоволення [235].

Продовжуючи аналіз джерел у цьому напрямі, звернемося до праці В. Коваленка, у якій автор не лише підтверджує педагогічні можливості позанавчальної діяльності університету, а й рекомендує враховувати під час її організації такі моменти:

- формування особистості студента здійснюється на підставі

діяльнісного підходу, спілкування з іншими;

– у цьому процесі відбувається взаємодія зовнішніх впливів (діяльності, спілкування, навколишнього світу) з внутрішніми особливостями особистості студента (психічні стани, потреби, мотиви, цінності, спрямованість поведінки;

– урахування результатів діагностування рушійних сил і витоків особистісного становлення (зіткнення поглядів викладачів і студентів, тенденції індивідуалізму, відокремленість студента в групі або активне залучення до неї, характер відносин у групі, бажання особистості, її обов'язки) [107, с. 170].

Продовжуючи обґрунтовувати соціалізаційні можливості позанавчальної діяльності, звернемось до дослідження Н. Шелест „Формування ціннісного ставлення до створення сім'ї у студентів аграрних коледжів у позааудиторній діяльності” [241]. У цій праці авторка надає переконливі аргументи того, що позааудиторна діяльність має значний потенціал щодо формування ціннісного ставлення до створення сім'ї у студентів аграрних коледжів.

По-перше, з'являється можливість для створення освітнього середовища, спрямованого на формування ціннісного ставлення до створення сім'ї в зазначеного контингенту здобувачів вищої освіти.

По-друге, включення студентів аграрних коледжів у позааудиторну діяльність надає їм можливість спілкування в малих групах. У процесі спілкування формується емоційна чуйність щодо почуттів, переживань, турбот інших людей, зокрема й до членів сім'ї.

По-третє, залучення здобувачів вищої освіти в різноманітну позааудиторну діяльність дає можливість розширити коло їх спілкування (організувати зустрічі з фахівцями відповідного профілю (юристами, лікарями, педагогами, психологами) з проблеми формування ціннісного ставлення до створення сім'ї).

По-четверте, здійснювати систематичний моніторинг рівня

сформованості в студентів аграрних коледжів ціннісного ставлення до створення сім'ї.

По-п'яте, використовувати різноманітні форми і методи формування ціннісного ставлення до створення сім'ї в зазначеного контингенту здобувачів вищої освіти [241, с. 67].

Н. Шабаєва стверджує, що однією з основних сфер організації соціального творчості студентів коледжу є позааудиторна діяльність, котра надає студенту найбільшу кількість ступенів свободи і володіє великими можливостями для самореалізації молодої людини. Авторка переконливо показує, що позааудиторна діяльність є сприятливою сферою розвитку особистості, оскільки забезпечує активізацію суб'єктності позиції молодої людини, стимулює взаємодію та спілкування з однолітками й педагогами, дає досвід застосування знань, отриманих у навчальний час, сприяє виробленню й корекції вмінь з організації діяльності [234].

Змістовно важливими в контексті обґрунтування соціалізаційного потенціалу позанавчальної діяльності ЗВО є робота А. Казьмерчука, де розкрито функції цього виду діяльності:

- інформаційно-просвітницьку (допомагає студентам засвоїти, розширити й поглибити свої знання, сформувати певні навички, підвищити свій інтелектуальний розвиток);
- мобілізаційно-регулятивну (забезпечує процес мобілізації та подальшого розвитку емоційних і вольових якостей особистості);
- корегувальну, що дає змогу „корегувати вплив зовнішнього оточення згідно зі своїми ціннісними нормами, виробленими і прийнятими всіма членами студентського об'єднання”;
- творчу, що є способом реалізації та подальшого розвитку творчих можливостей майбутніх фахівців;
- компенсаторну, що сприяє формуванню в здобувачів вищої освіти віри в самих себе, задоволення потреби в досягненні успіху в майбутній професійній діяльності);

- аксіологічну функцію (формування в здобувачів вищої освіти ціннісних орієнтацій, особистісно значущих цілей, соціальних якостей);
- функцію, що сприяє реалізації комунікативного потенціалу та подальшому розвитку комунікативних здібностей студентів;
- розважальну функцію як спосіб звільнення від напруженої пізнавальної діяльності під час теоретичного навчання [96, с. 56].

Отже, позанавчальна діяльність студентів – це спільна діяльність професорсько-викладацького складу та студентського колективу з планування, організації, проведення та аналізу позааудиторного соціально-виховного процесу з метою сприяння соціалізації студентів. Різні види і форми позанавчальної діяльності сприяють розвитку таких якостей особистості здобувачів вищої освіти, як ініціативність, відповідальність, гуманізм, без яких неможливе визначення себе щодо вироблених у суспільстві й усвідомлено прийнятих людиною критеріїв належності до певної сфери суспільних відносин і певного соціального кола.

1.3. Педагогічний потенціал народного декоративно-ужиткового мистецтва як засобу студентської молоді

На наш погляд, соціалізація студентської молоді педагогічного університету може стати більш успішною, якщо в позанавчальній діяльності закладу вищої освіти буде широко застосовуватися декоративно-ужиткове мистецтво. Саме тому цей підрозділ дослідження присвячено обґрунтуванню педагогічного потенціалу декоративно-ужиткового мистецтва як засобу соціалізації здобувачів вищої освіти.

Виконання цього завдання передбачає, перш за все, аналіз таких категорій, як: „культура”, „мистецтво”, „народне мистецтво”, „народне декоративно-ужиткове мистецтво”.

У процесі вивчення філософських, культурологічних, психологічних,

соціологічних, педагогічних джерел нами було звернуто увагу на різні трактування поняття „культура”, найоптимальнішим з яких нам убачається такий: „сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; історично набутий набір правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації” [47, с. 634].

У науковій літературі існують різні класифікації структурних елементів культури.

М. Каган [95] виділяє такі структурні елементи: загальна культура; естетична культура; художня культура; народна культура.

Своєю чергою, Л. Михайлова, розглядаючи феномен культури, виокремлює в ній духовну й матеріальну складові частини. При цьому авторка формулює духовну культуру як складну багатошарову систему, скріплену єдністю народного світогляду, його мови і традицій [136].

Не можна не погодитися з Н. Печерицею, яка переконана, що українська культура є поєднанням матеріальної та духовної, оригінальна, своєрідна, яка серед слов'янських народів займає почесне місце і чинить вплив на інші національні культури [168].

Отже, у сучасних наукових дослідженнях культура розглядається як цілісна система, складовими частинами якої є матеріальна й духовна. У матеріальну культуру входять: культура праці і виробництва, культура побуту, культура ставлення до природного середовища (екологічна культура), культура споживання. Поряд з пізнавальною (придбання знань і наукова діяльність), духовна культура включає моральну, політичну та естетичну культуру.

На наш погляд, поділ культури на матеріальну й духовну достатньо умовний. У реальній дійсності всі ці елементи культури тісно взаємопов'язані і взаємно проникають один в одного. Так, твори народного декоративно-прикладного мистецтва через їхню матеріальну користь навряд чи можна однозначно віднести лише до духовної культури.

Важливим компонентом матеріальної та духовної культури є

мистецтво.

За О. Опалюком, мистецтво становить певну форму вираження і сприйняття естетичних почуттів, переживань, поглядів, ідеалів, ставлення до предметів і явищ, а також є основним способом естетичного освоєння світу і самовираження [155].

У дослідженні Г. Богатирьової мистецтво трактується як невід’ємна частина культури, особливий вид духовної діяльності (художня діяльність), яка поєднує людей, формує їхню свідомість, для якої характерно сприйняття істинно-творчого відображення світобудови. У творах мистецтва віддзеркалюється світогляд конкретної історичної епохи і саме мистецтво задає алгоритм розвитку культури людства і особистості [35, с. 30].

Мистецтво – важливий складник духовної культури людства, могутній засіб цілісного духовного розвитку особистості, що як соціальний феномен характеризується естетичними якостями задоволення духовних потреб людства. Мистецтво дуже різноманітне [47, с. 694].

В. Смікал у дисертації „Формування світоглядної культури майбутнього вчителя засобами мистецтва” стверджує, що мистецтво, на відміну від інших видів пізнання, осягає основи предметів і процесів – об’єктів навколишньої дійсності – методом узагальнення. Результатом цієї діяльності є художній образ, який слугує носієм найяскравіших, специфічних, сутнісних ознак явищ матеріальної та соціальної сфер дійсності. Використовуючи прийоми художнього узагальнення й аналізу, мистецтво відображає у вигляді образів навколишній світ, об’єктивну реальність, будучи концентратом її сутності. Дослідниця переконана, що людство має можливість передавати й відтворювати через образи основи життя, світоустрою, законів буття, внутрішньоособистісних процесів, а також міркувати над ними, осягати, оцінювати, розвивати в собі духовний бік життя [207].

Розглядаючи мистецтво як засіб соціалізації особистості, не можна не проаналізувати виокремлені науковцями функції мистецтва щодо становлення й розвитку людини.

М. Каган у діаді „мистецтво – людина” сформулював такі функції мистецтва:

– *пізнавальна*. Духовна культура загалом, відображаючи дійсність у свідомості людини, є засобом пізнання світу, дає певну суму знань про природу й суспільство, про закони їх розвитку й функціонування, сприяє створенню у свідомості людини цілісного образу навколишнього світу. Мистецтво постає як відображення, пізнання людиною об’єктивного світу і як самопізнання. Будучи однією з форм відображення дійсності в усьому її різноманітті та в усій складності, мистецтво сприяє більш глибокому проникненню в об’єктивні закони розвитку людського суспільства, закони розвитку й формування особистості;

– *соціальна*. Пов’язана із соціальним життям, духовна культура виражає інтереси, сподівання, прагнення, симпатії та антипатії певних соціальних груп суспільства. Ідеологічні форми залежать від суспільного буття, впливають один на одного і мають здатність зворотного впливу на суспільний базис. Мистецтво тісно зв’язане безліччю зримих і незримих ниток із соціальним життям суспільства і як частина духовної культури виражає інтереси, почуття, симпатії й антипатії (соціальні, філософські, моральні, естетичні) того або того класу, тієї або тієї суспільної групи. Пізнавальна й соціальна функції визначають те, що мистецтво може служити засобом цілеспрямованого впливу на особистість, засобом виховання; засобом ціннісної орієнтації, утілюючи певний естетичний ідеал, що виражає ідеал цієї соціальної групи: боротьба за торжество справедливої справи, образи позитивних героїв, виховання високих громадянських якостей, є прикладом. У результаті цього, однозначно орієнтуючи читача, слухача, мистецтво постає як соціально-організуючий чинник;

– *семіотична*. Створюючи, зберігаючи й передаючи наступним поколінням у відповідних системах знаків і символів (специфічних для кожного виду), мистецтво накопичує свої досягнення в галузі теорії і практики;

– *комунікативна*. Передаючи за допомогою своєї художньо-виразної мови знаків і символів за певними каналами засобів масової комунікації необхідну інформацію й повідомлення, мистецтво є засобом спілкування художника та його реципієнта (публіки) і засобом спілкування між народами;

– *гедоністична*. Мистецтво здатне збуджувати почуття, емоції, надавати естетичну насолоду, задоволення;

– *видовищна*. Мистецтво постає і як розвага, видовище, гра, як засіб відпочинку, джерело глибокої насолоди;

– *просвітня*. Мистецтво зазвичай є своєрідним „підручником життя”;

– *естетична*. Мистецтво створює „естетичну реальність”, у якій дійсність знаходить своє втілення в специфічних художніх формах, у системі зображально-виражальних засобів, індивідуальній художній манері і стилі. Спілкування з мистецтвом спонукає глядача, читача, слухача до співтворчості, будить і формує в ньому художній початок [95, с. 262].

У своїй праці „Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва” В. Кардашов виокремлює суспільно-перетворювальну функцію – мистецтво як діяльність і як розрада; художньо-концептуальну – мистецтво як аналіз стану світу; функцію передбачення – „касандрівський початок”, або мистецтво як пророкування; функцію, що вселяє, – мистецтво як сугестія [103, с. 122].

Згідно з В. Власовим, до вказаних вище функцій мистецтва слід додати ще й розвивальну. Обґрунтовуючи свою позицію, автор указує, що цілеспрямоване, систематичне сприйняття творів мистецтва розвиває всі пізнавальні здібності людини: сприйняття, уявлення, пам’ять, почуття, інтелект; додає їм нову якісну своєрідність, естетико-творчу ідеологічну спрямованість [52, с. 28].

Достатньо ґрунтовно розкрито потенційні функції мистецтва в кандидатській дисертації С. Лавриненко „Підготовка майбутніх учителів початкових класів до національного виховання учнів засобами мистецтва” [123].

Перша, специфічна, властива лише мистецтву, функція полягає в тому, що вона розкриває перед людиною світ реально існуючої краси, яка приносить естетичну насолоду, відіграє велику роль у формуванні переконань, поглядів, норм і правил поведінки, є джерелом духовного багатства, стимулом активного суспільного життя. Мистецтво не просто зображає й виражає, воно через психолого-фізіологічний механізм активно впливає на громадську активність особистості, стимулює до певного виду діяльності, формує мотиви тощо і цим самим виконує головну функцію, зокрема, формує національну свідомість.

Друга функція полягає в тому, що мистецтво було й залишається неповторним і єдиним джерелом пізнання характерних рис духовного життя кожної епохи, його колориту, обличчя тощо. За допомогою мистецтва людина дізнається досить багато про світ, що її оточує, про минуле, теперішнє та майбутнє, культуру тощо.

Третя функція, яку виконує мистецтво, – це дидактична. З метою впливу на почуття, емоції людини при вивченні будь-яких навчальних предметів мистецтво використовується в ролі демонстрації, ілюстрації, як ефективний засіб, що активізує навчальну діяльність при використанні словесних та інших методів навчання.

Четверта функція мистецтва – це його велике значення у становленні особистості взагалі і в розвитку загальнолюдських здібностей зокрема. Досвід свідчить, що діти в процесі творчої діяльності обирають різні види мистецтва: малювання, віршування, складання мелодії, конструювання тощо. Ця діяльність спрямована на самовизнання, розвиток природних можливостей. Завдання вчителя полягає в тому, аби ще в початковій школі

допомогти учневі розвинути художньо-творчий потенціал, сформувати любов до мистецтва.

П'ята функція – культурно-соціальна, яка тісно пов'язана з проблемою вільного часу. Заповнюючи вільний час учнів, студентів, мистецтво наповнює його художньо-ціннісним змістом: читання художньої літератури, відвідування виставок, музеїв, картинних галерей, художні екскурсії, участь у гуртках художньої самодіяльності, перегляд телепередач, кінофільмів, вистав, концертних програм тощо.

Шоста функція – організаційно-педагогічна. Безпосередня участь у художній творчості організовує особистість, формує цілеспрямованість, волю, вимогливість до себе і товаришів тощо. Набуті якості під час участі в художній самодіяльності потім позитивно проявляються у ставленні до навчання, будь-яких справ, до життя взагалі.

Сьома функція – власне мистецтво, участь у художній творчості в умовах науково-технічного прогресу виконують функцію зняття напруги, переключення психіки. Задовольняючи духовні потреби особистості, мистецтво переносить її в особливий світ переживань і стосунків, переключає психічну діяльність, знімає напругу, створюючи своєрідну розрядку.

Восьма функція – екологічна. Твори образотворчого, музичного мистецтва, література, музика допомагають дітям пізнати красу природи, красу рідного краю, виховують любов до неї, навчають цінувати та оберігати довкілля [123, с. 66 – 67].

Отже, виокремлені науковцями функції мистецтва дають підстави підтвердити його значний потенціал у соціалізації студентської молоді педагогічного університету.

Визначившись із сутністю й функціями мистецтва, перейдемо до розгляду його різновидів.

Вивчення наукових джерел з означеного питання дає підстави стверджувати, що в сучасній науці немає єдиної загальновизнаної класифікації видів мистецтв.

Поширеною є класифікація, де види мистецтва поділяються на три групи: просторові (статичні), часові (динамічні) та просторово-часові. До першої групи відносять усі образотворчі мистецтва й архітектуру; до другої – літературу й музику; до третьої – балет, театр, кіно [129].

Нам імponує більше класифікація видів мистецтва, в основу якої покладено художні засоби їх виразності:

1. Художня література.
2. Тонічне або звукове мистецтво (музика, поезія).
3. Образотворче мистецтво (живопис, графіка, скульптура).
4. Просторово-пластичне мистецтво (всі види образотворчого та архітектура).
5. Декоративно-ужиткове мистецтво (вишивка, гончарство, килимарство, художнє скло, художній метал, ювелірне мистецтво та ін.).
6. Синтетичне мистецтво (кіно, театр, телебачення, радіомовлення, відео, анімація).
7. Хореографічне мистецтво (танець, пантоміма) [133].

З метою розкриття ролі та можливостей народного декоративно-ужиткового мистецтва в соціалізації студентської молоді педагогічного університету насамперед розглянемо основні поняття: „декоративно-ужиткове мистецтво”, „народне мистецтво”, „народне декоративно-ужиткове мистецтво”.

Опрацювання мистецтвознавчої та педагогічної літератури [44; 64; 66; 75; 133; 155; 223; 229; 233] щодо сутності і змісту категорій „декоративно-прикладне мистецтво” і „декоративно-ужиткове мистецтво” дало можливість установити, що вони є синонімічними. При цьому, згідно з предметом нашого дослідження, ми більше будемо вживати термін „декоративно-ужиткове мистецтво”.

Енциклопедична література визначає декоративно-ужиткове мистецтво як галузь декоративного мистецтва, спрямовану на створення художніх виробів, що мають практичне суспільно-побутове значення, та як художня обробка предметів ужитку (побуту) [83, с. 370].

В. Власов у праці „Основи теорії та історії декоративно-ужиткового мистецтва” вказує, що декоративно-ужиткове мистецтво – це вид творчої діяльності, при якому художня функція твору (виробу) певною мірою поєднується з утилітарною („користь, вигода”). Саме тому, за переконаннями автора, витвір декоративно-ужиткового мистецтва можна вважати біфункційним, його можна сприймати як художню цінність, а також використовувати практично [52, с. 11].

У своєму дослідженні Л. Фірсова наголошує, що декоративно-ужиткове мистецтво, завдяки своїй універсальності, „акумулюючи” художньо-практичні вміння та навички, передає накопичений духовно-матеріальний досвід від покоління до покоління, спираючись на глибинні традиційні коріння [229, с. 22].

Своєю чергою, Л. Оршанський у монографії „Художньо-трудова підготовка майбутніх учителів трудового навчання” трактує декоративно-ужиткове мистецтво, з одного боку, як вид художньо-трудової діяльності з виготовлення й художнього оздоблення ручним чи частково машинним способом побутових речей, що мають не тільки утилітарне, а й передовсім естетичне призначення, з іншого – результат творчої праці людини, втілений в довершеному художньому творі. Автор додає, що декоративно-ужиткове мистецтво як духовно-предметний світ людини включає численні види художньої практики: одні з них (кераміка, художня обробка кістки, каменю, плетіння) виникли на зорі людської цивілізації, інші – відносно молоді (плетіння мережив, ткання гобеленів, виготовлення виробів з бісеру, витинанок із паперу тощо). Усі вони успадковують багатий досвід обробки різних матеріалів, високу професійну майстерність народних умільців і цехових ремісників” [157, с. 63].

Отже, декоративно-ужиткове мистецтво – це галузь мистецтва, яка художньо-естетично оформлює предметне середовище, створене людиною, і відображає предметно-декоративний світ людини; це мистецтво створення та художнього оформлення виробів побутового характеру.

У контексті з'ясування різновидів декоративно-ужиткового мистецтва цікавою є робота Л. Гарбузенко „Формування художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі вивчення декоративно-ужиткового мистецтва”, у якій авторка зазначає, що основне в традиціях декоративно-ужиткового мистецтва – матеріал, техніка його обробки, характер виготовлення предметів, а також характер і прийоми втілення образу. Його видова різноманітність може задовольнити найвибагливіші художні смаки та естетичні потреби. До видів декоративно-ужиткового мистецтва науковиця зараховує: вишивання, писанкарство, витинання, декоративний розпис, художню кераміку, гончарство, лозоплетіння, художню деревообробку, художнє скло, художній метал, художнє ткацтво, килимарство та ін. [64].

Продовжуючи аналіз видів декоративно-ужиткового мистецтва, зазначимо, що в колективному посібнику вітчизняних мистецтвознавців Е. Антоновича, Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевича „Декоративно-прикладне мистецтво” цей вид мистецтва поділено на такі види 1) професійне декоративно-ужиткове мистецтво; 2) мистецтво народних промислів, або художнє ремесло; 3) народне декоративно-ужиткове мистецтво; 4) самодіяльна художня творчість. Крім того, автори пропонують таку класифікацію: художнє деревообробництво, художню обробку каменю, художню обробку кістки й рогу, художню кераміку, художнє скло, художній метал, художню обробку шкіри, художнє плетіння, в'язання, художнє ткацтво, килимарство, вишивку розпис, батик, писанкарство, фотофільмодрук, вибійку, випалювання, гравіювання, різьблення, карбування, художнє ковальство, скань, просічний метал, витинанки, мереживо, виготовлення виробів з бісеру, емалі, а також меблів, посуду,

хатніх прикрас, іграшок, одягу, ювелірних виробів тощо [19].

Слушним є висновок Е. Антоновича, що поняття „декоративне”, „декоративно-прикладне”, „прикладне” не виправдано часто вживаються як синоніми. Між ними є аналітичний поділ, що вказує на міру утилітарних та декоративно-виражальних якостей у творі. Його можна виразити числовим співвідношенням: прикладні – 3:1, декоративно-прикладні – 2:2, декоративні – 1:3. Перше число – умовний показник утилітарності, другий – декоративності. Автор обґрунтовано виділяє три напрями його розвитку: народне традиційне, професійне мистецтво й самодіяльна художня творчість [19].

Коротко схарактеризувавши декоративно-ужиткове мистецтво, перейдемо до аналізу категорії „народне мистецтво”, яке науковці трактують по-різному:

– складне, багатогранне культурне явище, яке охоплює різні види народної творчості (музику, танці, пісні, фольклор, будівництво, декоративно-ужиткове мистецтво), що розвиваються як єдиний комплекс й органічно входять у життя народу впродовж усієї історії [19, с. 21];

– створені народом на основі колективного творчого досвіду, національних традицій і наявні в народі поезія (перекази, казки, епос), музика (пісні, наспіви, п'єси), театр (драма, театр ляльок, сатиричні п'єси), танець, архітектура, образотворче й декоративно-прикладне мистецтво;

– історична основа, на якій розвивалася й розвивається світова художня культура, одна з форм суспільної свідомості та суспільної діяльності, явище соціально зумовлене [97, с. 26];

– вища форма виявлення естетичних смаків, художніх уявлень, поглядів та ідей, які стихійно склалися на рівні буденної свідомості, масової психології [100, с. 98];

– засіб пізнання кращих загальнолюдських культурних надбань нашого минулого, споконвічної мудрості, життєвого й почуттєвого досвіду українців, їхніх прагнень і духовних цінностей, моральних ідеалів, народної

національної мелодики. Воно активно формує суспільно-естетичний ідеал, виражаючи його в художніх образах, за допомогою яких соціальні ідеї, моральні норми, естетичні цінності суспільства повертаються в особистий досвід людини, яка сприймає цей образ, в органічні набутки її характеру [165].

Щодо розуміння специфіки народного мистецтва значущою є робота О. Піддубної, де сформульовано його головні риси. Найважливішою рисою народного мистецтва, за переконанням науковиці, є його синкретичність, початкове єднання з матеріальною стороною буття та об'єднання цих двох позицій у художньому образі. Створювана в народному мистецтві образна мова має давні форми синкретизму, тому так часто в простих утилітарних предметах можна натрапити на зображення „моделі світу”. Інша риса духовної сутності народного мистецтва, що виявляє його глибоку органічність, – одухотворення матеріалу, його пробудження до життя особливою гармонією реальних відчуттів, конкретних дій і міфологічних або емпіричних уявлень. Світ речей, що оточують людину, наповнений глибоким розумінням матеріалу: дерева, тканини, глини, металу і т. п. У них накопичилася народна мудрість знання матеріалу, технології його опрацювання, відпрацьоване почуття форми, виявлення текстури, декору, використання кольору або повна відмова від нього. Це відчуття особливих якостей і властивостей матеріалу, їхньої універсальності. Третя риса сутності народного мистецтва – цілісність міфологічного світовідчуття, злите уявлення про вічний рух у природі. Міфологізм світосприйняття в народному мистецтві дозволяє відчувати злитість людини зі світом природи [169].

Л. Фірсова специфіку народного мистецтва вбачає в тому, що, задовольняючи утилітарні потреби людей, воно водночас має самостійне художнє значення, тобто воно є одночасно і продуктивною працею, мета якої – отримання конкретного матеріального результату (будівлі, меблі, посуд, одяг, взуття); і процесом творчого самовиявлення людини-митця, відображенням і реалізацією (опредмечуванням) її естетичного досвіду [229, с. 91].

Не можна не погодитися із Р. Захарчук-Чугай, що народне декоративно-прикладне мистецтво відрізняється від професійної художньої діяльності тим, що визначає своїм предметом творчість, яка регулюється у своєму розвитку законами традиції і колективності... Поряд з народним мистецтвом завжди існувало професійне декоративно-прикладне мистецтво, яке було тісно пов'язане зі світом людей заможних [19].

Наведене вище дозволяє зробити висновок, що наступна категорія „народне декоративно-ужиткове мистецтво” є важливим видом, окремою галуззю народного мистецтва, що своїм корінням сягає глибокої давнини, а його історія пов'язана з художніми ремеслами, художньою промисловістю та індивідуальною творчою діяльністю професійних художників і народних майстрів.

Змістовно важливою для нашого наукового пошуку щодо з'ясування змісту й можливостей народного декоративно-ужиткового мистецтва є докторська дисертація Г. Бучківської „Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва” [44], де сформульовано його функції в процесі формування особистості:

1. Формує національну самосвідомість. Твори (предмети) декоративно-ужиткового мистецтва розкривають перед людиною світ реальної краси, приносять естетичну насолоду, відіграють важливу роль у формуванні переконань, поглядів, норм і правил поведінки, є джерелом духовного багатства, стимулом активного суспільного життя. Декоративно-ужиткове мистецтво не просто зображає і виражає, а через психофізіологічний механізм активно впливає на громадянську активність особистості, формує мотиви та стимулює до певного виду діяльності, тобто сприяє формуванню національної самосвідомості.

2. Є джерелом пізнання характерних рис духовного життя кожної епохи, його колориту. За допомогою декоративно-ужиткового мистецтва людина дізнається про навколишній світ, пізнає минуле, теперішнє і

майбутнє свого народу, його національну культуру тощо.

3. *Здійснює дидактичну функцію.* З метою підсилення впливу на почуття та емоції дитини в процесі навчально-пізнавальної діяльності декоративно-ужиткове мистецтво використовується як засіб демонстрування та ілюстрування в поєднанні зі словесними та іншими методами навчання.

4. *Сприяє становленню особистості загалом, розвитку загальнолюдських здібностей зокрема.* Науково-педагогічний досвід свідчить, що учні 1–4 класів у процесі творчої діяльності на уроках трудового навчання прагнуть опанувати якомога більше видів і художніх технік декоративно-ужиткового мистецтва. Це бажання спрямоване на самовизначення, розвиток власних природних можливостей і талантів. У цьому контексті важливим постає завдання вчителя – допомогти учневі розвинути художньо-творчий потенціал, сформувати любов до мистецтва, усього прекрасного, жити „за законами краси”.

5. *Реалізує культурно-соціальну функцію.* Використовуючи вільний час учнів, декоративно-ужиткове мистецтво наповнює його важливим художньо-ціннісним змістом: читання художньої літератури, відвідування виставок, музеїв, картинних галерей, художні екскурсії, участь у художньо-прикладних гуртках, заходах художньої самодіяльності, перегляд телепередач, відеофільмів, вистав, концертних програм тощо.

6. *Здійснює організаційно-педагогічну функцію.* Безпосередня участь учнів у творчій художньо-трудої діяльності організовує особистість, формує цілеспрямованість, наполегливість, волю, вимогливість до себе і товаришів тощо. Сформовані в процесі художньо-трудої підготовки особистісні якості учнів виявляються в позитивному ставленні до навчання, різних громадських справ, життя загалом.

7. *Сприяє психологічному розвантаженню.* Прилучення учнів до художньо-трудої діяльності сприяє зняттю психологічного напруження, переключення психіки. Задовольняючи духовні потреби особистості, декоративно-ужиткове мистецтво переносить дитину в особливий світ

переживань і стосунків, переключає психічну діяльність, створюючи своєрідне психофізіологічне розвантаження [44, с. 97 – 98].

Схарактеризовані вище функції народного декоративно-ужиткового мистецтва стануть орієнтиром у процесі подальшого більш детального обґрунтування педагогічного потенціалу народного декоративно-ужиткового мистецтва як засобу соціалізації студентської молоді.

Відомий психолог О. Леонтьєв стверджує, що головна сутність мистецтва прихована в глибинних психологічних утвореннях людини й суспільства. Автор розглядає специфічну функцію мистецтва в катарсисі, тобто очищенні, викоріненні афектів, пристрастей. Продуктом такої діяльності є трансформовані, очищені, сублімовані емоції та почуття. Учений наголошував, що мистецтво становить ту єдину діяльність, яка відповідає завданням відкриття та вираження дійсності й реальності і є шляхом морального та духовного зцілення й очищення [125].

У контексті дослідження впливу декоративно-ужиткового мистецтва на формування особистості змістовно важливою є стаття М. Курач та І. Білосевич „Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб виховання студентів – майбутніх вчителів технологій” [121], у якій автори зазначають, що професійна підготовка студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва сприяє:

- прилученню студентів до творчої художньо-трудової діяльності;
- створенню сприятливого освітнього середовища для творчості, виховання поваги до людей праці та мистецтва;
- раціональному поєднанню різноманітних форм, методів і засобів навчання;
- розвитку самостійності та ініціативності студентів;
- розширенню позааудиторної навчально-пізнавальної діяльності студентів (проведення екскурсій, зустрічей з народними майстрами, конкурсів творчих робіт, майстер-класів тощо);
- формуванню виставкового фонду студентських робіт, створенню й

облаштуванню музеїв народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– розширенню сфери наукових інтересів студентів [121, с. 127].

За переконаннями Т. Разіної, „Народне мистецтво не робить відкриття в кожному новому творі (до чого прагне живописець чи скульптор), але в його вільній варіативності розкривається сила людської фантазії та багатство матеріального втілення в прекрасному, здатність ідеалізувати та прикрашати життя” [184, с. 45].

О. Опалюк у посібнику „Декоративно-прикладне мистецтво” [155] стверджує, що народне декоративно-ужиткове мистецтво – це найперша доступна дитині форма духовності, це перший етап оволодіння нею художнім стилем бачення. Цей вид мистецтва притаманний культурі різних народів і народностей, у ньому втілюється душа народу, воно оточує людину в повсякденному житті й у свята. Тому саме декоративно-ужиткове мистецтво, за переконанням науковця, є найбільш близьким кожній людині і може стати основою художнього розвитку особистості, оскільки, з одного боку, в ньому відображено минуле, а з іншого – в народному мистецтві протягом століть були вироблені творчі методи, які становлять основу розвитку сучасної народної творчості. Народне мистецтво відображає об’єктивну суспільну потребу в естетичному осмисленні навколишнього середовища заради задоволення запитів людини і є могутнім стимулом її розвитку. Завдяки декоративно-ужитковому мистецтву здійснюється зв’язок поколінь і через задоволення художніх потреб реалізується соціальне призначення мистецтва [155].

Продовжуючи обґрунтовувати педагогічні можливості декоративно-ужиткового мистецтва щодо соціалізації студентської молоді педагогічного університету, зупинимося на кандидатській дисертації Л. Гарбузенко „Формування художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі вивчення декоративно-ужиткового мистецтва” [64]. На сторінках свого дослідження авторка зазначає, що народне декоративно-ужиткове мистецтво, покладене в основу різних видів

художньо-творчої діяльності дітей, важливе для розвитку художнього інтересу школярів, оскільки вміння цінувати та розуміти його – сутнісна й необхідна частина естетичної культури гармонійної, всебічно розвинутої особистості. Різноманітні види народного декоративно-ужиткового мистецтва, загальним джерелом яких є життя, побут, традиції народу, безпосередність, емоційність та безмежність уяви, почуття радості, святковості, яскраво виражена умовність, більш ніж інші види мистецтва, відповідають ідеї інтегрального, взаємопов'язаного його використання, що саме по собі відповідає природі дитини й навіть поєднує їх між собою. За Л. Гарбузенко, доступність, властива декоративно-ужитковому мистецтву, дає можливість брати участь у творчому процесі виготовлення речей побуту та їх прикрашання, не беручи до уваги талановитість та обдарованість, багатьом дітям. Важливим для нас також є висновок дослідниці, згідно з яким декоративно-ужиткове мистецтво має особливі можливості для розвитку і становлення творчих якостей особистості. Воно, як ніякий інший вид художньо-творчої діяльності, дозволяє одночасно з розкриттям суттєвих духовних цінностей творів народного майстра, формуванням естетичного смаку навчати технологічних і технічних прийомів, розвивати трудові вміння, навички, вести психологічну та практичну підготовку до подальшої діяльності [64, с. 91 – 92].

Змістовно важливим для нашого наукового пошуку щодо обґрунтування позитивного впливу мистецтва на формування світоглядної культури людини (як компонента соціалізації) є підрозділ 1.2 дисертації В. Смікал „Формування світоглядної культури майбутнього вчителя засобами мистецтва” [207]. Обґрунтовуючи роль мистецтва у формуванні світоглядної культури особистості, авторка стверджує, що мистецтво має свій світоглядний зміст і значною мірою може формувати світогляд людини. У взаємозв'язку світогляду й мистецтва спостерігається глибока внутрішня закономірність. Дослідницею виділено три чинники, що визначають властивий мистецтву світоглядний зміст: 1) взаємозв'язок мистецтва та

світогляду детермінується властивою їм спільністю в способі освоєння світу; 2) світогляд та мистецтво характеризуються універсальним і ціннісним підходом до людини і світу; 3) мистецтво і світогляд – це такі духовно-практичні утворення, які функціують у всіх без винятку суспільно-економічних формаціях [207, с. 36].

М. Томашівська в дослідженні „Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва” виокремлює особливо важливі морально-світоглядні цінності, які криються в українському народному мистецтві:

– гармонія (гармонія життя, внутрішнього світу, міжособистісних стосунків, відносин з природою);

– добро (добро як істина, вище благо, глибока віра в перемогу добра над злом, добротворчість, милосердя, гуманізм);

– свобода (внутрішня свобода, волелюбність, визнання неповторної людської індивідуальності, нетерпимість до рабства, свобода волевиявлення);

– справедливість (щирість, правдивість, прагнення до істини, до соціальної справедливості, віра у Вищу справедливість);

– сім'я як першооснова розвитку й формування особистості, духовного, культурного, економічного розвитку суспільства);

– народ (повага до трудового народу, вміння осмислювати історію, культуру, традиції, моральні цінності свого народу, віра в його духовні сили, прагнення до того, щоб український народ зайняв гідне місце в цивілізованому світі);

– Україна (патріотичні почуття, прагнення до зміцнення державності, економіки, культури, готовності віддати всі зусилля для блага Вітчизни) [224, с. 109].

Мистецтво, на думку І. Ушакової, має високий потенціал щодо розвитку людини, впливу на її внутрішній світ, усі сфери та напрями її діяльності. Сила мистецтва полягає у формуванні естетичної потреби в реципієнта, мистецтво – це простір для розвитку емоційно-вольової,

моральної, ціннісно-сміслової та інших компонент особистості. Кінцевим результатом впливу мистецтва на людину, за І. Ушаковою, має бути духовний катарсис, гармонізація внутрішнього світу, тобто мистецтво повинно перетворити наше життя, надати йому вищого сенсу, наповнити красою, добром, любов'ю [226, с. 61].

У своїй роботі авторка говорить, що вплив мистецтва на особистість відбувається на двох рівнях: духовному та практичному. Перший передбачає соціально-естетичну дію мистецтва, другий – залучення людини до творчої діяльності. У такій єдності виникають умови для творення особистістю культури, самої себе й свого соціального простору, без якого діяльність людини не уявляється. Саме це, за І. Ушаковою, пояснює активізацію в останні роки теоретичних пошуків культуротворчого потенціалу мистецтва, нових можливостей його впливу на особистість людини в усій багатогранності її соціокультурних та особистісних характеристик [Там само, с. 63].

В. Чупіна в дослідженні, предметом якого є процес формування основ художньо-графічної культури майбутніх художників-ювелірів засобами декоративно-прикладного мистецтва, пріоритетні завдання вищої освіти вбачає у створенні умов для самостійного розвитку особистості, найбільш оптимального прояву здібностей. Тому, за її переконаннями, не враховувати й не використовувати можливості впливу декоративно-прикладного мистецтва на формування художньо-графічної культури і процес професійного становлення студентської молоді у вищій школі – недоцільно. Авторка стверджує, що художньо-графічна культура, опредмечена у творах декоративно-прикладного мистецтва, є фундаментальною основою професійної освіти особистості майбутнього художника-ювеліра. Опрацювання національного декоративно-прикладного та народного мистецтва, за В. Чупіною, сприяє таким позитивним моментам: уведенню студентської молоді у світ творчості, приєднують її до скарбів художньої культури, культурної спадщини свого народу; спілкування з творами

народного мистецтва приносять радість творчості – одну з найбільших радостей на землі; творчість збагачує внутрішній світ, примножує силу, упевненість; пробуджує майбутніх фахівців до подальшого розвитку й самовдосконалення [233, с. 63].

У контексті обґрунтування соціалізаційного потенціалу декоративно-ужиткового мистецтва значущими є сформульовані В. Чупіною причини доцільності формування художньо-графічної культури студентів засобами декоративно-прикладного мистецтва, зумовлені:

- особливістю емоційного сприйняттям українського та світового народного, декоративно-прикладного мистецтва;

- можливістю безпосереднього спілкування з декоративно-прикладним мистецтвом в музеях, у виставкових залах і у повсякденному житті;

- властивістю формування патріотизму (мистецтво скіфів, сарматів, Київської Русі тощо);

- сприянню розвитку інтересу студентів до ювелірного мистецтва (як невід'ємного складника розмаїття видів декоративного мистецтва), до історії і традиційної культури України в процесі вивчення творів ювелірного мистецтва різних історичних епох;

- розширенню уявлень про багатовікову матеріальну та духовну культуру народів світу;

- осмисленню культурної спадщини українського народу, її місця у світовому мистецтві [233, с. 65].

У дисертації Л. Фірсової зазначено, що за допомогою декоративно-прикладного мистецтва органічно передавався художній генокод у спадок, який постійно збагачувався новими елементами, тонкими нюансами композиційно-колеристичного вирішення в рамках вироблених канонів в окремих осередках України. Основи становлення майстерності в галузі ремесел, мистецтва закладалися в сім'ї та на досвітках, вечорницях, які, крім цього, відігравали важливу комунікативну функцію. Збираючись на досвітки та вечорниці, дівчата займалися підготовкою сировини для ткацтва,

вишивкою, плетінням. Під час виготовлення творів вони спілкувалися, співали, обирали собі пару для майбутнього подружнього життя. Процес естетичного виховання особистості здійснювався природним шляхом, без диктату й нав'язування, та забезпечувався збереженням культурних традицій та звичаїв [229, с. 93].

Потенціал декоративно-ужиткового мистецтва як джерела інформації, що відображає зміст традиційних цінностей народу і ціннісних орієнтацій, відзначає Ж. Сироткіна. Авторка має на увазі вивчення символіки таких категорій декоративно-прикладного мистецтва, як форма, колір, орнамент і деяких інших, матеріалізованих у предметах повсякденного побуту, виконаних у національних традиціях одязі, житлі та ювелірних прикрасах. У цих категоріях ми маємо яскраво виражену систему: знак-образ і значення предметів декоративно-ужиткового мистецтва як особлива мова символів і знаків. Причому, наголошує дослідниця, існують знаки-зображення і знаки-коди. Знаки-зображення є більш відкритими для прочитання зашифрованих у них цінностей і ціннісних орієнтацій, знаки-коди мають більш глибокий сенс, тому що розглядаються в поєднанні різних елементів, у їх сукупності, що ускладнює їх прочитання. Усі вище перераховані категорії розкривають змістовний бік народного декоративно-прикладного мистецтва як джерела інформації про традиційні національні й загальнолюдські цінності та ціннісні орієнтації [199, с. 114].

Продовжуючи аналіз наукових джерел щодо педагогічного потенціалу мистецтва, звернемо увагу на думку Н. Сечки, згідно з якою вивчення історії та змісту народного декоративно-прикладного мистецтва учнями веде до розвитку пізнавальних інтересів і пізнавальних потреб особистості, формування їхніх пізнавальних цінностей на основі народних цінностей, що в кінцевому підсумку характеризує розвиток пізнавальної спрямованості особистості учнів. Декоративно-прикладне мистецтво, переконана авторка, є одним із способів освоєння і творчого перетворення навколишнього світу людини, у результаті чого в неї формуються такі цінності, як майстерність,

працелюбність, акуратність, відповідальність, дбайливе ставлення до результатів праці, творчість у праці, обов'язок сумлінно працювати на себе і на користь суспільства, сім'ї, роду [201].

Педагогічний потенціал народного прикладного мистецтва, за переконаннями С. Танадайчук, полягає в тому, що здійснюється взаємодія чуттєвої сфери студента з його конкретною творчою та духовною діяльністю. Цей взаємозв'язок добре простежується, наприклад, при спостереженні обрядів і святкових дій у народній культурі, коли ті чи ті жанри народної художньої творчості, включаючи й декоративно-прикладне, не постають як якийсь автономний культурний компонент, а є органічною частиною єдиного цілісного культурного явища творчого характеру. Це, власне, і сприяє більш вільному входженню студента в атмосферу події творчого характеру, коли, наприклад, йому доводиться стати учасником певного обряду або народного свята. Тим самим на основі особистого інтересу і здібностей студента створюються передумови для розвитку його творчого потенціалу [218].

Як засіб формування художньої культури майбутніх фахівців розглядає народне декоративно-прикладне мистецтво В. Швирка. На її думку, саме в процесі його освоєння у студентів поглиблюються спеціальні знання, вдосконалюються прикладні художньо-декоративні вміння, навички, виробляється художня свідомість. При цьому авторка вказує, що в процесі формування в студентів художньої культури на основі народного декоративно-прикладного мистецтва велику цінність становить розкриття духовно-змістовних, світоглядних аспектів. Без усвідомлення досвіду, без перетворення його в особистий не може формуватися особистість як носій культури [238].

Отже, народне декоративно-ужиткове мистецтво – це галузь мистецтва, яка художньо-естетично оформлює предметне середовище, створене людиною, і відображає предметно-декоративний світ людини; це мистецтво створення та художнього оформлення виробів побутового характеру. Цей вид мистецтва відрізняється різноманітністю, виразністю, оригінальністю,

вбирає емпіричні знання й культуру багатьох попередніх поколінь, є характеристикою змісту ціннісних орієнтацій народу й може стати інформаційним джерелом виховання й навчання молоді.

Народне декоративно-прикладне мистецтво володіє такими можливостями в розвитку особистості студента, як: формування цілісного знання про народне декоративно-ужиткове мистецтво; виховання поваги до народних традицій; формування національної самосвідомості; розвиток мотиваційно-ціннісної сфери; реалізація художніх потреб особистості; зняття психологічного напруження й переключення психіки; розширення художнього кругозору; розвиток творчих здібностей; наповнення вільного часу важливим художньо-ціннісним змістом; розвиток естетичного і художнього смаку; формування декоративно-прикладних умінь та навичок; формування цілеспрямованості, наполегливості, волі, вимогливості до себе і товаришів. Тому народне декоративно-ужиткове мистецтво ми бачимо провідним засобом соціалізації студентської молоді.

Висновки до розділу 1

1. Висвітлення соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва як наукової проблеми передбачало здійснення аналізу наукової літератури за трьома напрямками: 1) джерела, що дають уявлення про стан дослідження проблеми соціалізації студентської молоді в умовах закладу вищої освіти; 2) джерела, які стосуються змісту, форм та методів організації позанавчальної роботи зі здобувачами вищої освіти; 3) джерела, безпосередньо пов'язані із використанням різних видів мистецтва як засобу соціально-педагогічного впливу на особистість. Установлено, що вітчизняні науковці зверталися до дослідження різних видів соціалізації студентської молоді в умовах ЗВО; оптимізації змісту, форм та методів організації

позанавчальної та позааудиторної роботи із здобувачами вищої освіти; використання різних видів мистецтва як засобу соціально-педагогічного впливу на особистість. При цьому проблема соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва не була предметом окремого наукового дослідження, що підтверджує актуальність обраної нами теми.

2. На сучасному етапі розвитку українського суспільства особливої актуальності набуває проблема соціалізації студентської молоді, що трактується в дослідженні як багатогранний і складний процес, пов'язаний з оволодінням особистістю знаннями, суспільним досвідом, формуванням загальноцивілізаційних ціннісних орієнтацій, засвоєнням норм, принципів і правил людського співжиття, актуалізацією особистісного життєвого і професійного самовизначення, що сприяє формуванню власної соціальної позиції й передбачає успішну інтеграцію в соціальне середовище та реалізацію себе як активного творчого суб'єкта соціальної дійсності.

3. Студентський вік характеризується прагненням до розвитку власної самостійності в різноманітні її форм (самостійний соціальний вибір, самостійна діяльність, самореалізація); готовністю до самовизначення і спрямованістю в майбутнє; формуванням основних особистісних позицій, системи уявлень про загальні принципи й засади буття; виробленням власного світогляду.

4. Потреба студентської молоді в самодіяльності, самореалізації та соціальному самовизначенні задовольняється значною мірою під час позанавчальної діяльності, що залишає значний простір для самостійності й неформального спілкування, яке в інших умовах займає навчання. Позанавчальна діяльність студентів – це спільна діяльність професорсько-викладацького складу та студентського колективу з планування, організації, проведення та аналізу позааудиторного соціально-виховного процесу з метою сприяння соціалізації студентів. Різні види й форми позанавчальної діяльності сприяють розвитку таких якостей особистості здобувачів вищої

освіти, як ініціативність, креативність, відповідальність, гуманізм, без яких неможливе визначення себе щодо вироблених у суспільстві й усвідомлено прийнятих людиною критеріїв належності до певної сфери суспільних відносин і певного соціального кола. Відповідно, зазначене вище дає підстави розглядати позанавчальну діяльність як механізм соціалізації студентської молоді.

5. Соціалізація студентської молоді педагогічного університету може стати більш успішною, якщо в позанавчальній діяльності закладу вищої освіти буде широко застосовуватися декоративно-ужиткове мистецтво. Народне декоративно-ужиткове мистецтво – це галузь мистецтва, яка художньо-естетично оформлює предметне середовище, створене людиною, і відображає предметно-декоративний світ людини; це мистецтво створення та художнього оформлення виробів побутового характеру. Цей вид мистецтва відрізняється різноманітністю, виразністю, оригінальністю, вбирає емпіричні знання й культуру багатьох попередніх поколінь, є характеристикою змісту ціннісних орієнтацій народу й може стати інформаційним джерелом виховання й навчання молоді.

Народне декоративно-прикладне мистецтво володіє такими можливостями в розвитку особистості студента, як: формування цілісного знання про народне декоративно-ужиткове мистецтво; виховання поваги до народних традицій; формування національної самосвідомості; розвиток мотиваційно-ціннісної сфери; реалізація художніх потреб особистості; зняття психологічної напруги й переключення психіки; розширення художнього кругозору; розвиток творчих здібностей; наповнення вільного часу важливим художньо-ціннісним змістом; розвиток естетичного й художнього смаку; формування декоративно-прикладних умінь та навичок; формування цілеспрямованості, наполегливості, волі, вимогливості до себе і товаришів. Тому народне декоративно-ужиткове мистецтво можна вважати одним з ефективних засобів соціалізації студентської молоді.

РОЗДІЛ 2

РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПОЗАНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Визначення критеріїв та діагностика рівнів соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва

Ефективність системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва визначається рівнем соціалізованості студента на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Отже, виникає необхідність у виявленні та обґрунтуванні критеріїв, показників і рівнів соціалізованості студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, що і є одним із завдань цього підрозділу дослідження.

Під критерієм слід розуміти ознаку, на основі якої проводиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь. Показники ж – це дані, за якими можна судити про розвиток та хід чогось (кількісні та якісні характеристики стану) [216].

Виходячи із сутності і змісту понять „соціалізація”, „соціалізованість”, „декоративно-ужиткове мистецтво”, „студентська молодь”, далі ми представимо мотиваційно-ціннісний, когнітивний та практично-діяльнісний критерії соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва. Розглянемо більш детально ці критерії та їх показники.

Рівень сформованості *мотиваційно-ціннісного критерію* соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва визначається за допомогою таких показників: *оцінні судження студентів про естетичну цінність творів народно-ужиткового мистецтва; розуміння важливості мистецтва, його значення для суспільства та особистості;*

естетично позитивне ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва; наявність прагнення займатися декоративно-прикладною творчістю.

Ми виділили три основних рівні сформованості мотиваційно-ціннісного критерію соціалізованості студентів на засадах народно-ужиткового мистецтва: низький, середній, високий. Характеристики кожного з них наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Характеристика рівнів соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за мотиваційно-ціннісним критерієм

Показники	Рівні сформованості мотиваційно-ціннісного критерію		
	високий	середній	низький
<i>Оцінні судження студентів про естетичну цінність творів народно-ужиткового мистецтва</i>	студент може визначити естетичну цінність конкретного твору мистецтва за певними критеріями; висловлює свої оцінки чітко, якісно, аргументує їх самостійно. У судженнях простежується логіка і присутня доказова база	студент висловлює свої оцінки й судження грамотно, але недостатньо аргументовано	студент не висловлює власного ставлення до творів мистецтва або оцінює їх на рівні „подобається” – „не подобається”, чи не може обґрунтувати власну думку

<i>Розуміння важливості мистецтва, його значення для суспільства та особистості</i>	студент визнає величезне значення мистецтва в житті суспільства, розуміє, що без нього неможливо сформувати розвинену, гармонійну особистість	студент усвідомлює значення мистецтва в історії суспільства і життя людини	студент не повною мірою розуміє значення мистецтва і його роль у розвитку суспільства й кожної особистості
<i>Естетично позитивне ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва</i>	студент визнає естетичну й культурну цінність виробів народної творчості	простежується естетично позитивне ставлення до регіонального декоративно-ужиткового мистецтва	студент не визнає естетичну й культурну цінність творів регіонального мистецтва
<i>Наявність прагнення займатися декоративно-прикладною творчістю</i>	спостерігається активний інтерес і прагнення до занять декоративно-прикладною творчістю та її організації з іншими	зацікавленість до занять декоративно-прикладною творчістю і прагнення нею займатися й організувати з іншими спостерігається в окремих випадках	зацікавленість до занять декоративно-прикладною творчістю і прагнення нею займатися й організувати з іншими не спостерігається

Для оцінки рівня сформованості **когнітивного критерію** соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва пропонуємо використовувати такі показники, як *володіння основними категоріями мистецтва, знання про види мистецтва; знання видів та регіональних особливостей народного декоративно-ужиткового мистецтва, знання методики викладання декоративно-ужиткового мистецтва.* Ґрунтуючись на цьому критерії, ми визначили основні рівні сформованості когнітивного критерію соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва: низький, середній, високий. Зміст кожного рівня наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Характеристика рівнів соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за когнітивним критерієм

Показники	Рівні сформованості когнітивного критерію		
	високий	середній	низький
<i>Володіння основними категоріями мистецтва</i>	добре засвоєна мова мистецтва, студент вільно володіє основними категоріями мистецтва	студент володіє основними поняттями і термінами мистецтва, може застосовувати їх для вираження думок	поняття розпливчасті, художню мову мистецтва не засвоєно

Продовження табл. 2.2

<p><i>Знання про види мистецтва</i></p>	<p>знання про різні види мистецтва повні і систематизовані. Студент легко відрізняє один вид мистецтва від іншого, аргументовано доводить свою думку, добре обізнаний про методи й технології створення предметів мистецтва</p>	<p>достатній рівень знань у галузі мистецтва, допускається їх незначна несистематичність</p>	<p>знання студента щодо видів мистецтва уривчасті й неповні</p>
<p><i>Знання видів та регіональних особливостей народного декоративно-ужиткового мистецтва</i></p>	<p>знання про види та регіональні особливості народного декоративно-ужиткового мистецтва повні й систематизовані</p>	<p>знання про види та регіональні особливості народного декоративно-ужиткового мистецтва присутні, але недостатньо повні</p>	<p>спостерігаються суттєві труднощі у засвоєнні знань про види та регіональні особливості народного декоративно-ужиткового мистецтва</p>

Продовження табл. 2.2

<i>Знання</i>	сформовані знання	володіння	відсутність
<i>методики</i>	методичних основ і	поверховими	якісних знань
<i>викладання</i>	особливостей	знаннями	із методики
<i>декоративно-</i>	викладання народного	методики	викладання
<i>ужиткового</i>	ужиткового мистецтва із	викладання	народного
<i>мистецтва</i>	застосуванням сучасних	народного	ужиткового
	засобів навчання	ужиткового	мистецтва
		мистецтва	

Ступінь сформованості третього компонента соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва – **практично-діяльнісного** – характеризується такими показниками: *ступінь включення в процес створення художнього виробу; здатність застосовувати отримані знання в продуктивній творчій діяльності, володіння методикою викладання декоративно-ужиткового мистецтва.* Ґрунтуючись на зазначених умовах, ми визначили основні рівні сформованості практично-діяльнісного критерію соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва: низький, середній, високий. Зміст кожного рівня наведено в табл. 2.3.

**Характеристика рівнів соціалізованості студентів на засадах
декоративно-ужиткового мистецтва за діяльнісно-практичним
критерієм**

Показники	Рівні сформованості практично-діяльнісного критерію		
	високий	середній	низький
<i>Ступінь включення в процес створення художнього виробу</i>	повне занурення в процес художньо-творчої діяльності	захопленість процесом створення художнього виробу присутня	пасивна участь у художньо-творчій діяльності
<i>Здатність застосовувати отримані знання в продуктивній творчій діяльності</i>	присутня здатність представляти результат діяльності в образній формі, самостійно вибирати технічні та технологічні засоби досягнення задуманого, грамотно їх використовувати для втілення художнього задуму	труднощів із застосуванням знань, умінь, навичок зазвичай не виникає	слабка сформованість умінь і навичок, спостерігаються труднощі із застосуванням теоретичних знань у практичній художньо-творчій діяльності

<i>Володіння методикою викладання декоративно-ужиткового мистецтва</i>	повністю сформовані вміння й навички викладання народного ужиткового мистецтва із застосуванням сучасних засобів навчання	поверхове володіння методикою викладання народного ужиткового мистецтва	відсутність методичної компетентності викладання народного ужиткового мистецтва
--	---	---	---

Узагальнення наведеної вище інформації дозволило виділити три рівні (високий, середній і низький) соціалізованості студентів педагогічного університету на засадах декоративно-ужиткового мистецтва.

Низький рівень

Студент не висловлює власного ставлення до творів мистецтва або оцінює їх на рівні „подобається” – „не подобається”, чи не може обґрунтувати власну думку; здобувач не повною мірою розуміє значення мистецтва та його роль у розвитку суспільства й кожної особистості; студент не визнає естетичну й культурну цінність творів регіонального мистецтва; зацікавленість до занять декоративно-прикладною творчістю і прагнення нею займатися та організовувати з іншими не спостерігається; теоретичні поняття про мистецтво розпливчасті, художню мову мистецтва не засвоєно; знання студента щодо видів мистецтва уривчасті й неповні; спостерігаються суттєві труднощі у засвоєнні знань про види та регіональні особливості народного декоративно-ужиткового мистецтва; відсутні якісні знання із методики викладання народного ужиткового мистецтва; спостерігається пасивна участь у художньо-творчій діяльності; характерна слабка сформованість умінь і навичок, спостерігаються труднощі із застосуванням теоретичних знань у практичній художньо-творчій діяльності; відсутня методична компетентність викладання народного ужиткового мистецтва.

Середній рівень

Студент висловлює свої оцінки й судження грамотно, але недостатньо аргументовано; студент усвідомлює значення мистецтва в історії суспільства і життя людини; простежується естетично позитивне ставлення до регіонального декоративно-ужиткового мистецтва; спостерігається зацікавленість до занять декоративно-прикладною творчістю і прагнення нею займатися та організовувати з іншими спостерігається в окремих випадках; достатній рівень знань у галузі мистецтва, допускається їх незначна несистематичність; знання про види та регіональні особливості народного декоративно-ужиткового мистецтва присутні, але недостатньо повні; володіння поверховими знаннями методики викладання народного ужиткового мистецтва; захопленість процесом створення художнього виробу присутня; труднощів із застосуванням знань, умінь, навичок зазвичай не виникає; поверхове володіння методикою викладання народного ужиткового мистецтва.

Високий рівень

Студент може визначити естетичну цінність конкретного твору мистецтва за певними критеріями; висловлює свої оцінки чітко, якісно, аргументує їх самостійно. У судженнях простежується логіка і присутня доказова база; здобувач визнає величезне значення мистецтва в житті суспільства, розуміє, що без нього неможливо сформувати розвинену, гармонійну особистість; студент визнає естетичну й культурну цінність виробів народної творчості; спостерігається активний інтерес і прагнення до занять декоративно-прикладною творчістю та її організації з іншими; добре засвоєна мова мистецтва, студент вільно володіє основними категоріями мистецтва; знання про різні види мистецтва повні й систематизовані. Студент легко відрізняє один вид мистецтва від іншого, аргументовано доводить свою думку, добре обізнаний про методи й технології створення предметів мистецтва; знання про види та регіональні особливості народного декоративно-ужиткового мистецтва повні й систематизовані; має знання

методичних засад і особливостей викладання народного ужиткового мистецтва із застосуванням сучасних засобів навчання; повністю занурюється в процес художньо-творчої діяльності; присутня здатність представляти результат діяльності в образній формі, самостійно вибирати технічні та технологічні засоби досягнення задуманого, грамотно їх використовувати для втілення художнього задуму; повністю сформовані вміння й навички викладання народного ужиткового мистецтва із застосуванням сучасних засобів навчання.

Визначившись із критеріальною базою дослідження, перейдемо до висвітлення питання діагностики студентів педагогічного університету щодо наявного в них рівня соціалізованості на засадах декоративно-ужиткового мистецтва.

Зауважимо, що експериментальна робота з перевірки системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва включала три основних етапи: констатувальний, формувальний і контрольний.

Цей підрозділ дослідження присвячено саме першому етапу, мета якого – визначити рівень соціалізованості студентської молоді педагогічного університету на засадах декоративно-ужиткового мистецтва і зробити висновок: чи можна визнати цей рівень достатнім і таким, що відповідає потребам сучасного суспільства у вихованні естетично й духовно розвиненої особистості.

Базою для проведення дослідно-експериментальної роботи стали Донбаський державний педагогічний університет (м. Слов'янськ), Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Національний університет „Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. У дослідно-експериментальній роботі взяли участь 154 студенти. При цьому до експериментальної групи (ЕГ) увійшли 78 здобувачів вищої освіти Донбаського державного педагогічного університету та

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, а до контрольної групи (КГ) – 76 студентів Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Національного університету „Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка.

Першим завданням констатувального етапу експерименту було визначення рівня соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за мотиваційно-ціннісним критерієм. Для цього ми використовували тестування на визначення спрямованості особистості (за методикою „Ціннісні орієнтації” М. Рокича) та анкету для студентів щодо ставлення до мистецтва й декоративно-прикладної творчості (див. додаток А).

При обробці результатів тестування на визначення спрямованості особистості (за методикою „Ціннісні орієнтації” М. Рокича) [180] увага зверталася на те місце в житті, яке студенти відвели для таких термінальних цінностей: краса природи й мистецтва (переживання прекрасного в природі та мистецтві), творчість (можливість займатися творчістю), пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток). Ранги, присвоєні цим трьом цінностям, склалися. Якщо сума рангів становила від 3 до 20, то студент отримував високу оцінку, від 21 до 37 – середню, 38 і більше – низьку.

У процесі анкетування визначали рівень сформованості художніх ідеалів, естетичних цінностей, розуміння важливості мистецтва, його значення для всього суспільства й ролі в житті кожної людини, естетично позитивне ставлення до народного мистецтва, прагнення займатися художньо-творчою діяльністю. Пропонована студентам анкета (див. додаток А) складається з 10 завдань, у ході яких необхідно закінчити речення. Список завдань додано нижче.

1. Призначення цінностей полягає в ...
2. Естетична цінність творів мистецтва полягає в ...

3. Для мене естетична цінність предметів визначається ...
4. Досконалість у цьому світі має такі риси ...
5. Ідеали потрібні для ...
6. Мій естетичний ідеал – це ...
7. Естетичне розвиток людини залежить від ...
8. Людям з високим розвитком естетичної культури властиво ...
9. Вироби декоративно-ужиткового мистецтва мають естетичну цінність завдяки ...
10. У мене є (немає) бажання займатися декоративно-прикладною творчістю, тому що ...

Сформованість уявлень визначалася здатністю студентів назвати якомога більше істотних проявів цієї категорії. Залежно від повноти та адекватності відповіді на кожне питання ставилися 1, 2 або 3 бали. У три бали оцінено відповідь, у якій відображено всі істотні характеристики цього поняття. Два бали отримували студенти, у відповіді яких простежується загальне розуміння категорії, але сама відповідь неповна або неточна. Якщо студент мав труднощі з правильним визначенням характерних рис категорії, – йому ставився один бал.

У результаті бали, отримані за 10 питань, склалися, за сумарним балом студенту присвоювалась оцінка за такою схемою: 21 і більше – висока, від 11 до 20 – середня, 10 і менше – низька.

Середній показник результатів першої (тестування) і другої (анкетування) частин методики оцінки дозволяє визначити загальний рівень сформованості мотиваційно-ціннісного критерію соціалізованості на засадах декоративно-ужиткового мистецтва кожного студента. Результати визначення рівня сформованості в студентській молоді мотиваційно-ціннісного критерію соціалізованості на засадах декоративно-ужиткового мистецтва на початок експерименту наведено в табл. 2.4.

**Рівні сформованості соціалізованості студентів на засадах
декоративно-ужиткового мистецтва за мотиваційно-ціннісним критерієм
на початок експерименту**

Рівень	Експериментальна група (78 осіб)		Контрольна група (76 осіб)	
	кількість	%	кількість	%
Високий	7	8,9	8	10,5
Середній	46	58,9	45	59,2
Низький	25	32,2	23	30,3

Аналіз результатів, отриманих у ході визначення рівня соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за мотиваційно-ціннісним критерієм, показав, що тільки 8,9% студентів ЕГ та 10,5% КГ мають високий рівень розвитку досліджуваного компонента. Такі студенти охоче приступали до виконання завдань, їхні відповіді на питання мали розгорнутий характер. Оцінні судження, отримані від студентів, були сформульовані чітко, в аргументації присутня доказова база. Так само ці студенти усвідомлюють величезну роль мистецтва в житті суспільства і людини.

Студенти із середнім рівнем сформованості мотиваційно-ціннісного компонента (їх більшість – 58,9% студентів ЕГ та 59,2% – КГ) продемонстрували переважне засвоєння базових естетичних цінностей. Вони визнають художню цінність творів мистецтва, а також велике значення самого мистецтва в розвитку людства, проте при аргументації своїх оцінних суджень недостатньо самостійні.

Низький рівень сформованості мотиваційно-ціннісного критерію соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва виявлено також у великій кількості студентів (32,2% студентів ЕГ та 30,3%

КГ). Він характеризується поверховим засвоєнням базових естетико-культурологічних цінностей. Студенти цієї групи недостатньо глибоко аналізують твори мистецтва при порівнянні, нездатні самостійно аргументувати свою оцінку, не усвідомлюють естетичну цінність мистецтва.

Другою частиною системи діагностики є визначення рівня соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за когнітивним критерієм. Для цього ми використали метод анкетування (див. додаток Б). Студентам пропонувався список питань, мета яких полягає у визначенні рівня знань у галузі мистецтва, здібностей до аналізу, логічного мислення, наявності інтересу до предметів народної творчості. Перелік запитань і методика виставлення балів за кожним із них наведена нижче.

1. Назвіть відомі вам види мистецтва.

При оцінці відповіді на питання підраховується кількість правильних відповідей. Якщо кількість правильних відповідей 7 і більше, студенту присвоюється три бали; від 3 до 6 – два бали; менше 3 – один бал.

2. Які ви знаєте види народного декоративно-ужиткового мистецтва?

При оцінці відповіді на питання підраховується кількість правильних відповідей. Якщо кількість правильних відповідей 7 і більше, студенту присвоюється три бали; від 3 до 6 – два бали; менше 3 – один бал.

3. Назвіть основні центри розвитку народних художніх промислів і ремесел у різних регіонах України.

При оцінці відповіді на питання підраховується кількість правильних відповідей. Якщо кількість правильних відповідей 7 і більше, студенту присвоюється три бали; від 3 до 6 – два бали; менше 3 – один бал.

4. Перерахуйте види витинанок.

При оцінці відповіді на питання підраховується кількість правильних відповідей. Якщо кількість правильних відповідей 5 і більше, студенту присвоюється три бали; від 3 до 4 – два бали; менше 3 – один бал.

5. Перерахуйте технології виготовлення витинанок.

При оцінці відповіді на питання підраховується кількість правильних відповідей. Якщо кількість правильних відповідей 5 і більше, студенту присвоюється три бали; від 3 до 4 – два бали; менше 3 – один бал.

6. Назвіть різновиди художніх виробів у вишивці.

При оцінці відповіді на питання підраховується кількість правильних відповідей. Якщо кількість правильних відповідей 7 і більше, студенту присвоюється три бали; від 3 до 6 – два бали; менше 3 – один бал.

7. Які ви знаєте техніки вишивання?

При оцінці відповіді на питання підраховується кількість правильних відповідей. Якщо кількість правильних відповідей 7 і більше, студенту присвоюється три бали; від 3 до 6 – два бали; менше 3 – один бал.

8. Перерахуйте відомі вам техніки виконання аплікацій.

При оцінці відповіді на питання підраховується кількість правильних відповідей. Якщо кількість правильних відповідей 5 і більше, студенту присвоюється три бали; від 3 до 4 – два бали; менше 3 – один бал.

9. Виберіть один будь-який народний розпис і перерахуйте основні кольори, які в ньому використовуються.

При оцінці відповіді на питання визначається повнота і правильність відповіді. Студент отримує три бали, якщо перераховані всі основні кольори без помилок. Студенту присвоюється два бали, якщо названо більшість основних кольорів і/або допущено 1 або 2 помилки. Студент отримує один бал, якщо названо менше половини основних кольорів і/або допущено більше двох помилок.

10. Перерахуйте природні матеріали і вид мистецтва, у якому вони використовуються.

Оцінюються знання про різні види мистецтва (повнота, правильність і оригінальність відповіді). Оригінальна відповідь оцінюється за дві правильні. Якщо названо більше 5 пар „природний матеріал – вид мистецтва”, студент отримує три бали; від 2 до 5 правильно названих пар „природний матеріал – вид мистецтва” – два бали; менше 2 пар – один бал.

Бали, отримані за кожне питання анкети, складаються. За отриманою сумою визначається загальний рівень сформованості когнітивного критерію соціалізованості студента на засадах декоративно-ужиткового мистецтва. Якщо студент за все завдання отримує більше 20 балів, рівень сформованості когнітивного критерію соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва оцінюється як високий; від 10 до 19 балів – середній; менше 10 балів – низький.

Результати визначення рівня сформованості когнітивного критерію соціалізованості студента на засадах декоративно-ужиткового мистецтва на початок експерименту наведено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Рівні сформованості соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за когнітивним критерієм на початок експерименту

Рівень	Експериментальна група (78 осіб)		Контрольна група (76 осіб)	
	кількість	%	кількість	%
Високий	6	7,7	7	9,2
Середній	45	57,6	44	57,8
Низький	28	34,7	25	33

Аналіз даних, отриманих у результаті анкетування 154 студентів, показав, що дуже невелика частина респондентів (7,7% студентів ЕГ та 9,2% КГ) має високий рівень соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за когнітивним критерієм. Знання цих студентів у галузі мистецтва можна визнати досить точними й повними, відповідають дійсності. Крім того, студенти з високим рівнем розвитку когнітивного компонента прагнуть дізнатися більше про мистецтво. Ці чинники

забезпечують можливість соціалізації студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва, є його основою.

Знання щодо сутності й різновидів декоративно-ужиткового мистецтва в більшості студентів (57,6% студентів ЕГ та 57,8% КГ) були оцінені як середні. Випробовувані показали, що володіють основними поняттями в галузі мистецтва, але їхні знання щодо народного декоративно-ужиткового мистецтва є несистематизованими й не володіють високою точністю.

Велика частина студентів (34,7% студентів ЕГ та 33% КГ) виявила низький рівень соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за когнітивним критерієм. Для цих студентів характерні обмеженість або відсутність знань про специфіку народного декоративно-ужиткового мистецтва, основні центри розвитку народних художніх промислів і ремесел у різних регіонах України, технології виготовлення відповідних виробів.

Заключною частиною констатувальної діагностики є визначення рівня соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за практично-діяльним критерієм. Для цього використано розроблену нами анкету для виявлення в студентів практичних умінь і навичок організації декоративно-ужиткової творчості (див. додаток В). Анкета передбачала самооцінювання респондентами таких тверджень: я активно включаюся в процес створення художнього виробу; я здатний застосовувати отримані знання в продуктивній творчій діяльності; я регулярно займаюся самостійно художньо-творчою діяльністю; я виконую вироби з декоративно-ужиткового мистецтва на достатньо високому рівні; я часто відвідую майстер-класи з декоративно-ужиткового мистецтва; я володію методикою викладання декоративно-ужиткового мистецтва; я практикую навчання інших азів декоративно-ужиткового мистецтва.

Оцінювання відповідей пропонувалося таким чином: 1 бал – за сформованість у студента певного показника на низькому рівні, 2 бали – на середньому, 3 бали – на високому.

Для об'єктивності загального оцінювання практичних навичок студентів нами було використано також метод експертних оцінок (див. додаток Г), де експерти (викладачі ЗВО, керівники наукових і творчих гуртів та ін.) за тими самими твердженнями оцінювали рівень соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за практично-діяльним критерієм.

За результатами виконання двох опитувань визначався загальний рівень соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за практично-діяльним критерієм (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Рівні сформованості соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за практично-діяльним критерієм на початок експерименту

Рівень	Експериментальна група (78 осіб)		Контрольна група (76 осіб)	
	кількість	%	кількість	%
Високий	6	7,7	6	7,8
Середній	46	58,9	45	59,2
Низький	26	33,4	26	33,0

Аналіз результатів, отриманих у ході визначення рівня соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за практично-діяльним критерієм, показав низький рівень розвитку творчих здібностей багатьох студентів, значна частина яких (34,7%) не змогла абстрагуватися в ході виконання завдань, відмовитися від дрібниць, виділити головне, знайти засоби втілення художнього задуму, що не відрізняється оригінальністю.

Велика частина респондентів (56,9%) показала середній рівень сформованості практично-діяльного критерію соціалізованості студентів

на засадах декоративно-ужиткового мистецтва. Вони захоплено бралися за виконання завдань, але в результаті отримували задоволення від результатів своєї творчої діяльності не повною мірою. Ці студенти відзначали, що їм не вистачає засобів для втілення свого художнього задуму, і доходили висновку про необхідність подальшого розвитку творчих здібностей, навичок і вмінь.

Дуже невелика частина студентів (8,4%) мала високий рівень соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва. Як виявилось, ці студенти раніше багато років займалися декоративно-прикладною творчістю й тому зараз також захоплено віддаються процесу творчості, їхні роботи відрізняють оригінальність і зрілість художнього задуму, виразність обраних форм, опрацювання композиційних рішень, але й вони відзначають у себе брак у методиці викладання декоративно-ужиткового мистецтва іншим.

Отже, діагностування здобувачів вищої освіти за мотиваційним, когнітивним та практично-діяльнісним критеріями дають нам можливість оцінити загальний рівень соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва. Результати визначення рівня соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва на початок експерименту наведено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Рівні сформованості соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва на початок експерименту

Рівень	Експериментальна група (78 осіб)		Контрольна група (76 осіб)	
	кількість	%	кількість	%
Високий	6	8,1	6	9,1
Середній	46	58,4	45	58,7
Низький	26	33,5	26	32,2

Отже, рівень соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва в ЕГ і КГ на момент констатувального експерименту суттєво не відрізняється.

Проведене дослідження наочно продемонструвало, що вихідний рівень соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва більшості студентів визначається як низький (33,5% – ЕГ; 32,2% – КГ) або середній (58,4% – ЕГ; 58,7% – КГ), що унеможлиблює їхню успішну творчу самореалізацію й перешкоджає гармонійному всебічному розвитку, досягненню високого рівня соціалізації. Вихідний рівень соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва студентів не відповідає потребам сучасного суспільства у вихованні естетично й духовно розвиненої особистості.

2.2. Теоретичне обґрунтування системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва

Соціалізація студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва повинна мати системний характер, тільки в цьому випадку вона буде забезпечувати ефективність. Педагогічні об'єкти системного характеру з метою більш глибокого вивчення їх основної специфіки зазвичай представляють у вигляді моделі.

Поняття „модель” у наш час є однією з найважливіших загальнонаукових категорій.

Словник української мови трактує модель як образ (матеріальний, умовний, мисленневий) або прообраз (первісний зразок) якого-небудь об'єкта дослідження або системи об'єктів, що використовується як їхній „замінник” [205, с. 399].

На думку С. Архангельського, модель є системою, яка в певних істотних відношеннях аналогічна предмету дослідження, подібна його системі в тих чи тих ознаках. Вона як інструмент дослідження повинна відбивати ознаки, факти, зв'язки, відношення в певній галузі знань у вигляді простої й наочної форми, зручної та доступної для аналізу й висновків [22, с. 73].

Р. Габдрєєв зазначає, що модель необхідна для оптимального спрощення структурно-логічних зв'язків об'єкта, відсівання випадкових і несуттєвих елементів. У дослідженні вона виконує функції схематичного відображення явища, становить результат абстрактного узагальнення практичного досвіду, співвіднесення теоретичних уявлень про об'єкт та емпіричних знань про нього [61, с. 14].

Дослідники в галузі соціальної педагогіки Г. Коджаспірова і А. Коджаспіров під моделлю розуміють „систему об'єктів чи знаків, яка відтворює деякі суттєві властивості оригіналу, здатна заміщати його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт” [111, с. 86].

На наш погляд, найбільш повну дефініцію цього поняття подано фахівцем у галузі моделювання В. Штоффом: „Під моделлю розуміється мисленнево представлена або матеріально реалізована система, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна заміщати його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт” [244, с. 19].

Існує кілька класифікацій моделей.

Зокрема, О. Дахін найбільш поширеними вважає такі: а) ідеалізовані моделі, серед яких виділяються прогностичні моделі, що забезпечують оптимальний розподіл ресурсів і конкретизацію цілей; б) концептуальні моделі, які ґрунтуються на інформаційній базі наданих дій; в) інструментальні моделі, за допомогою яких можна підготувати засоби виконання та навчити роботи з педагогічним інструментарієм; г) моделі моніторингу, які створюються для вироблення рішень у випадку виникнення непередбачених ситуацій [73, с. 24].

В іншій класифікації науковці поділяють моделі на фізичні, природа яких максимально наближена до оригіналу (прототипу); математичні (фізична природа відрізняється від прототипу, однак можливий математичний опис поведінки оригіналу); логіко-семіотичні, представлені сукупністю спеціальних знаків, символів, структурних схем [137]. На наш погляд, педагогічні моделі переважно належать саме до третьої групи.

Уважаємо, що при створенні моделі слід дотримуватися низки вимог, висунутих В. Міхеєвим, а саме, модель повинна: слугувати засобом розробки теорії; бути засобом інтерпретації будь-якої теорії або гіпотези про явище, процес; розвивати ту чи ту теорію, підтверджувати або спростовувати висунуту гіпотезу; бути засобом прогнозування розвитку доступних для огляду або важко спостережуваних процесів; бути експериментально контрольованою, досить універсальною, щоб описувати, пояснювати різноманіття зв'язків об'єкта моделювання; бути наочною і доступною для огляду [137, с. 27 – 28].

Визначившись із сутністю моделі, перейдемо до похідного від неї поняття – моделювання.

У педагогічному словнику зазначено, що моделювання – це дослідження об'єктів пізнання на їхніх моделях; побудова й вивчення моделей реально наявних предметів, явищ і процесів з метою визначення та уточнення їхніх характеристик, раціональних способів побудови тощо [164, с. 393 – 394].

У контексті розробки авторської педагогічної моделі значущим є сформульоване С. Архангельським визначення саме педагогічного моделювання як методу, при якому вивчається будь-яке явище, процес, система на основі побудови моделі. Воно становить педагогічну діяльність, спрямовану на науково обґрунтовану розробку моделі розвитку, удосконалення й перетворення процесу навчання та виховання, а також її реалізацію [22].

Розкриваючи потенціал педагогічного моделювання, наведемо думку В. Михеева, згідно з якою педагогічне моделювання має кілька напрямів застосування: 1) гносеологічний, у якому модель відіграє роль проміжного об'єкта в процесі пізнання педагогічного явища; 2) загальнометодологічний, який дозволяє оцінювати зв'язки і відношення між характеристиками стану різних елементів навчально-виховного процесу на різних рівнях їхнього опису та вивчення; 3) психологічний, який дозволяє вести опис різних сторін навчальної й педагогічної діяльності та виявляти на цій основі психолого-педагогічні закономірності [137, с. 8].

Л. Томашівська додає, що в педагогічній науці використання моделювання в підготовці майбутніх педагогів має три аспекти. По-перше, моделювання служить тим змістом, який має бути засвоєний майбутніми фахівцями в результаті навчання у ЗВО, у той спосіб пізнання, яким вони повинні оволодіти. По-друге, моделювання є освітнім процесом і засобом, без якого неможлива повноцінна підготовка майбутнього фахівця. По-третє, моделі, складені на основі знаково-символічних засобів, наочно представляють нам усю педагогічну систему підготовки фахівців, отриману в результаті й на основі створення уявних (абстрактних) образів [224].

Теоретичною основою нашого дослідження в контексті розробки авторської моделі стало дослідження Л. Фірсової, де сформульовано такі стадії педагогічного моделювання [229, с. 63]:

1) побудова моделей – найбільш поширеним методом моделювання педагогічних систем є метод сценаріїв, а також методи мережевого моделювання, методи структуризації, ділові ігри, організаційно-діяльні ігри, організаційно-педагогічні ігри, метод мозкового штурму тощо;

2) оптимізація моделей полягає в тому, щоб серед безлічі можливих варіантів моделей проєктованої системи знайти найкращі в заданих умовах, тобто оптимальні альтернативи; у практиці проєктування педагогічних систем для оптимізації моделей використовують такі методи, як аналіз, „програвання” можливих ситуацій, „уявний експеримент”;

3) вибір моделі для її подальшої реалізації – останній, найбільш відповідальний, завершальний етап стадії моделювання, за який особа, котра приймає рішення, несе відповідальність.

Отже, моделювання характеризує процес створення моделі і включає постановку завдання, розробку моделі, дослідження моделі, інтерпретацію отриманих результатів упровадження моделі.

Логіка нашого дослідження потребує аналізу поняття „система”, модель якої надалі ми будемо розробляти.

В енциклопедичній літературі система тлумачиться як „множина взаємопов’язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють із середовищем та між собою, і мають мету” [228, с. 487], „сукупність взаємопов’язаних елементів, що функціонують як дещо єдине і цілісне” [82, с. 248], „сукупність взаємопов’язаних елементів, які знаходяться у взаємовідносинах і взаємозв’язках й утворюють певну цілісність” [84, с. 127].

Розробка моделі потребує також уточнення таких категорій, як „*елемент системи*” (деяка частина сукупності, яка при конкретній пізнавально-практичній потребі приймається суб’єктом діяльності (пізнання) як кінцеве мінімально неподільне ціле, що перебуває у визначених відносинах з іншими частинами та навколишнім середовищем [228, с. 488]), та „*компонент системи*” (певний складник цілого, виокремлений за певними ідентифікаційними ознаками, що є об’єктом дослідження [Там само, с. 489]).

Вивчення наукових джерел щодо різновидів систем дозволило встановити, що авторами запропоновано низку класифікацій. У нашому дослідженні ми беремо за основу класифікацію систем за субстанційною ознакою, де вони розподілені на: 1) природні, що існують в об’єктивній реальності, незалежно від семантичних зв’язків (атом, клітина, суспільство тощо); 2) концептуальні (ідеальні), що відображають об’єктивну реальність

(факти, поняття, судження, закономірності, теорії тощо); 3) штучні – створені людиною (виробничі комплекси, навчальні групи тощо) [245]. Педагогічну систему (як певну сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості [228]) ми відносимо до штучно створених.

Керуючись викладеними вище положеннями, була побудована модель системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва (див. рис. 2.1), що становить складну, відкриту, здатну до самоорганізації та самовдосконалення систему, яка відображає її мету, завдання, принципи, етапи, умови, форми, методи організованого процесу, а також прогнозований результат.

Спроектвана педагогічна модель системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва містить такі структурні блоки: *цільовий, концептуальний, суб'єкт-об'єктний, змістово-технологічний, діагностико-результативний*. Детально схарактеризуємо виокремлені компоненти.

Цільовий блок у моделі системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва представлений такими складниками, як мета і завдання.

Основною *метою* розробки моделі є підвищення ефективності соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Цільовий блок	Мета: підвищення ефективності соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва		
	Завдання: 1) ознайомлення студентів педагогічного університету із сутністю, видами, регіональними особливостями народного декоративно-ужиткового мистецтва, його місцем і роллю в художній культурі та соціалізації особистості; 2) формування в студентів потреби у творчій самореалізації засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва; 3) розширення і збагачення художньо-естетичного досвіду студентів шляхом практичної творчої діяльності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва; 4) навчання майбутніх педагогів використовувати накопичені знання для власної творчості та вміння організувати дитячу творчість засобами декоративно-прикладного мистецтва		
Концептуальний блок	Принципи: аксіологічний, науковості, культуровідповідності, загальності і специфічності, наочності, оптимального поєднання теорії та практики, систематичності, гуманізації, індивідуалізації, активності й самостійності, регіоналізації		
Суб'єктний блок	Суб'єкти: студенти педагогічного університету, адміністрація ЗВО; викладачі; куратори груп; керівники наукових гуртків; майстри декоративно-ужиткового мистецтва; працівники позашкільних закладів, соціальних установ, закладів культури; представники місцевого самоврядування і громадських організацій		
Змістово-технологічний блок	Зміст		
	<i>Теоретична підготовка</i>	<i>Практична підготовка</i>	<i>Методична підготовка</i>
	Форми		
	<i>Індивідуальні</i> творчий проєкт, наукова доповідь, індивідуальна консультація, відеолекція, анонімне опитування	<i>Групові</i> факультативне заняття, студентська проблемна група, етнокскурсія, майстер-клас, проблемна лекція, народознавча вікторина, виставка творчих робіт, творчий конкурс, „круглий стіл”	<i>Масові</i> студентська конференція, фестиваль вуличної культури, тематичне свято, волонтерська акція, тиждень популяризації народного мистецтва, студентський флешмоб, зустріч із відомими людьми
	Методи		
	<i>Методи навчання:</i> пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемний виклад, частково-пошукові, дослідницькі		<i>Методи виховання:</i> методи формування свідомості, методи організації діяльності, методи стимулювання діяльності, методи самовиховання
Діагностико-результативний блок	Критерії		
	Мотиваційно-ціннісний	Когнітивний	Практично-діяльнісний
	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
Результат: підвищення рівня соціалізованості студента на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва			

Рис. 2.1. Система соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва

Реалізація поставленої мети вбачається нам можливою через виконання таких завдань:

– ознайомлення студентів педагогічного університету із сутністю, видами, регіональними особливостями народного декоративно-ужиткового мистецтва, його місцем і роллю в художній культурі та соціалізації особистості;

– формування в студентів потреби у творчій самореалізації засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– розширення й збагачення художньо-естетичного досвіду студентів шляхом практичної творчої діяльності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– навчання майбутніх педагогів використовувати накопичені знання для власної творчості та вміння організовувати дитячу творчість засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Концептуальний блок системи передбачає реалізацію процесу соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва відповідно до принципів організації педагогічної діяльності.

У нашому дослідженні ми виходили з того, що при визначенні змісту та методики реалізації експериментальної моделі необхідно спиратися на засадничі педагогічні принципи, розроблені провідними вченими-педагогами С. Архангельським [22], О. Безпалько [28], А. Капською [99] та ін. При цьому визначальними для нашої роботи є саме принципи соціально-педагогічної діяльності.

Саме тому в нашому дослідженні взято за основу запропоновану О. Безпалько класифікацію принципів соціально-педагогічної діяльності. Авторка подає їх у вигляді системи, до складу якої належать чотири групи принципів: соціально-політичні, психолого-педагогічні, організаційні та специфічні.

I група – соціально-політичні принципи. Вони містять основні вимоги, що обумовлюють залежність змісту соціально-педагогічної діяльності від соціальної політики держави щодо дітей та молоді.

II група – психолого-педагогічні принципи, які підкреслюють пріоритети особистості в соціально-педагогічній діяльності.

III група – організаційні принципи, що висувають вимоги до професійної підготовки фахівців, а також забезпечують координацію діяльності різних установ та організацій.

IV група – специфічні принципи, які визначають основні вимоги щодо надання соціальних послуг різним об'єктам соціально-педагогічної діяльності [28, с. 43].

Вивчення наукових джерел з означеного питання та врахування даних, отриманих на констатувальному етапі експерименту, дало підстави виокремити такі принципи організації соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

За нашими переконаннями, соціалізацію здобувачів вищої освіти засобами декоративно-прикладного мистецтва неможливо повноцінно організувати, не враховуючи аксіологічний принцип, на основі якого викладач виявляє закони й закономірності, загальні положення при визначенні ціннісних критеріїв, естетичних ціннісних ставлень людини до світу, суспільства, духовних цінностей. На основі аксіологічного принципу педагог визначає цінності, цілі, цінності змісту, форм, методів, засобів художньо-естетичного виховання студентів. З погляду такого підходу „основи культури, елементи культури повинні складати ядро оновленого змісту вищої освіти і розвивати у студентів культуру діяльності, культуру мислення, культуру спілкування, етичну культуру, естетико-художню культуру, політичну, психологічну, фізичну культуру” [31, с. 78]. На основі аксіологічного принципу соціалізації особистості визначаються рівні цінності народної культури, предметів народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Науковість естетичних і культурологічних знань підготовки студентів обумовлюється відбором системи відповідних понять, наукових фактів, гіпотез, які відображають рівень сучасних знань про народне декоративно-ужиткове мистецтво, що дозволяють розглядати його як складну художню систему, яка володіє специфічними законами існування й розвитку. На його основі проводився художньо-естетичний аналіз творів народного декоративно-ужиткового мистецтва, що відображає інтегрований підхід: включення естетичного, етнографічного, функційного аналізу художньої речі.

Реалізація принципу культуровідповідності в розроблюваній моделі знаходиться в повній відповідності із Законом України „Про вищу освіту” (ст. 26), де сказано, що завданнями закладу вищої освіти є збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян; забезпечення інтеграції особистості в системи світової і національної культур [174]. У зв'язку з цим принцип культуровідповідності передбачає реалізацію історичного принципу і принципу народності в освоєнні педагогічних знань та ідей. „Народна педагогіка, будучи в своїй основі практичною, методом спроб і помилок в своєму багатовіковому досвіді виробила часом універсальні механізми залучення дітей до праці, духовних і моральних цінностей, розуміння гармонії і краси природи, що нас оточує. Що теоретична педагогіка тільки намагається зробити, осмислити, то в народній педагогіці вже є ... рух від практики, від багатовікового досвіду народу в галузі навчання і виховання буде найчастіше виправданим і кращим” [195, с. 79].

Принцип загальності і специфічності національних культур сприяє кращому розумінню і сприйняттю особливостей декоративно-ужиткового мистецтва, виявленню специфічних художньо-естетичних особливостей творчості різних етнічних груп, вихованню шанобливого ставлення до

народів іншої національності, формуванню духовно багатой особистості, вільної від будь-якого прояву національної ворожнечі.

Ще один важливий принцип, який необхідно покласти в основу розробки моделі соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва, є принцип наочності. При вивченні теоретичного матеріалу і під час практичних занять велике значення надається зоровому сприйняттю творів декоративно-ужиткового мистецтва шляхом використання оригінальних творів народного мистецтва та високоякісних ілюстративних матеріалів. „Народне мистецтво – це минуле, що є в сучасному, спрямоване в майбутнє своєю мрією про небувале. Воно творить свій світ Краси, живе своїм ідеалом Добра і Справедливості, розвитку за законами, які властиві лише йому. Це культурна пам'ять народу, невіддільна від найглибших прагнень сучасності” [35, с. 80].

Соціалізацію студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва неможливо повноцінно організувати, не враховуючи принцип регіоналізації, який відображає духовні, культурні та національні цінності, традиції регіону, що визначає етнічні, національні, культурні сфери життєдіяльності суспільства й особистості. Він впливає на розвиток системи педагогічної освіти і практики в регіоні, на національну самосвідомість особистості, забезпечує виховання національного характеру – сили духу, спритності, творчості, працьовитості, гостинності, мужності, відповідальності за майбутнє етносу, гордості за етнічну культуру.

Принцип оптимального поєднання теорії та практики в нашій моделі базується на основі таких правил: а) необхідно, щоб студенти від емпіричних спостережень переходили до теоретичних узагальнень і від них – до практики; б) від теорії йшли до емпіричних спостережень і далі – до практики; в) від практики йшли до теоретичних узагальнень і висновків.

Логіка позанавчальної діяльності залежить від змісту теоретичного матеріалу, етапу його вивчення, вікових та індивідуальних можливостей студентів педагогічного університету. Важливо, щоб система навчальних творчих завдань, завдань з певної теми в їх сукупності забезпечувала оптимальне поєднання теорії та практики [45, с. 36]. Відповідно до цих правил структура і основний зміст факультативу „Народне декоративно-ужиткове мистецтво України” повинні включати блоки теоретичної, практичної й методичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Процес соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва необхідно будувати також на основі принципу *систематичності*. Указаний принцип обумовлений єдністю естетичного пізнання й художньо-практичної роботи студентів, пов'язаних із різними художніми засобами і матеріалами, різними прийомами естетичного осмислення дійсності. Загалом принцип системного підходу може застосовуватися в розгляді характерних ознак творів декоративно-прикладного мистецтва. При цьому особливе значення мають відбір об'єктів вивчення, планування всієї художньо-практичної діяльності, визначення найбільш раціональних методів вивчення творів декоративно-прикладного мистецтва. Відбір творів декоративно-прикладного мистецтва для вивчення студентами педагогічного університету визначається поступовим ускладненням завдань емоційного сприйняття, розумінням культурно-історичного значення виробу, поглибленням уявлення про художній образ, а також наданням широких можливостей для розвитку творчої активності здобувачів вищої освіти, для формування особистості загалом.

Дотримання принципу гуманізації та індивідуалізації в процесі соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва вимагає, перш за все, розвитку педагогічних ідей співробітництва і співтворчості, створення умов довірливості і взаємної вимогливості, диференціації та

індивідуалізації на основі активізації творчого саморозвитку особистості студента.

У моделі, що розробляється, велике значення відводиться принципу активності й самостійності, без якого неможливо здійснити повноцінну соціалізацію і творчий розвиток кожного студента. Відповідно до цього принципу необхідно впровадження в соціалізаційний процес самостійних художньо-творчих завдань, що мають тенденцію до ускладнення, які передбачають різний рівень розуміння творчих принципів повтору, варіації, імпровізації. При цьому повтор і варіації розглядаються як необхідна умова естетичного сприйняття й розвитку творчої активності студентів. Передбачено включення студентів у художньо-творчу діяльність як умова формування творчої активності. Цей принцип реалізовується також у ході самостійної практичної діяльності студента, заснованої на діалектичному взаємозв'язку з наявним у них запасом знань і попереднім досвідом. Здатність студентів перейти від варіації до імпровізації ми розглядаємо як результат їхньої творчої активності.

Отже, у нашу модель були включені такі основоположні принципи: аксіологічний, науковості, культуровідповідності, загальності і специфічності, наочності, оптимального поєднання теорії та практики, систематичності, гуманізації, індивідуалізації, активності і самостійності, регіоналізації. Застосування окреслених принципів дає можливість представити соціалізацію студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва як систему науково обґрунтованих педагогічних дій і заходів у позанавчальній діяльності закладу вищої освіти, котра побудована з урахуванням специфіки творчої художньо-трудової діяльності студентів відповідно до загальнодидактичних законів, закономірностей і принципів.

Наступний блок нашої моделі *„суб'єктний”*.

У нашому дослідженні ми виходимо з того, що процес соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності

засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва має здійснюватися на основі суб'єкт-суб'єктного підходу.

Відповідно, суб'єктами соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва є, у першу чергу, безпосередньо самі студенти.

До числа суб'єктів процесу соціалізації ми віднесли також осіб, які мають можливість сприяти вирішенню поставлених у системі завдань (ознайомлення студентів педагогічного університету із сутністю, видами, регіональними особливостями народного декоративно-ужиткового мистецтва, його місцем і роллю в художній культурі та соціалізації особистості; формування в студентів потреби набуття умінь і навичок художньо-трудової діяльності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва; розширення і збагачення художньо-естетичного досвіду студентів шляхом практичної творчої діяльності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва; навчання майбутніх педагогів використовувати накопичені знання для власної творчості та вміння організовувати дитячу творчість засобами декоративно-прикладного мистецтва), а саме: адміністрація ЗВО; викладачі; куратори груп; керівники наукових гуртків; майстри декоративно-ужиткового мистецтва; працівники позашкільних закладів, соціальних установ, закладів культури; представники місцевого самоврядування і громадських організацій.

Ключова роль у реалізації системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва в нашому дослідженні відводиться науково-педагогічним працівникам (викладачам) закладу вищої освіти, яка полягає в підборі дидактично важливого змісту навчальної інформації, плануванні, організації та моніторингу педагогічної взаємодії, доборі форм, методів і засобів соціально-педагогічного впливу, зорієнтованого на реалізацію цілей зазначеної системи.

Обґрунтування *організаційно-технологічного блоку* моделі системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва розпочнемо з такого елемента системи, як „Зміст”.

У нашому дослідженні ми цілком погоджуємося з твердженням О. Бучківської, що зміст професійної підготовки студентів повинен бути впорядкованим (цілісним) і складатися з елементів, пов’язаних між собою та іншими складниками системи, тобто відповідати певному рівню систематизації, що передбачає дотримання низки умов: 1) широкого використання структурування в змісті навчання та викладання; 2) переходу від простих змістових структур до складних, від більш конкретних до загальних і навпаки; 3) максимального врахування змістового поля, спільного для багатьох навчальних (передовсім фахових) дисциплін [44, с. 240].

Вивчення робіт щодо дослідження різних педагогічних систем із підготовки студентів до предметної діяльності [94; 166; 173; 186] показує доцільність виділення блоків: теоретичного, практичного, методичного, психологічного та ін.

У нашій роботі вважаємо доцільним виокремити такі три приблизно рівних за обсягом блоки:

– теоретична підготовка студентів педагогічного університету, що містить наукові відомості про народне мистецтво як частину культури; сутність, види, регіональні особливості народного декоративно-ужиткового мистецтва, його місце й роль у художній культурі;

– практична підготовка студентів, яка містить сукупність способів і досвіду художньо-творчої діяльності на основі принципів народного декоративно-прикладного мистецтва в розвитку художньо-графічних умінь, навичок декоративної роботи та елементів художньої праці здобувачів вищої освіти;

– методична підготовка, яка містить теоретичні засади методики естетичного виховання й художньої освіти засобами народного декоративно-

прикладного мистецтва; формування вмінь майбутніх педагогів із використання різних форм і методів навчання школярів (або інших учасників соціально-педагогічного процесу) виготовляти вироби народного декоративно-прикладного мистецтва.

Організаційно-технологічний компонент педагогічної моделі системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва має містити ефективний дидактичний та науково-методичний інструментарій педагогічної комунікації у вигляді форм і методів, потрібних для реалізації поставлених завдань освітньої діяльності студентів.

У нашому дослідженні ми беремо за основу визначення і класифікацію форм взаємодії з дітьми та молоддю, запропоновану фахівцями в галузі соціальної роботи та соціальної педагогіки.

Так, у виданні „Енциклопедія для фахівців соціальної сфери” форма соціальної / соціально-педагогічної роботи трактується як варіант організації взаємодії соціального працівника / соціального педагога з клієнтами, спрямовані на створення умов для позитивної активності дітей і молоді, вирішення відповідних завдань соціалізації, надання допомоги та підтримки [82, с. 522]. Автори стверджують, що в практиці соціально-педагогічної роботи спеціалісти використовують значну кількість різноманітних форм, проте всі вони мають специфічні ознаки: функційність (пріоритетність для певного напрямку соціально-педагогічної діяльності); структурність (відповідність спеціальним вимогам до підготовки та проведення окремих типів форм); інтегративність (результати, одержані при використанні одних форм, сприяють упровадженню інших). Корисною для себе вбачаємо запропоновану в енциклопедії класифікацію форм соціально-педагогічної роботи, а саме: 1) за кількістю учасників: *індивідуальні* (робота фахівця з окремою людиною, випадком), *групові* (робота з групою, сім'єю), *масові* (спрямовані на залучення великої кількості людей – акції, конкурси, фестивалі тощо); 2) за домінуючим засобом впливу: *словесні* (лекції, бесіди,

диспути); *практичні* (аукціони, тренінги, ярмарки послуг тощо); *наочні* (газети, плакати, соціальна реклама, показ відеофільмів, тощо); 3) відповідно до напрямів соціально-педагогічної діяльності: *соціальної профілактики* (лекції, бесіди, тренінги, відеолекторій, настільні ігри тощо); *корекційно-реабілітаційної роботи* (вправи на формування певних навичок, супровід, консультування тощо) та ін. [Там само, с. 523].

Спираючись на вивчення наукових джерел щодо форм організації освітнього та виховного процесу, результатів проведених співбесід із викладачами і студентами, у моделі системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва для виконання поставлених дослідницьких завдань доцільно застосовувати індивідуальні, групові та масові форми соціально-педагогічної роботи зі здобувачами вищої освіти.

Індивідуальні форми спрямовані на організацію постійної роботи студентів над удосконаленням свого способу життя, поповненням світоглядних уявлень, виробленням поглядів, переконань, позицій щодо декоративно-ужиткового мистецтва та його ролі в становленні особистості. До індивідуальних форм позанавчальної діяльності ми відносимо такі: розробку авторського творчого проєкту, наукову доповідь із питань декоративно-ужиткового мистецтва, індивідуальну консультацію, відеолекцію, анонімне опитування тощо. Ми вважаємо, що індивідуальні форми для студента є дуже важливими, оскільки, аналізуючи процеси, що відбуваються навколо, він соціалізується, підвищуючи свій моральний, естетичний, культурний, професійний рівень.

Групові форми організації соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва передбачають урахування куратором, викладачем індивідуальних потреб студентів і групування їх за інтересами для проведення соціально-педагогічних заходів. Група студентів, які об'єднані спільністю поглядів, легше досягають цілей з опанування

декоративно-ужиткового мистецтва. Групові форми також сприяють виявленню лідерів, розвитку комунікативних здібностей студентів. До цієї групи форм ми відносимо такі: факультативне заняття, заняття наукового гуртка, етноекскурсію, майстер-клас, проблемну лекцію, народознавчу вікторину, виставку творчих робіт, творчий конкурс, „круглий стіл”.

Масові форми характеризуються широким колом залучених здобувачів вищої освіти, єдністю мети, спільною зосередженістю на її реалізації. Вони застосовуються до колективу цілого курсу (поток), факультету або ЗВО загалом. У якості масових форм соціалізації студентської молоді засобами декоративно-ужиткового мистецтва вбачаємо доцільним організувати тематичні вечори, студентські конференції, фестивалі вуличної культури, тематичні свята, волонтерські акції, тижні популяризації народного мистецтва, студентські флешмоби, зустрічі з відомими людьми тощо.

Далі обґрунтуємо методи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

У педагогічній літературі метод розглядається в контексті виховання (сукупність прийомів і способів, які використовуються для стимулювання потенційних можливостей особистості, конструктивної діяльності щодо зміни несприятливої життєвої ситуації чи розв’язання проблем клієнтів і досягнення професійних завдань соціального педагога [82, с. 498]) і навчання (спосіб подання (представлення) інформації студентові в ході його пізнавальної діяльності, реалізований через дії, які зв’язують педагога й студента [164, с. 267]).

Відповідно, існують відмінні класифікації методів навчання і виховання. Так, методи виховання розглядаються крізь призму соціально-педагогічної діяльності й поділяються на: методи формування свідомості (переконування, навіювання, приклад); методи організації діяльності (вправляння, тренування, доручення); методи стимулювання діяльності (заохочення, схвалення, позитивне та негативне підкріплення, змагання);

методи самовиховання (самоаналіз, самоконтроль, самонаказ, самонавіювання).

У дидактиці однією з найбільш поширених класифікацій методів навчання є класифікація, запропонована С. Архангельським [22]. Автор виділяє п'ять основних методів: пояснювально-ілюстративні; репродуктивні; проблемний виклад; частково-пошукові та дослідницькі.

При організації соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва ми виходимо з того, що кожен із методів має свої сильні й слабкі сторони, жоден з них не повинен універсалізуватися, необхідне комплексне використання методів, які взаємно доповнюють один одного.

Діагностично-результативний блок соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва представлений такими елементами, як „критерії”, „рівні” та „кінцевий результат”.

Соціалізованість студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва визначалася за *когнітивним, мотиваційно-ціннісним та практично-діяльним критеріями*, які проявляються на *високому, середньому та низькому рівнях*.

Результатом реалізації досліджуваної системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва має стати підвищення рівня соціалізованості студента на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

2.3. Упровадження системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва

Педагогічний експеримент щодо соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва здійснювалася протягом 3 років і включав три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний. Базою для проведення дослідно-експериментальної роботи стали Донбаський державний педагогічний університет (м. Слов'янськ), Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Національний університет „Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. У дослідно-експериментальній роботі взяли участь 236 студентів, майбутніх педагогів. При цьому до експериментальної групи ввійшли здобувачі вищої освіти Донбаського державного педагогічного університету та Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Метою формувального етапу експерименту стала перевірка ефективності розробленої та обґрунтованої в попередньому підрозділі моделі системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Висвітлення специфіки реалізації запропонованої системи ми будемо здійснювати крізь призму її компонента „Зміст”, що включає три складники: 1) теоретичну підготовку студентів; 2) практичну підготовку студентів; 3) методичну підготовку студентів. При цьому зауважимо, що експериментальна соціально-педагогічна робота враховувала всі інші компоненти та елементи цієї системи.

У перший блок „Теоретична підготовка студентів” входять знання про процес створення, розвитку і сприйняття художнього образу, різні види

вітчизняного декоративно-ужиткового мистецтва; історію й розвиток народних промислів свого регіону та України, їх основні види; сутність і класифікацію народного мистецтва; технологію виготовлення виробів народної творчості; загальну будову і принципи роботи верстатів, пристосувань, що застосовуються при виготовленні виробів декоративно-прикладного мистецтва.

На формувальному етапі експерименту ми виходили з того, що для повноцінної соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва необхідно наповнити відповідною інформацією зміст теоретичної підготовки майбутніх учителів такими способами:

1) цілісне надання систематизованої інформації в межах факультативу „Народне декоративно-ужиткове мистецтво”;

2) включення елементів теорії в зміст діяльності студентських наукових гуртків / проблемних груп, що розглядають проблематику впливу мистецтва на розвиток особистості;

3) фрагментоване надання теоретичних знань про народне декоративно-ужиткове мистецтво в межах реалізації інших форм позанавчальної роботи.

Так, факультатив „Народне декоративно-ужиткове мистецтво” студенти вивчали протягом року, він включав блок лекційних та практичних занять із вивчення основ декоративно-ужиткової творчості. Зокрема, студенти на лекційних і практичних заняттях за темою „Народне мистецтво як прояв народної творчості” отримували теоретичні знання про художню культуру; роль мистецтва для суспільства й розвитку особистості; сутність і види народного мистецтва; народне декоративно-ужиткове мистецтво, його регіональні відмінності та особливості.

На факультативних заняттях з теми „Становлення та розвиток народного декоративно-ужиткового мистецтва” здобувачі знайомилися з історію та основними етапами розвитку українського народного

декоративно-ужиткового мистецтва; центрами розвитку народних художніх промислів і ремесел у різних регіонах України.

Морфологічний аналіз видів декоративно-ужиткового мистецтва (ткацтва, килимарства, вишивки, витинанки, аплікації, кераміки, писанкарства, художнього розпису тощо) було представлено при висвітленні матеріалу наступної теми факультативу „Види декоративно-ужиткового мистецтва”.

Вивчаючи на факультативних заняттях видове різноманіття українського народного декоративно-ужиткового мистецтва, студенти аналізували їх за п'ятьма сутнісними характеристиками (декоративна і прикладна спрямованість, сюжетна своєрідність, специфічне колірне рішення, мовна своєрідність і технологічна відтворюваність), властивими кожному виду народної творчості, але які відрізняються своєю специфічністю, наприклад, студенти, вивчаючи традиційні народні художні промисли: українську глиняну іграшку (на прикладі Опішнянської іграшки – Полтавщина) і українську дерев'яну іграшку цього ж регіону (на прикладі Сорочинської іграшки – Полтавщина), порівнюють їх між собою за п'ятьма характеристиками, виділяють відмінні риси. Так, за декоративною і прикладною спрямованістю, сюжетною своєрідністю ці промисли подібні, є предметами побуту, прикрасою інтер'єру, пов'язані з природою, казкові. За специфічним колірним рішенням мають деякі відмінності. У глиняної іграшки на білий фон наносяться помаранчевий, зелений, червоний, рожевий, жовтий, блакитний, бузковий та ін. кольори. Основний колір у розпису дерев'яної іграшки є червоний, на додаток зелений, синій, жовтий, малиновий і чорний. На занятті викладач намагався довести студентам, що регіональна своєрідність кожної іграшки відрізняється орнаментальністю. В іграшки одного регіону переважає геометричний орнамент, а в інших – рослинний. Кожній іграшці властива своя технологія виготовлення й розпису. Глиняна іграшка спочатку виліплюється з глини, обпалюється,

покривається крейдяною ґрунтовкою й розписується. Дерев'яну іграшку спочатку виточують на верстаті, потім готують її під розпис і розписують.

Отже, завдяки глибокому аналізу сутнісних характеристик кожного виду традиційного й регіонального декоративно-ужиткового мистецтва майбутні вчителі пізнавали всі тонкощі майстерності й таємниці народних умільців, що в подальшому сприятиме більш ефективному становленню їх як творчих особистостей та педагогів.

Аналіз проведених у ході формувального етапу експерименту занять виявляє в якості ефективних відеозаняття і „майстер-класи онлайн”, які дозволяють проаналізувати діяльність майстра, його творчі роботи, процес художньої обробки матеріалу та його технологію. Відеозаписи дають можливість познайомитися з творчістю майстрів килимарства, ковальської справи, кераміки, вишивки з міст і сіл усієї України.

Продовжуючи висвітлення здійснених на формувальному етапі експерименту способів надання студентам теоретичної інформації про народне декоративно-ужиткове мистецтво, розглянемо специфіку діяльності за цим напрямом наукових гуртків або студентських проблемних груп.

Вивчення нормативних положень закладів вищої освіти, які стали експериментальною базою нашого дослідження (Донбаський державний педагогічний університет (м. Слов'янськ), Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка), дало можливість сформулювати сутність понять „студентський науковий гурток” (об'єднання здобувачів вищої освіти при кафедрі університету, що формується за напрямом наукової діяльності кафедри відповідно до затверджених тематичних планів роботи кафедри) та „проблемна група” (об'єднання здобувачів вищої освіти при кафедрі університету з метою дослідження конкретно визначеної наукової проблеми, пов'язаної з напрямом наукових досліджень кафедри).

За нашої ініціативи в зазначених вище університетах були створені проблемні студентські групи „Теорія і практика використання декоративно-

прикладного мистецтва в закладах освіти”, діяльність яких протягом двох років експериментальної роботи сприяла залученню студентів до участі в наукових заходах: 12 студентів узяли участь у XVII Міжнародній студентській науково-практичній інтернет-конференції „Мова. Освіта. Культура: Інтеграційні тенденції в сучасному світі” (2018 р.); 5 здобувачів – у науково-практичній конференції студентів і молодих учених „Молодь України в контексті міжкультурної комунікації” (2019 р.); 7 студентів – у Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих науковців „Регіон – 2019: суспільно-географічні аспекти” (2019 р.); 8 здобувачів – у Міжнародній науково-технічній інтернет-конференції „Новітні технології в освіті, науці та виробництві” (2020 р.).

За 3 роки експерименту в різноманітних семінарах і круглих столах („Витинанка як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва”, „Вишивка – надбання українського народу”, „Нетрадиційні техніки в народному декоративно-ужитковому мистецтві”, „Народне мистецтво західних областей України”, „Регіональні особливості декоративно-ужиткового мистецтва” та ін.) узяло участь близько 200 здобувачів вищої освіти Донбаського державного педагогічного університету та Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Перебування здобувачів у проблемних студентських групах „Теорія і практика використання декоративно-прикладного мистецтва в закладах освіти” сприяла не лише більш глибокому осмисленню ролі декоративно-ужиткового мистецтва, але й їх науковому зростанню: формуванню наукового світогляду, інтересу до наукової творчості, навичок роботи в наукових колективах; оволодінню ними методологією та методами наукового дослідження; розвитку творчого мислення, наукової самостійності тощо.

Дослідно-експериментальна робота в рамках цього дослідження передбачала не тільки ознайомлення студентів педагогічного університету з теоретичними засадами декоративно-ужиткового мистецтва, але також і практичну підготовку з формування в майбутніх учителів конкретних умінь і

навичок у роботі з творами декоративно-ужиткового мистецтва. У дидактиці, як відомо, під вміннями розуміють сукупність послідовних дій, частина з яких може бути автоматизована (навички), заснованих на теоретичних знаннях і спрямованих на вирішення завдань розвитку гармонійної особистості [120, с. 41].

На нашу думку, при цілісному описі вмінь, актуальних для цього дослідження, необхідно, перш за все, виходити з сутнісних характеристик декоративно-ужиткового мистецтва, до яких, як було сказано в першому розділі дисертації, нами віднесені: а) естетична і прикладна спрямованість; б) сюжетна своєрідність; в) специфічне колірне рішення; г) мовна своєрідність і д) технологічна відтворюваність.

Аналіз процесу виготовлення творів декоративно-прикладного мистецтва, наукових робіт, що описують його, методичних рекомендацій із навчання дітей декоративно-прикладної творчості дозволив за першою ознакою „естетична і прикладна спрямованість” виокремити такі вміння:

- вміння виділяти з об’єктів реальної дійсності вироби народного мистецтва, що мають естетичну і прикладну цінність;
- вміння аналізувати зразки декоративно-прикладного мистецтва з погляду їх естетичної та прикладної спрямованості;
- вміння відрізнити твори традиційної народної творчості та твори свого краю за естетичною та прикладною спрямованістю;
- вміння застосовувати знання про художньо-естетичні достоїнства і складові елементи виробів декоративно-ужиткового мистецтва в професійній діяльності.

З другою відмінною рисою творів декоративно-ужиткового мистецтва нами поєднаний такий склад основних вмінь:

- вміння визначати вид орнаменту (геометричний, рослинний, зооморфний, антропоморфний, комбінований);
- вміння розрізнити традиційні схеми побудови орнаменту (лінійний, сітчастий, замкнутий);

- уміння створювати орнамент, притаманний виробам декоративно-ужиткового мистецтва України і свого регіону;

- уміння відрізнити один вид декоративно-прикладного мистецтва від іншого за орнаментальністю, казковістю, ступенем взаємозв'язку з природою та ін.

За третьою сутнісною характеристикою виробів декоративно-ужиткового мистецтва ми виокремлюємо такі вміння:

- уміння використовувати колір як засіб художньої виразності у створенні образу декоративної речі;

- уміння застосовувати при створенні твору декоративно-ужиткового мистецтва різні види декоративного розпису;

- уміння розрізнити твори народних майстрів, у яких відображені художні традиції;

- уміння визначати за колористичним вирішенням художніх речей у якому центрі народної творчості України створені вироби.

За ознакою творів декоративно-ужиткового мистецтва „мовна своєрідність” ми пропонуємо такий склад умінь:

- уміння стилізувати реальні природні форми в декоративні;

- уміння розуміти художньо-виразні особливості мови декоративно-прикладного мистецтва;

- уміння визначати символічне значення художнього образу творів традиційного й регіонального декоративно-ужиткового мистецтва;

- уміння використовувати лінію, ритм, силует, пропорції, композицію як засоби художньої виразності у створенні образу декоративної речі.

За художньою відтворюваністю вміння бувають:

- уміння застосовувати основні матеріали для створення конкретних видів декоративно-прикладного мистецтва;

- уміння вибирати й використовувати найбільш виразні прийоми і засоби для створення задуманого художнього образу у виробі декоративно-прикладного мистецтва;

- уміння проектувати зразки декоративно-прикладного мистецтва;
- уміння використовувати різні технології художньої обробки матеріалів;
- уміння визначати за технологією обробки матеріалу, у якому центрі народної творчості України створені вироби;
- уміння виконувати твори декоративно-прикладного мистецтва свого краю.

Отже, реалізація системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва спрямовувалася, у першу чергу, на формування в студентів саме перерахованих вище вмій.

При оволодінні студентами експериментальних педагогічних університетів уміннями декоративно-прикладної творчості в дослідно-практичній роботі використано різноманітні форми і методи.

Ми рекомендували суб'єктам процесу соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва (викладачі ЗВО, які спеціалізуються на декоративно-ужитковому мистецтві; народні майстри; керівники гуртків декоративно-прикладної творчості в позашкільних закладах; представники краєзнавчих музеїв та ін.) використовувати на практиці такі пояснювально-ілюстративні методи, як: метод ілюстрацій зразків декоративно-прикладного мистецтва; метод демонстрацій виконання творів декоративно прикладної творчості; метод розповіді про вироби декоративно-прикладного мистецтва.

Застосування цих методів забезпечувало наочну демонстрацію студентам послідовності складання різного орнаменту; освоєння майбутніми вчителями алгоритму створення творів декоративно-прикладного мистецтва; визначення ними за колористичним вирішенням художніх речей, у якому центрі народної творчості України ці вироби створені; компетентність аналізувати зразки декоративно-ужиткового мистецтва з погляду їх естетичної та прикладної спрямованості.

Застосування викладачами-майстрами в роботі зі студентами методу композиційних варіацій сприяв розвитку в здобувачів вищої освіти тонкого сприйняття типів, видів, особливостей композиції і колірної гармонії українського орнаменту, правил стилізації реальних форм у декоративні, особливостей компоновання візерунка в смузі, колі, квадраті, трикутнику. Цей метод включав такі варіації: контрастної орнаментальної композиції; контрастного й гармонійного угруповання (розмір, форма, колір, розташування, зорова єдність); орнаментального контрапункту й простоти. Студенти на факультативних заняттях або майстер-класах, опановуючи побудову орнаментального контрапункту, створювали орнаментальні мотиви з низки замкнутих елементів шляхом з'єднання їх у цілісний орнаментальний образ. Здобувачі виконували стилізовані композиції із замкнутою структурою (штучні вироби) і композиції з відкритою структурою (тканини, килими смугові); ахроматичні (двотоновий: чорно-білі і сіро-білі; тритонові займають проміжне становище між двотоновими і кольоровими) і хроматичні (багатобарвні). Майбутні вчителі займалися складанням таких видів орнаменту: стрічковий, сітчастий, геометричний, рослинний, зооморфний, антропоморфний, каліграфічний. Вони створювали цілісний вигляд орнаменту з точок, прямих, звивистих ліній, кіл, ромбів, багатокутників, зірок, хрестів та ін. Ці елементи широко використовуються в декорі українських килимів, виробів ручного в'язання, різьби по дереву. Студенти, виконуючи умовно-символічні орнаменти, представляли їх у вигляді спіралі, як символу, що відганяє злих духів із житла; образних знаків-символів благополуччя й достатку; хвилястих ліній – знак родючості, трикутника – знак, що оберігає життя людини від негараздів, різноманітних хрестів – знаки, що зображують сонце, зірки, місяць і т. п.

Відзначимо, у Донбаському державному педагогічному університеті на факультеті початкової, трудової та технологічної підготовки в ході експерименту на факультативних практичних заняттях широко

застосовувався метод музично-декоративних варіацій, що дозволило провести паралелі між народною музикою й декоративно-прикладним мистецтвом – і в художньому образі, і в окремих деталях. Музика використовувалася і як фон у роботі студентів, і як засіб, що забезпечує виконання, аналіз творчих робіт, як стимулювальний чинник задуму моделі власної роботи.

Продовжуючи висвітлення формувального етапу експерименту крізь призму застосовуваних методів навчання студентів практичних основ декоративно-ужиткового мистецтва, зауважимо таке. Використання методу ритмічного малюнка, при якому всі мотиви орнаменту розташовуються рівномірно за горизонтальними і вертикальними рядами, де у квадратному сегменті розміщується один або в ускладненому варіанті два мотиви, спрямовано на оволодіння студентами досвідом зображення смугового, хвилеподібного, картатого або зигзагоподібного ритмічного ладу. Майбутні вчителі створюють різні зразки картатого малюнка, який сприймається візуально досить чітко. Простим видом цього ритмічного ладу є шаховий, коли в сегменті розміщуються два або чотири мотиви, а складний вид – коли асиметричне розташування мотивів у сегменті створює складний малюнок.

Як показала експериментальна практична робота, використання методу аналізу декоративного орнаменту сприяло виробленню в студентів умінь виокремлювати окремі елементи візерунка, смислове значення символу, пояснювати витoki його виникнення й намічати можливі варіанти орнаментального задуму. Ми рекомендували здобувачам здійснювати аналіз за такими питаннями: завиток і його смислове значення; образ рослини, тварини і їх символічний зміст; фон і композиція рослинного орнаменту; образ народу в знаково-символічній системі орнаменту і т.п.

Застосовуючи на майстер-класах або факультативних заняттях метод ігрового руху, студенти, імпровізуючи, через рух передавали елементи відносного спокою й руху в художніх образах декоративно-ужиткового

мистецтва, статички і динаміки, пропорції і диспропорції, симетрії й асиметрії. Зазначимо, що всі орнаментальні композиції підрозділяються на статичні і динамічні. Статичні композиції (і орнаментальні мотиви) ґрунтуються на принципі асиметрії, нееднаковості, протиставлення. Студентам пропонувалося побудувати графічну композицію, у якій було б відображено пропорцію золотого перетину. Золотий перетин виходить при розподілі відрізка на дві нерівні частини таким чином, коли весь відрізок відноситься до більшої його частини, як більша до меншої. У мистецтві орнаменту золотий перетин використовується як контраст між двома величинами, що чітко фіксується людським оком, наприклад, простір і об'ємна форма характеризуються довжиною, шириною й висотою; напрям лінії може бути вертикальним, горизонтальним і похилим; людей за зростом поділяють на високих, низьких і середнього зросту, а за повнотою – на повних, худих і середньої повноти і т. п. Отже, студенти на заняттях із застосуванням методу ігрового руху використовували такі поняття, властиві декоративно-прикладній творчості, як симетрія, асиметрія, пропорція, статика, динаміка, композиція та ін. у власній художній творчості зі створення орнаментальних зображень.

Метод проєктів орнаменту української вишивки, виробів місцевих майстрів сприяв оволодінню студентами досвідом регіональної декоративно-прикладної творчості. На заняттях студенти експериментальних груп готували проєкт рослинного орнаменту із стилізованих зображень трав, листя, квітів, плодів, дерев за зразком виробів українського мистецтва, майстринь мистецтва художнього шиття, орнаменту: умовного, стилізованого, фантастичного (зображення птахів, звірів і тварин) за аналогами старовинних витворів мистецтва килимарства, різьблення по каменю і дереву, ліпного рельєфу. Вони проєктували антропоморфний орнамент за мотивами українських виробів побуту й начиння. Студенти створювали каліграфічний орнамент у творах вишивки, різьблення по дереву,

художньої обробки кольорового металу, килимового мистецтва та ін. з окремих букв, цифр, елементів тексту, виразних за своїм пластичним малюнком. Отже, ця група методів була спрямована на самостійне рішення студентами творчих завдань.

Формування вмінь – досить тривалий процес, що вимагає залучення студентів у різноманітну інтелектуальну творчу діяльність із залученням декоративно-ужиткового мистецтва. Важливо при цьому, щоб ця діяльність була продуктивною. Дослідно-експериментальна робота, проведена нами, показала доцільність організації продуктивної діяльності студентів педагогічного університету за допомогою зазначених вище методів.

Продовжуючи опис специфіки реалізації формувального етапу експерименту, зазначимо, що логіка практичних занять була орієнтована на розвиток у студентів досвіду самостійного відбору художнього матеріалу і пошуку народних, художніх і педагогічних цінностей у культурі свого народу. У процесі занять виховувалися художньо-естетичний смак, естетичний ідеал, вміння розуміти й відчувати красу навколишнього світу, почуття патріотизму й гордості за свій народ.

Дослідно-експериментальна робота показала, що основними способами, що стимулюють самостійну роботу студентів, були: конспектування, аналіз елементів декоративно-прикладного мистецтва, порівняльний аналіз наукових напрямів у вивченні окремих видів народного мистецтва, аналіз аналогів традиційних та інноваційних підходів до розуміння ролі народної культури в суспільстві.

Практичні заняття факультативу „Нарodne декоративно-ужиткове мистецтво” були побудовані викладачами експериментальних ЗВО таким чином: груповий обмін думками про основні поняття засвоєного змісту, визначення загального поняття як предмета діалогу, порівняльний аналіз цінностей народу Донеччини / Полтавщини та України, відображених у творах народного мистецтва, самостійне визначення можливостей

використання тих чи тих видів декоративно-ужиткового мистецтва і його цінностей у педагогічному процесі освітнього закладу. Ці заняття дозволили студентам набути досвіду ведення діалогу, дискусії, аналізу та обміну думками про погляди на народне мистецтво, що традиційно склалися.

Крім того, практичні знання склалися з освоєння технічними прийомами, художньо-виразними способами створення предметів народного мистецтва, пошуку індивідуальних творчих способів відтворення аналогів декоративно-ужиткового мистецтва.

Творчі практичні заняття були спрямовані також на розвиток здібностей студентів аналізувати видове різноманіття декоративно-ужиткового мистецтва (різьблення по дереву, кераміка, килимарство, в'язання, вишивка, художня обробка металу, розпис т.п.), розвиток способів його проєктування в педагогічному процесі освітнього закладу та відтворення елементів декоративно-ужиткового мистецтва в ескізних замальовках. На цих заняттях здійснювалося формування ціннісного ставлення до мистецтва народу і власної гідності як людини – продовжувача духовного досвіду свого народу. Студентам особливо сподобалися практичні заняття, що проходили у вигляді художніх практикумів, рольових та імітаційних ігор. Вони мали таку логічну структуру: аналіз об'єкта декоративно-ужиткового мистецтва (образ, техніка, виразність), розподіл ролей (обов'язків, функцій, способів діяльності), колективна або індивідуальна реалізація задуму, рефлексивно-оцінна діяльність.

Практична підготовка студентів передбачала також організацію самостійної художньої творчості здобувачів, яка організовувалася, здебільшого, на онлайн-платформах. Це дозволяло розвивати їхню здатність до переходу від варіації до імпровізації. З цією метою нами були розроблені завдання для організації самостійної і творчої роботи студентів. Отже, за кожною темою факультативу „Народне декоративно-ужиткове мистецтво” студенти мали конкретні навчальні завдання для самостійної творчості.

Спочатку здобувачі отримують теоретичні знання, потім вправляються в практичній роботі з виконання різних елементів народної творчості, наостанок кожен студент виготовляє свій виріб.

Теоретичній та практичній підготовці здобувачів вищої освіти сприяли також відвідування краєзнавчих музеїв та виїзди студентів у місця народних промислів (Музей народної архітектури, побуту та дитячої творчості в селі Прелестне Слов'янського району Донецької області; Слов'янський краєзнавчий музей; Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського; Полтавський районний музей рушника; Решетилівський музей ткацтва і вишивки; Решетилівська майстерня народних промислів; Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному та ін.). Мета цих виїздів полягала, з одного боку, у залученні до практичного досвіду з виготовлення виробів, а з іншого – до пізнання таємниць створення виразного образу і традицій жителів Донецької та Полтавської областей. Під час етноекскурсій і прогулянок зверталася особлива увага на красу природи як на джерело орнаментальних форм і мотивів, які використовують народні майстри в оздобленні своїх виробів; вивчалися окремі об'єкти народного мистецтва, їх форма, гармонія колірної і композиційної; здійснювалася проба технічних навичок, які теоретично були засвоєні на лекційних заняттях. Під час виїзних екскурсів студенти також опановували термінологією народного мистецтва, розглядали й апробували верстати і пристосування, необхідні для створення виробів декоративно-ужиткового мистецтва.

На формувальному етапі експерименту в підготовці студентів до декоративно-ужиткової творчості широко використовувався потенціал позанавчальних закладів Донецької і Полтавської областей (Слов'янський міський палац дитячої та юнацької творчості; Донецький обласний палац дитячої та юнацької творчості; Полтавський міський палац дитячої та юнацької творчості, Полтавський обласний палац дитячої та юнацької творчості). Студенти залучалися до семінарів-практикумів („Сучасні підходи

до естетичного виховання дітей засобами декоративно-ужиткового мистецтва” (Слов’янськ, 2018 р.), „Методика мотивації школярів до художньо-творчої діяльності” (Полтава, 2019 р.), „Народне декоративно-прикладне мистецтво – одна із форм суспільної діяльності” (Слов’янськ, 2019 р.), „Розвиток творчих здібностей вихованців засобами художніх технік” (Полтава, 2020 р.), майстер-класів із художньої вишивки, випалювання по деревині, вишивки стрічками, бісероплетіння, макраме, образотворчого мистецтва, флористики, української народної іграшки, що проводили фахівці відділів образотворчого мистецтва та декоративно-ужиткової творчості цих установ.

Зауважимо, що, на думку студентів, майстер-класи були однією з найбільш ефективних форм щодо вдосконалення практичних умінь і навичок декоративно-ужиткової творчості. У них студенти можуть у невимушеній формі поспілкуватися з майстром, який детально розкриває свою майстерність, показує технологію виготовлення виробів із різних матеріалів: глини, лози, дерева і т.п. Заняття підвищують інтерес студентів до художніх занять, розвивають творчість, стимулюють художню активність, самоосвіту.

Застосування різноманітних форм і методів навчання дозволило майбутнім педагогам оволодіти практичними вміннями декоративно-прикладної творчості.

Дослідно-експериментальна робота в рамках цього дослідження передбачала поряд із теоретичною і практичною підготовкою студентів педагогічного університету формування в них (як майбутніх учителів) відповідних методичних умінь, навичок у навчанні й вихованні молодого покоління засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Нами було окреслено такі вміння, які планувалося сформувати в студентів на формувальному етапі експерименту:

– уміння керувати процесом освоєння учнями цінностями народного мистецтва, формування в них потреби в постійному пізнанні декоративно-ужиткового мистецтва;

– уміння організувати педагогічний процес із використанням можливостей декоративно-ужиткового мистецтва;

– уміння вести гурткову й факультативну роботу за видовою різноманітністю декоративно-ужиткової творчості.

Виходячи зі специфіки дослідження та орієнтуючись на теорію поетапного формування розумових дій [198], нами були виділені такі етапи формування методичних умінь: а) початковий; б) основний; в) заключний.

Зауважимо, що методична підготовка студентів до роботи зі школярами на засадах декоративно-ужиткового мистецтва здійснювалася, в основному, у межах факультативних занять.

На початковому етапі формування методичних умінь у майбутніх учителів відбувалося попереднє ознайомлення з дією, тобто побудова у свідомості студентів орієнтовної основи дії, спрямованої на навчання й виховання школярів.

Оскільки у школі освоєння декоративної діяльності полягає в ознайомленні учнів із різноманітними матеріалами, з різними засобами художньої виразності творів декоративно-ужиткового мистецтва, то на початковому етапі майбутні вчителі знайомилися з методичними вміннями, необхідними для навчання школярів виділення засобів художньої виразності у творах декоративно-ужиткового мистецтва.

Причому, робився акцент в підготовці студентів факультету початкової освіти на тому, що прояв того чи того засобу художньої виразності слід з учнями розглядати на багатьох прикладах з тим, щоб молодші школярі усвідомили всі їхні специфічні особливості перед подальшим практичним оволодінням декоративно-прикладною творчістю.

На цьому етапі майбутні вчителі знайомилися з тим, як необхідно проводити бесіди щодо обговорення зі школярами творів декоративно-ужиткового мистецтва, розповіді про народну творчість. Крім того, студенти знайомилися з особливостями використання демонстраційного й ілюстративного матеріалу при навчанні школярів декоративно-ужиткової творчості. Вони за допомогою плакатів і таблиць освоювали техніку навчання школярів послідовного виконання творів декоративно-ужиткового мистецтва.

На основному етапі майбутні вчителі отримували і працювали з інформацією у вигляді різних матеріальних об'єктів: реальних предметів або їх моделей, схем, таблиць і т.п., зв'язуючи свою дію з орієнтовною основою дії.

На цьому етапі студенти опановували вміння, необхідні для навчання школярів поетапного виготовлення творів декоративно-ужиткового мистецтва, вигадували творчі завдання, які сприяли формуванню в дітей умінь самостійно вибирати найоптимальніший художній матеріал або техніку для втілення свого задуму, наприклад, складання декоративних тематичних композицій: „Казкові птахи”, „Весняні квіти на лузі” тощо.

Оскільки навчання дітей шкільного віку декоративно-прикладної творчості починається з копіювання зразків народних майстрів, то необхідно формувати в майбутніх учителів уміння організовувати навчання школярів виконання декоративних робіт на основі принципів народного мистецтва повтору й варіації. В основі першого принципу покладено повторення учнем зображення, що виконується вчителем. Другий принцип полягає в тому, що вчитель пропонує різні елементи декоративної творчості, а учень із них виконує різні композиційні варіації, наприклад, складання варіантів візерунків у смугі з геометричних елементів (коло, квадрат, трикутник).

Протягом заключного етапу студенти вдосконалювали вміння з навчання школярів народної творчості та вміння використання засоби

декоративно-ужиткового мистецтва в навчанні та вихованні школярів. Ґрунтуючись на принципах повторення й варіації при навчанні школярів декоративно-ужиткової творчості, студенти автоматично виконували відпрацьовану дію, навіть подумки не контролюючи себе, чи правильно вона виконується. Це свідчило про те, що дія інтеріоризувалася, перейшла у внутрішній план, і необхідність у зовнішній опорі відпала. Застосування принципу імпровізації сприяло подальшому вдосконаленню методичних умінь студентів, необхідних для навчання й виховання школярів.

У нашому дослідженні було передбачено застосування різноманітних форм організації методичної підготовки майбутнього вчителя до навчання й виховання школярів на основі регіонального та традиційного декоративно-ужиткового мистецтва.

Особливо ефективною виявилася робота в громадських організаціях та волонтерська діяльність, де студенти в якості майстра-тренера проводили заняття з декоративно-ужиткової творчості з дітьми, молоддю, літніми людьми. Ця практична діяльність була спрямована не тільки на розвиток художньо-естетичних здібностей майбутнього фахівця, а й на рефлексивну діяльність – самоаналіз, самооцінку, самоконтроль, на розвиток самостійності і творчості студентів. Це створювало умови для усвідомлення студентами цінностей свого народу, оволодіння технологіями створення зразків декоративно-ужиткового мистецтва, методами організації художньо-естетичної діяльності і із школярами, і з людьми старшого віку. Практична творчо-викладацька діяльність дозволяє студентам долучитися до основ наукової та художньо-естетичної діяльності в якості педагога-дослідника і педагога-майстра, здатного створювати вироби декоративно-ужиткового мистецтва.

2.4. Результати експериментально-дослідної роботи

Експериментальна робота проводилася з 2017 по 2020 роки в три етапи (констатувальний, формувальний, контрольний), які були взаємозалежні й підпорядковані основній меті, що полягала в розробці та впровадженні системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Для одержання достовірних результатів дослідно-експериментальної роботи здійснювалася діагностика соціалізованості студентів на засадах народно-ужиткового мистецтва в динаміці. Нами були проведені констатувальний (до формувального етапу експерименту) і контрольний (після формувального етапу експерименту) діагностичні зрізи. Зауважимо, що методика визначення рівня сформованості кожного критерію соціалізованості студентів контрольного дослідження аналогічна методиці, яку застосовували на констатувальному етапі експерименту.

Для визначення ефективності проведеної експериментально-дослідної роботи щодо соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва вважаємо доцільним здійснити порівняльний аналіз констатувального і контрольного зрізів за критеріями та показниками, визначеними в підрозділі 2.1.

Динаміку соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за мотиваційно-ціннісним критерієм представлено в табл. 2.8.

Динаміка соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за мотиваційно-ціннісним критерієм

	Експериментальна група (78 осіб)				Контрольна група (76 осіб)			
	Констатувальний експеримент		Контрольний експеримент		Констатувальний експеримент		Контрольний експеримент	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Високий	7	8,9	18	23,0	8	10,5	9	11,8
Середній	46	58,9	47	60,2	45	59,2	45	59,2
Низький	25	32,2	13	16,8	23	30,3	22	29,0

Як видно з табл. 2.8, кількість студентів із низьким рівнем соціалізованості на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за мотиваційно-ціннісним критерієм у контрольній групі зменшилася на 1,3%, а в експериментальній – на 15,4%, що вказує на ефективність проведеної дослідницької роботи з реалізації системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Збільшення числа студентів із високим рівнем соціалізованості за цим критерієм в експериментальній групі (на 14,1%) і практично незначні зміни в контрольній (1,3%) підтверджує правильність підібраних на формувальному етапі експерименту форм і методів, спрямованих на формування в здобувачів оцінних суджень про естетичну цінність творів народно-ужиткового мистецтва; розуміння важливості мистецтва, його значення для суспільства та особистості; естетично позитивного ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва; прагнення займатися декоративно-прикладною творчістю.

Відмінності в змінах, що відбулися в соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за мотиваційно-ціннісним

критерієм у контрольній та експериментальній групах, відображено на рис. 2.2 і 2.3.

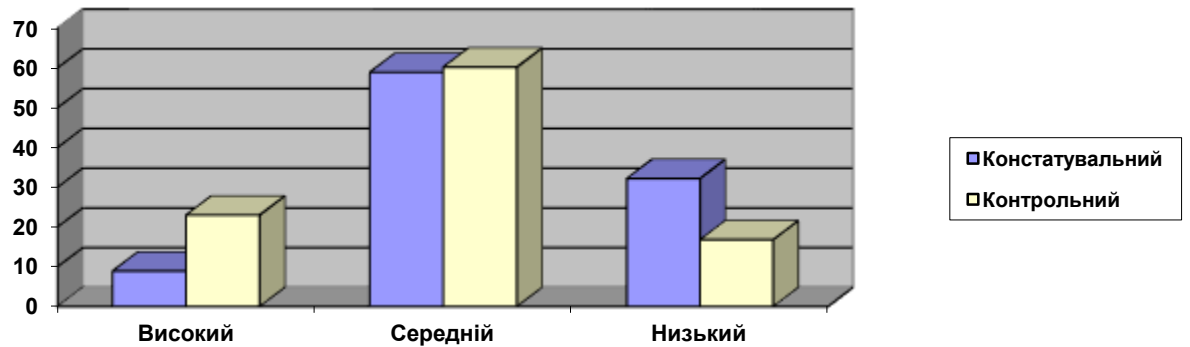

Рис. 2.2. Динаміка мотиваційно-ціннісного критерію соціалізованості студентів експериментальної групи

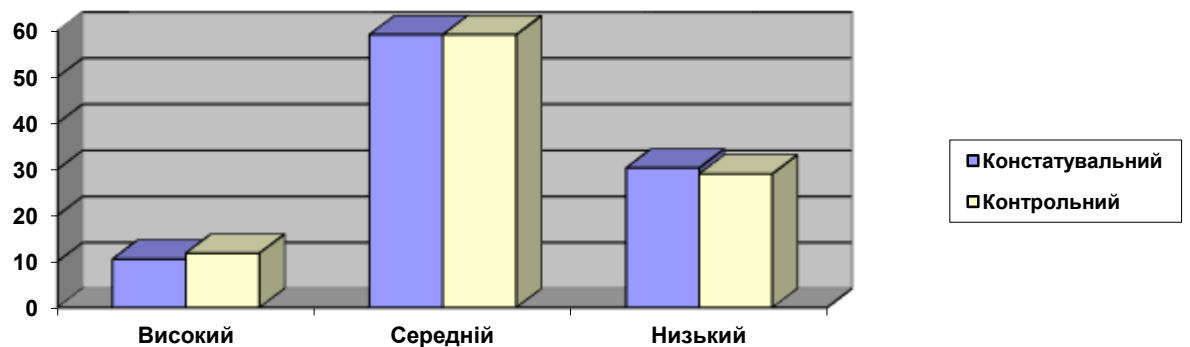

Рис. 2.3. Динаміка мотиваційно-ціннісного критерію соціалізованості студентів контрольної групи

Динаміку соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за когнітивним критерієм представлено в табл. 2.9.

Динаміка соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за когнітивним критерієм

	Експериментальна група (78 осіб)				Контрольна група (76 осіб)			
	Констатувальний експеримент		Контрольний експеримент		Констатувальний експеримент		Контрольний експеримент	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Високий	6	7,7	25	2	7	9,2	8	0,5
Середній	45	57,6	41	2,5	44	57,8	45	9,2
Низький	28	34,7	12	5,5	25	33	23	0,3

Представлені в табл. 2.9 результати демонструють те, що кількість студентів із низьким рівнем соціалізованості на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за когнітивним критерієм (у яких теоретичні поняття про мистецтво розпливчасті, художня мова мистецтва не засвоєна; знання студента щодо видів мистецтва уривчасті й неповні; спостерігаються суттєві труднощі у засвоєнні знань про види та регіональні особливості народного декоративно-ужиткового мистецтва; відсутні якісні знання із методики викладання народного ужиткового мистецтва) в контрольній групі зменшилася на 2,7%, а в експериментальній – на 19,2%, що ми безпосередньо пов'язуємо із здійсненою експериментальною роботою із соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Динаміка за середнім рівнем когнітивного критерію в обох групах була приблизно однакова: у контрольній групі зменшилася на 1,4%, а в експериментальній – на 5,1%.

Особливо приємно констатувати зміни в чисельності студентів з високим рівнем соціалізованості на засадах декоративно-ужиткового мистецтва, якими добре засвоєна мова мистецтва; вільно володіють основними категоріями мистецтва; знання про різні види мистецтва мають повні й систематизовані; легко відрізняють один вид мистецтва від іншого;

аргументовано доводять свою думку; добре обізнані про методи й технології створення предметів мистецтва; знання про види та регіональні особливості народного декоративно-ужиткового мистецтва мають повні й систематизовані; мають знання методичних основ і особливостей викладання народного декоративно-ужиткового мистецтва із застосуванням сучасних засобів навчання. Якщо в контрольній групі їх число збільшилося лише на 1,3%, та в експериментальній – на 24,3%. Це свідчить про ефективність теоретичної підготовки студентів експериментальної групи щодо їх інформування про сутність, види й методику викладання декоративно-ужиткового мистецтва.

Відмінності в змінах, що відбулися в соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за когнітивним критерієм у контрольній та експериментальній групах, відображено на рис. 2.4 і 2.5.

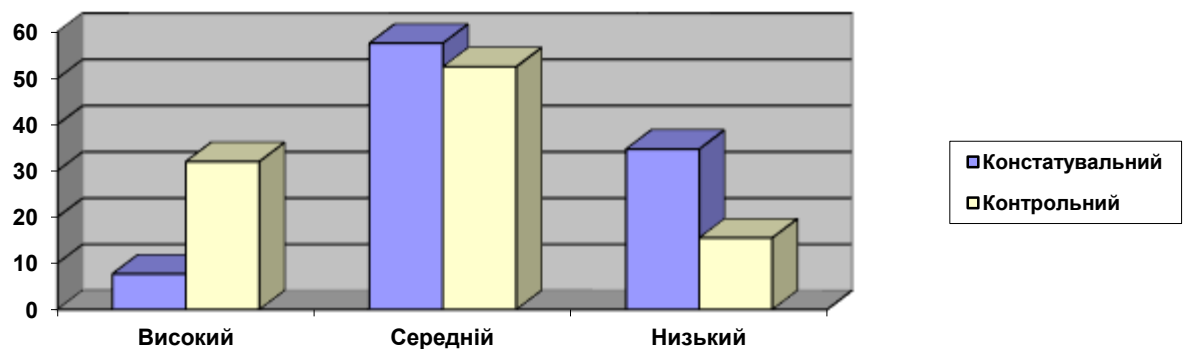

Рис. 2.4. Динаміка когнітивного критерію соціалізованості студентів експериментальної групи

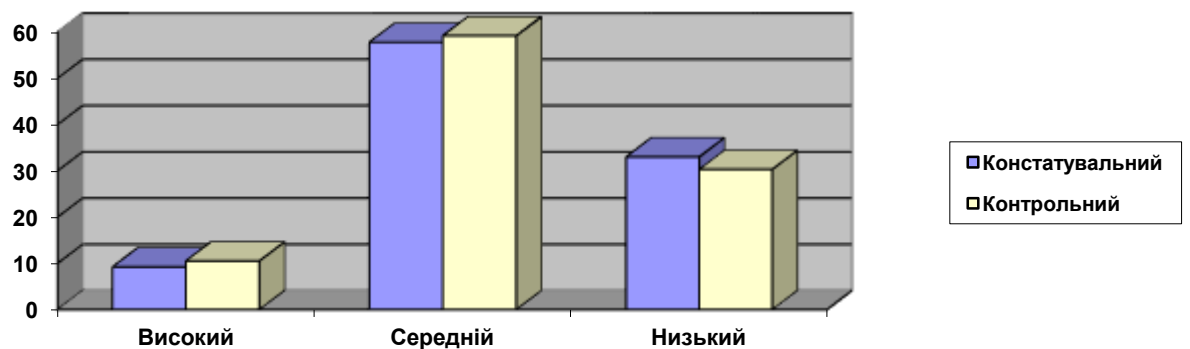

Рис. 2.5. Динаміка когнітивного критерію соціалізованості студентів контрольної групи

Наостанок, представимо динаміку соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за діяльнісно-практичним критерієм, результати якої наведено в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Динаміка соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за діяльнісно-практичним критерієм

	Експериментальна група (78 осіб)				Контрольна група (76 осіб)			
	Констатувальний експеримент		Контрольний експеримент		Констатувальний експеримент		Контрольний експеримент	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Високий	6	7,7	15	19,2	6	7,8	7	9,2
Середній	46	58,9	54	69,2	45	59,2	47	61,8
Низький	26	33,4	9	11,6	26	33,0	23	29,0

Виходячи зі статистичних даних табл. 2.10, доходимо висновку, що впровадження системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва позитивно вплинуло на практичну підготовку майбутніх педагогів. Зокрема, студентів з високим рівнем соціалізованості (повністю занурюється в процес художньо-творчої діяльності; присутня здатність представляти результат діяльності в образній формі, самостійно вибирати технічні та технологічні засоби досягнення задуманого, грамотно їх використовувати для втілення художнього задуму; повністю сформовані вміння й навички викладання народного ужиткового мистецтва із застосуванням сучасних засобів навчання) стало в експериментальній групі більше на 11,5%, тоді як зміни за цим рівнем у контрольній групі – лише на 1,4%.

Динаміка за середнім рівнем практично-діяльнісного критерію в обох групах така: у контрольній групі вона збільшилася на 2,6%, а в експериментальній – на 10,3%.

Позитивним моментом проведеної соціально-педагогічної роботи із залучення студентів до активної художньо-творчої діяльності вважаємо суттєве зменшення в експериментальній групі здобувачів вищої освіти з низьким рівнем соціалізованості на засадах декоративно-ужиткового мистецтва (спостерігається пасивна участь у художньо-творчій діяльності; характерна слабка сформованість умінь і навичок, спостерігаються труднощі із застосуванням теоретичних знань у практичній художньо-творчій діяльності; відсутня методична компетентність викладання народного ужиткового мистецтва). Якщо в експериментальній групі цих студентів стало менше на 21,8%, то в контрольній – лише на 4,0%.

Динаміку соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за практично-діяльним критерієм у контрольній та експериментальній групах представлено на рис. 2.6 і 2.7.

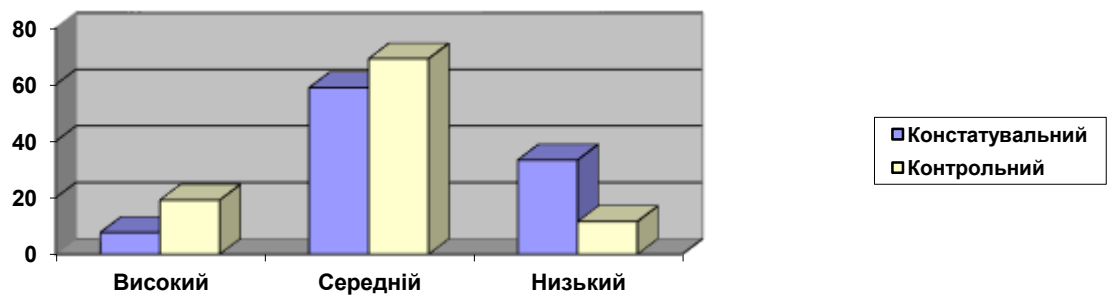

Рис. 2.6. Динаміка когнітивного критерію соціалізованості студентів експериментальної групи

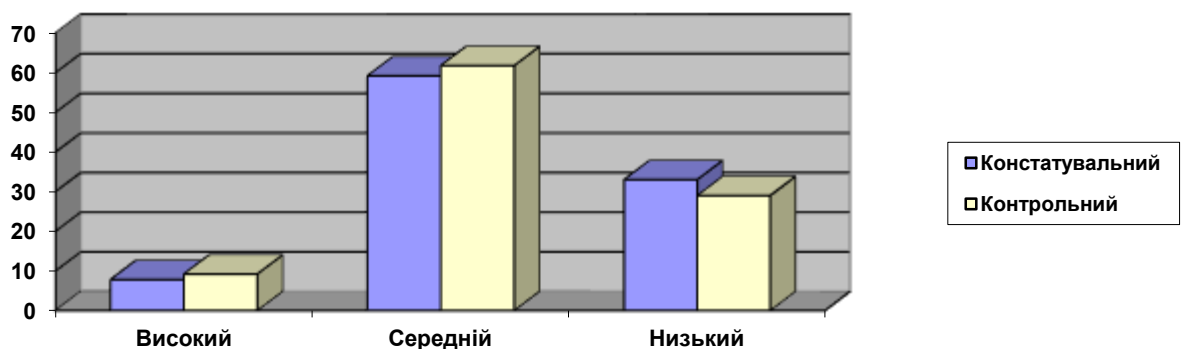

Рис. 2.7. Динаміка когнітивного критерію соціалізованості студентів контрольної групи

Отже, діагностування здобувачів вищої освіти за мотиваційно-ціннісним, когнітивним та практично-діяльнісним критеріями дають нам можливість оцінити динаміку загального рівня соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва. Результати визначення рівня соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва на початок і кінець експерименту наведено в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Динаміка соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва

	Експериментальна група (78 осіб)				Контрольна група (76 осіб)			
	Констатувальний експеримент		Контрольний експеримент		Констатувальний експеримент		Контрольний експеримент	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Високий	6	8,1	19	24,7	6	9,1	7	9,2
Середній	46	58,4	48	60,7	45	58,7	44	58,0
Низький	26	33,5	11	14,6	26	32,2	25	32,8

Динаміку соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва в контрольній та експериментальній групах на початок і кінець експерименту представлено на рис. 2.8 і 2.9.

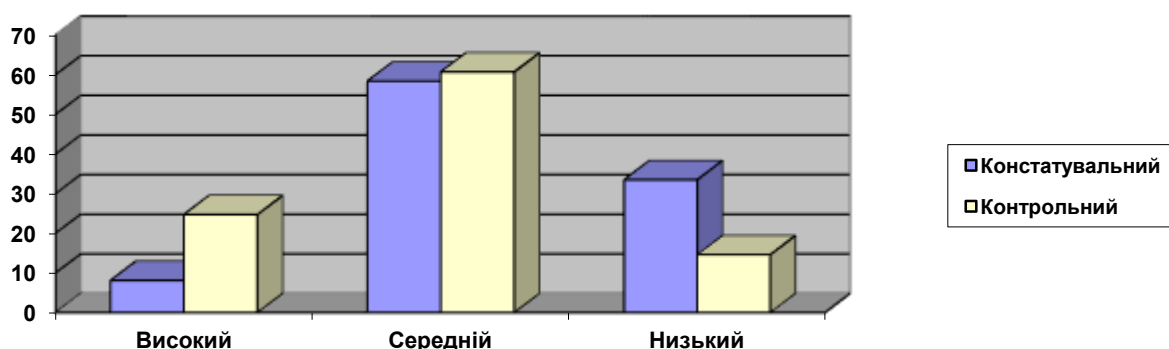

Рис. 2.8. Динаміка соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва експериментальної групи на початок і кінець експерименту

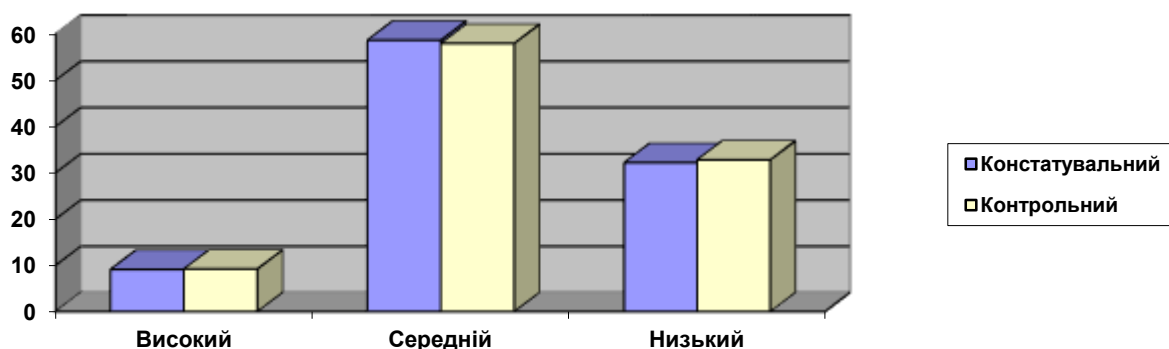

Рис. 2.9. Динаміка соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва експериментальної групи на початок і кінець експерименту

Отже, здійснена в ході дослідження експериментальна соціально-педагогічна робота з упровадження системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва не тільки позитивно вплинула на окремі показники здобувачів вищої освіти, але й узагалі сприяла збільшенню студентів із високим рівнем соціалізованості на засадах декоративно-ужиткового мистецтва на 16,6% (8,1% – констатувальний етап і 24,7% – контрольний етап), студентів із середнім рівнем соціалізованості на засадах декоративно-ужиткового мистецтва на 2,3% (58,4% – констатувальний етап і 60,7% – контрольний етап) та зменшенню кількості студентів із низьким рівнем соціалізованості на засадах декоративно-ужиткового мистецтва на 18,9% (33,5% – констатувальний етап і 14,6% – контрольний етап).

Достовірність позитивних змін щодо соціалізованості студентської молоді на засадах декоративно-ужиткового мистецтва ми доводили за допомогою критерію Пірсона, який очислюється за такою формулою:

$$\chi^2 = \sum_{k=1}^m \frac{(V_k - P_k)^2}{P_k}$$

де χ^2 – результат спостережень;

P – частоти результатів спостережень до експерименту;

V – частоти результатів спостережень після експерименту;

m – загальна кількість груп, на яку ділилися результати спостережень.

У цьому випадку змінна P має значення: 8,1%; 58,4%; 33,5%, а змінна V – значення: 24,7%; 60,7%; 14,6%.

Підставимо ці значення у формулу для χ^2 і визначимо його величину:

$$\chi^2 = \frac{(24,7-8,1)^2}{8,1} + \frac{(60,7-58,4)^2}{58,4} + \frac{(14,6-33,5)^2}{33,5} = 44,69$$

Одержане нами в дисертаційній роботі значення $\chi^2 = 44,69$ більше відповідного табличного значення ступенів свободи, яке складає 14,62 при вірогідності допустимої помилки $p < 0,01$.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що запропонована система соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва забезпечує комплексну взаємодію основних суб'єктів соціально-педагогічного процесу, сприяє підвищенню рівня соціалізованості студента на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Висновки до розділу 2

У другому розділі дисертації перед нами були поставлені завдання розробити критеріальну базу дослідження та здійснити діагностику соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва, теоретично обґрунтувати та експериментально впровадити систему соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва,

проаналізувати результати експериментально-дослідної роботи. Виконання вказаних вище завдань дозволило зробити узагальнювальні висновки.

1. Основними критеріями соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва було обрано мотиваційно-ціннісний (оцінні судження студентів про естетичну цінність творів народно-ужиткового мистецтва; розуміння важливості мистецтва, його значення для суспільства та особистості; естетично позитивне ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва; наявність прагнення займатися декоративно-прикладною творчістю); когнітивний (володіння основними категоріями мистецтва, знання про види мистецтва, знання видів і регіональних особливостей народного декоративно-ужиткового мистецтва, знання методики викладання декоративно-ужиткового мистецтва); практично-діяльнісний (ступінь включення в процес створення художнього виробу; здатність застосовувати отримані знання в продуктивній творчій діяльності, володіння методикою викладання декоративно-ужиткового мистецтва). У дисертаційній роботі виділено три рівні соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва: низький, середній, високий. Позитивна динаміка просування студентів від більш низького до більш високого рівня соціалізованості дозволяє говорити про ефективність процесу соціалізації.

2. У процесі дослідження розроблено та впроваджено модель системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка становить складну, відкриту, здатну до самоорганізації та самовдосконалення систему, що містить такі структурні блоки: **цільовий** (мета: підвищення ефективності соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва і завдання: ознайомлення студентів педагогічного університету із сутністю, видами, регіональними особливостями народного декоративно-ужиткового мистецтва, його місцем і роллю в художній культурі та соціалізації особистості; формування в студентів потреби у творчій

самореалізації засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва; розширення й збагачення художньо-естетичного досвіду студентів шляхом практичної творчої діяльності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва; навчання майбутніх педагогів використовувати накопичені знання для власної творчості та вміння організовувати дитячу творчість засобами декоративно-прикладного мистецтва), **концептуальний** (*принципи*: аксіологічний, науковості, культуровідповідності, загальності і специфічності, наочності, оптимального поєднання теорії та практики, систематичності, гуманізації, індивідуалізації, активності й самостійності, регіоналізації), **суб'єкт-об'єктний** (*об'єкти*: студентська молодь; *суб'єкти*: адміністрація ЗВО; викладачі; куратори груп; керівники наукових гуртків; майстри декоративно-ужиткового мистецтва; працівники позашкільних закладів, соціальних установ, закладів культури; представники місцевого самоврядування і громадських організацій), **змістово-технологічний** (*зміст*: теоретична підготовка, практична підготовка, методична підготовка; *форми*: індивідуальні (розробка авторського творчого проєкту, наукова доповідь із питань декоративно-ужиткового мистецтва, індивідуальна консультація, відеолекція, анонімне опитування), групові (факультативне заняття, заняття наукового гуртка, етноекскурсія, майстер-клас, проблемна лекція, народознавча вікторина, виставка творчих робіт, творчий конкурс, „круглий стіл”), масові (студентська конференція, фестиваль вуличної культури, тематичне свято, волонтерська акція, тиждень популяризації народного мистецтва, студентський флешмоб, зустріч з відомими людьми); *методи*: методи виховання (методи формування свідомості, методи організації діяльності, методи стимулювання діяльності, методи самовиховання), методи навчання (пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемний виклад, частково-пошукові, дослідницькі)), **діагностико-результативний** (*критерії*: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практично-діяльнісний, *рівні* (низький, середній, високий),

результат: підвищення рівня соціалізованості студента на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва).

3. Здійснена в ході дослідження реалізація системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва не тільки позитивно вплинула на окремі показники здобувачів вищої освіти (наявність прагнення займатися декоративно-прикладною творчістю; знання видів та регіональних особливостей народного декоративно-ужиткового мистецтва; знання методики викладання декоративно-ужиткового мистецтва; здатність застосовувати отримані знання в продуктивній творчій діяльності; володіння методикою викладання декоративно-ужиткового мистецтва), але й узагалі сприяла збільшенню студентів із середнім та високим рівнями соціалізованості особистості на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

ВИСНОВКИ

Узагальнення теоретичних й емпіричних результатів дослідження дає підстави для таких висновків.

1. Теоретичний аналіз наукових джерел дозволив установити, що вітчизняні науковці зверталися до дослідження різних видів соціалізації студентської молоді в умовах закладу вищої освіти; оптимізації змісту, форм та методів організації позанавчальної та позааудиторної роботи зі здобувачами вищої освіти; використання різних видів мистецтва як засобу соціально-педагогічного впливу на особистість. При цьому проблема соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва не була предметом окремого наукового дослідження, що підтверджує актуальність обраної теми.

2. Вивчення філософської, психолого-педагогічної, соціологічної літератури дало змогу визначити сутність соціалізації студентської молоді, під якою в дослідженні розуміється багатогранний і складний процес, пов'язаний з оволодінням особистістю знаннями, суспільним досвідом, формуванням загальноцивілізаційних ціннісних орієнтацій, засвоєнням норм, принципів і правил людського співжиття, актуалізацією особистісного життєвого і професійного самовизначення, що сприяє формуванню власної соціальної позиції й передбачає успішну інтеграцію в соціальне середовище та реалізацію себе як активного творчого суб'єкта соціальної дійсності.

3. Установлено, що позанавчальна діяльність студентів педагогічного університету за спеціально створених умов може бути ефективним механізмом соціалізації студентської молоді, оскільки є чинником розвитку особистості, визначаючи ступінь її самостійності і відповідальності у своєму розвитку; забезпечує задоволення природних людських потреб; стає чинником розвитку духовного світу студента, формою й умовою реалізації його культурних потреб; є сферою реалізації людиною свого особистісного

потенціалу, досягнення життєвих цілей, успіхів; створює умови для самореалізації людини в системі суспільних відносин, для реалізації її соціальних інтересів; є джерелом і критерієм наукового пізнання, самопізнання й саморозвитку тощо.

4. У ході визначення сутності і педагогічного потенціалу народного декоративно-ужиткового мистецтва встановлено, що народне декоративно-ужиткове мистецтво – це галузь мистецтва, яка художньо-естетично оформлює предметне середовище, створене людиною, і відображає предметно-декоративний світ людини; це мистецтво створення та художнього оформлення виробів побутового характеру. Цей вид мистецтва є ефективним засобом соціалізації студентської молоді, оскільки володіє такими можливостями в розвитку особистості студента, як: формування цілісного знання про народне декоративно-ужиткове мистецтво; виховання поваги до народних традицій; формування національної самосвідомості; розвиток мотиваційно-ціннісної сфери; реалізація художніх потреб особистості; зняття психологічного напруження і переключення психіки; розширення художнього кругозору; розвиток творчих здібностей; наповнення вільного часу важливим художньо-ціннісним змістом; розвиток естетичного і художнього смаку; формування декоративно-прикладних умінь та навичок; формування наполегливості, волі, вимогливості до себе і товаришів.

5. У ході діагностичного дослідження, об'єктивність якого забезпечувалася низкою критеріїв і показників (мотиваційно-ціннісний – оцінні судження студентів про естетичну цінність творів народно-ужиткового мистецтва; розуміння важливості мистецтва, його значення для суспільства та особистості; естетично позитивне ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва; наявність прагнення займатися декоративно-прикладною творчістю; когнітивний – володіння основними категоріями мистецтва, знання про види мистецтва; знання видів та регіональних особливостей народного декоративно-ужиткового мистецтва, знання

методики викладання декоративно-ужиткового мистецтва; практично-діяльнісний – ступінь включення в процес створення художнього виробу; здатність застосовувати отримані знання в продуктивній творчій діяльності, володіння методикою викладання декоративно-ужиткового мистецтва), встановлено, що наявний стан соціалізованості студентів педагогічного університету на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва є незадовільним та потребує соціально-педагогічного втручання.

6. Теоретично обґрунтовано систему соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка становить складну, відкриту, здатну до самоорганізації та самовдосконалення систему, що містить такі структурні блоки: цільовий (мета і завдання), концептуальний (принципи соціально-педагогічної роботи), суб'єктний (суб'єкти процесу соціалізації), змістово-технологічний (зміст, форми, методи соціально-педагогічної роботи), діагностико-результативний (критерії, показники, рівні, результат).

Експериментальним шляхом встановлено, що до процесу соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва доцільно активно залучати як суб'єктів адміністрацію ЗВО, викладачів, кураторів груп, керівників наукових гуртків, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, працівників позашкільних закладів, соціальних установ, закладів культури, представників місцевого самоврядування і громадських організацій.

До ефективних форм теоретичної, практичної і методичної підготовки студентів педагогічного університету до декоративно-ужиткової творчості належать: індивідуальні (розробка авторського творчого проєкту, наукова доповідь із питань декоративно-ужиткового мистецтва, індивідуальна консультація, відеолекція, анонімне опитування), групові (факультативне заняття, заняття наукового гуртка, етноекскурсія, майстер-клас, проблемна лекція, народознавча вікторина, виставка творчих робіт, творчий конкурс, „круглий стіл”), масові (студентська конференція, фестиваль вуличної

культури, тематичне свято, волонтерська акція, тиждень популяризації народного мистецтва, студентський флешмоб, зустріч з відомими людьми). Основними методами соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва стали: методи виховання (методи формування свідомості, методи організації діяльності, методи стимулювання діяльності, методи самовиховання), методи навчання (пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемний виклад, частково-пошукові, дослідницькі).

7. Аналіз експериментальної роботи дозволив зробити висновок, що застосування системи соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва забезпечує підвищення соціалізованості здобувачів вищої освіти на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Визначено позитивну динаміку за всіма критеріями і показниками в експериментальній групі студентів.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. У подальшому для вивчення й наукового обґрунтування актуальними є розробка технологій використання декоративно-ужиткового мистецтва у вуличній роботі з населенням; наукових засад співробітництва державних, приватних і громадських структур в організації художньо-творчої діяльності дітей, молоді та осіб літнього віку; а також вивчення й узагальнення зарубіжного досвіду з визначеної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева-Вовк М. І. Педагогічні умови соціалізації студентів засобами культури мовлення : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 20 с.
2. Алексеева В. В. Висвітлення питань соціалізації особистості студента у сучасній соціально-педагогічній літературі. *Особистість у сучасній освіті: проблеми навчання та розвитку* : всеукраїнська науково-практична конференція (Донецьк, 14–15 трав. 2014 р.). Донецьк : ІПО ІПП (м. Донецьк) ДВНЗ „УМО”, 2014. С. 19–22.
3. Алексеева В. В. Генезис поняття соціалізація в психолого-педагогічній науці. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. праць / за заг. ред. В. І. Сипченка. Слов'янськ : ДДПУ, 2013. Вип. LXIV. С. 293–298.
4. Алексеева В. В. Інститут освіти як вирішальний фактор соціалізації молодого покоління. *Педагогічні та психологічні науки: аналіз сучасності та прогноз майбутнього* : міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 12–13 груд. 2014 р.). Харків : Східноукраїнська організація „Центр педагогічних досліджень”, 2014. С. 32–36.
5. Алексеева В. В. Музей українського народного мистецтва як засіб соціалізації студентської молоді вишу. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. праць / за заг. ред. В. І. Сипченка. Слов'янськ : ДДПУ, 2015. Вип. LXXIII. С. 254–261.
6. Алексеева В. В. Народне мистецтво як система соціальних цінностей студентів. *Problems and Prospects of territories' socio-economic development* : Conference Proceedings of the 5th International Scientific Conference (Opole, Poland, 14–17 april, 2016 p.). The Academy of Management and Administrationin. Opole, 2016. P. 85–87.
7. Алексеева В. В. Народное искусство как средство социализации студенческой молодежи. *Обучение и воспитание: методики и практики*

2013/2014 учебного года: VII Международ.я науч.-практ. конф. (Новосибирск, 2 октяб. 2013 г.). Новосибирск : Издательство ЦРНС, 2013. С. 244–248.

8. Алексеева В. В. Позанавчальна діяльність студентів як цілісна динамічна система установи вищої професійної освіти. *Перший крок у науку*: IX Всеукр. наук.-практ. конф. Луганськ : Глобус-Прінт, 2014. Т. 1. С. 3–8.

9. Алексеева В. В. Соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць. Херсон : „Видавничий дім „Гельветика”, 2016. Вип. LXIX. Т. 3. С. 17–21.

10. Алексеева В. В. Соціалізація студентської молоді в позанавчальній діяльності як соціально-педагогічна проблема. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : зб. наук. праць. Суми : вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. № 5 (59), С. 419–425.

11. Алексеева В. В. Художньо-естетичний напрям у позанавчальній діяльності як умова соціалізації студентської молоді вишу. *Актуальні проблеми молоді в сучасних соціально-економічних умовах* : міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 20–21 берез. 2014 р.). Житомир : ПП „ДжіВіЕс”, 2014. С. 66–68.

12. Алексеева В. В. Ціннісні орієнтації студентів вузу як системоутворюючий елемент їх світогляду. *Проблеми підготовки майбутнього фахівця освітньої галузі: історія, реалії, перспективи, тенденції* : всеукр. наук.-практ. конф. (Слов'янськ, 16–17 верес. 2014 р.). Слов'янськ : ДДПУ, 2014. С. 9–11.

13. Алексеев Т. «Я-соціальне» та «Я-індивідуальне» в соціалізації особистості. *Шлях освіти*. 2009. № 4. С. 7–9.

14. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. 3-е изд., испр. и доп. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 282 с.

15. Ананьев Б. Г. К психофизиологии студенческого возраста. *Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы*: сб. ст. / под ред. Б. Г. Ананьева. Ленинград, 1969. Вып. 2. С. 34–45.

16. Андреева Г. М. Социальная психология : учебник. Изд. 5-е, испр. и доп. Москва : Аспект Пресс, 2007. 362 с.
17. Аніщенко А. П. Педагогічні умови соціалізації старшокласників у територіальній громаді: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2010. 300 с.
18. Антонова К. В. Особливості соціалізації іноземних студентів у вищих медичних закладах України. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. Олександра Довженка*. Глухів, 2012. Вип. 20. С. 91–95. (Серія: Педагогічні науки).
19. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Е. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1992. 272 с.
20. Антонович Є. А., Проців В. І., Свид С. П. Художні техніки у школі : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 312 с.
21. Аронсон З., Уилсон Т., Зйкер Р. Социальная психология. Психологические законы поведения человека в социуме. Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. 560 с.
22. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, закономерные основы и методы. Москва : Высш. шк., 1980. 386 с.
23. Баб'як Ж. В. Діагностика соціально-виховного процесу як умова соціалізації студента вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2004. 180 с.
24. Балюк А. С. Педагогічні умови професійної соціалізації студентів магістратури соціогуманітарного профілю : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Одеський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2019. 204 с.
25. Бандура А. Теория социального научения. Санкт-Петербург : Евразия, 2000. 320 с.
26. Баранецька Ю. М. Виховання у студентів вищих педагогічних навчальних закладів культури дозвілля засобами музичного мистецтва : дис.

... канд. пед. наук : 13.00.04 / Хмельницька гум. - пед. академія. Хмельницький, 2017. 257 с.

27. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи: монографія. Київ : Наук. світ, 2006. 363 с.

28. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2009. 208 с.

29. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Москва : Медиум, 1995. 265 с.

30. Беличева С. А., Белинская А. Б. Социально-педагогическая диагностика и сопровождение социализации несовершеннолетних : учеб. пособие. Ростов н/Д : Феникс, 2013. 380 с.

31. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.

32. Білик О. М. Теорія та методика соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Старобільськ, 2018. 344 с.

33. Білоус О. Мистецтво писанкарства. Київ : ТОВ «Майстерня книги», 2012. 160 с.

34. Біняшевський Е. Українські писанки. Київ : Мистецтво, 1968. 91 с.

35. Богатирьова Г. А. Формування художньої культури майбутніх учителів праці засобами народного мистецтва: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Криворізький держ. пед. ун-т. Кривий Ріг, 2007. 217 с.

36. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей: учеб. пособ. Москва: Академия, 2002. 320 с.

37. Богуш А., Печенко І. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2006. 367 с.

38. Божович Л. И. Проблемы формирования личности: избр. психол. труды / под ред. Д. И. Фельдштейна. 3-е изд. Москва : МПСИ; Воронеж : МОДЗК, 2001. 349 с.
39. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред.: Б. Мещеряков, В. Зинченко. Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. 672 с.
40. Брейк М. Сравнительная молодежная культура / пер. с англ. Е. Л. Омельченко. Москва : ИС РАН, 2000. 264 с.
41. Брусенко А.С. Формування культури самопрезентації майбутніх соціальних педагогів засобами соціального театру у позааудиторній роботі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / ДВНЗ «Донбаський держ. пед. ун-т». Слов'янськ, 2018. 186 с.
42. Булах І. С., Долинська Л. В. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів: навчально-метод. посібник / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ : НПУ, 2002. 114 с.
43. Бучинський С. Л. Основи грамоти з образотворчого мистецтва. Київ: Рад. школа, 1981. 120 с.
44. Бучківська Г. В. Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва»: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2019. 594 с.
45. Вайнола Р. Х. Технології соціально-педагогічної роботи : курс лекцій. Київ : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2008. 152 с.
46. Василенко В. М. Народное искусство. Избранные труды о народном творчестве X–XX вв. Москва: Сов. художник, 1974. 294 с.
47. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1736 с.
48. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.

49. Вишневский Ю. Р., Шапко В. Т. Социология молодежи : учеб. пособие. Нижний Тагил, 1995. 311 с.
50. Вікова психологія : навч. посіб. / О. П. Сергєєнкова та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
51. Вільчинський В. П. Образотворче мистецтво. 1-2 класи. Київ, 1991. 159 с.
52. Власов В. Г. Основы теории и истории декоративно-прикладного искусства: учеб.-метод. пособ. Санкт-Петербург, 2012. 156 с.
53. Власова В. Г. Формування естетичного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2019. 216 с.
54. Власюк О. П. Підготовка майбутніх фахівців декоративно-прикладного мистецтва до використання традицій виготовлення українського народного вбрання у професійній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Рівненський держ. гуманітар. ун-т. Рівне, 2015. 20 с.
55. Возна Ю. В. Соціалізація учнівської молоді в процесі функціонування соціально-педагогічного комплексу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2012. 276 с.
56. Волощук І. С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості : монографія. Київ: Пед. думка, 1998. 160 с.
57. Воронков С. Г., Иваненко С. П., Касжанова А. Ж. Социализация молодежи : проблемы и перспектива. Оренбург, 1993. 214 с.
58. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Кн. у 2-х т. Київ: Оберіг, 1993. Т. I: (Зима. Весна). 449 с.; Т. II: (Літо. Осінь). 442 с.
59. Выготский Л. С. Педагогическая психология / под ред. В. В. Давидова. Москва: Педагогика, 1991. 480 с.
60. Выготский Л. С. Психология искусства. Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. 480 с.

61. Габдреев Р. В. Моделирование в познавательной деятельности студентов. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1983. 111 с.
62. Ганжа П. Таємниці українського рукомесла. Київ : Мистецтво, 1996. 190 с.
63. Ганнусенко Н.І. Етнохудожнє виховання школярів у позаурочний час : метод. рекомєнд. Київ : ТОВ «ХІК», 2004. 96 с.
64. Гарбузенко Л. В. Формування художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі вивчення декоративно-ужиткового мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2016. 265 с.
65. Гасюк О. О., Степан М. Г. Художнє вишивання. 6-е вид. Київ : Вища школа, 1989. 247 с.
66. Гевко О. І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2003. 190 с.
67. Герус Л. Українська народна іграшка. Львів : Афіша, 2004. 262 с.
68. Гнатюк М.В. Образотворче і декоративно-прикладне мистецтво (основи образотворчої грамоти) : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Ярина, 2016. 196 с.
69. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997, 376 с.
70. Грищенко Н. А. Особливості соціалізації іноземних студентів вищих навчальних закладів. *Вісник Луганського нац. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка*: зб. наук. праць. Старобільськ, 2012. № 5. Ч. 2. С. 192–196. (Серія : Педагогічні науки).
71. Грищук Д. Г. Громадянська соціалізація молоді в діяльності молодіжних козацьких організацій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Старобільськ, 2018. 282 с.

72. Данченко О. С. Невмируще джерело : бесіди про українське народне мистецтво. Київ : Мистецтво, 1975. 190 с.
73. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование : монографія. Новосибирск : Изд-во НИПКиПРО, 2005. 230 с.
74. Декоративно-прикладне мистецтво з практикумом у навчальних майстернях: метод. рекомендації. / укл. Є. А. Антонович, М. Р. Селівачов, С. П. Свид. Київ : РНМК, 1990. Ч. III. 100 с.
75. Декоративно-ужиткове мистецтво : словник: у 2 т. / Я. П. Запаско, І. В. Голод, В. І. Білик та ін. / за заг. ред. Я. П. Запаска. Львів : Афіша, 2000. Т. 1. 364 с.; Т. 2. 400 с.
76. Добривода О.І. Духовні скарби українського народу в житті молоді. Тернопіль : МП «Чумацький шлях», 1994. 304 с.
77. Доннік М. С. Соціалізація молоді, позбавленої батьківського піклування, в умовах соціального гуртожитку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2011. 244 с.
78. Дябел Л. І. Соціалізація студентів-першокурсників в умовах педагогічного університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 244 с.
79. Дяченко А.В. Формування технологічної компетентності майбутнього інженера-педагога сфери швейного виробництва засобами декоративно-ужиткового мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2016. 20 с.
80. Ейвас Л. Ф. З досвіду підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва в Україні : монографія. Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2016. 140 с.
81. Ейвас Л.Ф. Розвиток системи підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Хмельницька гум.-пед. академія. Хмельницький, 2017. 20 с.

82. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Зверевої. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. 535 с.
83. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
84. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. П. Наволокова. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 176 с.
85. Заверико Н. В. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ : Слово, 2011. 240 с.
86. Загайська Р. Писанки : традиції та модерний дискурс. Львів : Апріорі, 2009. 164 с.
87. Зайцева І. Є. Розвиток естетичної культури майбутніх учителів засобами театрального мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2001. 217 с.
88. Закон України «Про органи і служби у справах молоді та спеціальні установи для молоді» від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР. *Відомості Верховної Ради*, 1995, № 6, ст. 35. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/179209__524893 (дата звернення: 09.01.2018).
89. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-III. *Відомості Верховної Ради*, 2001, № 42, ст. 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 09.01.2018).
90. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 р. № 2998-XII. *Відомості Верховної Ради*, 1993, № 16, ст. 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text> (дата звернення: 19.02.2018).
91. Зеер З. Ф. Психология профессий. Москва: Акад. проспект, 2003. 336 с.
92. Зеленов Є. А., Стьопіна О. Г. Виховання студентської молоді в умовах глобалізації : монографія. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. 288 с.

93. Зімакова Л. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціалізації учнів засобами театрального мистецтва : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2004. 256 с.
94. Іванчикова С. М. Формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу в позааудиторній роботі вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Старобільськ, 2017. 234 с.
95. Каган М. С. Морфология искусства : Историко-теоретическое исследование внутреннего строения мира искусств. Ленинград : Искусство, 1972. 440 с.
96. Казьмерчук А. В. Внеаудиторная деятельность как средство интенсификации профессионального обучения в высшем учебном заведении. *Вестник ТГПУ*. 2013. № 9 (137). С. 54–60.
97. Канцедикас А. С. Искусство и ремесло : К вопросу о природе народного искусства. Москва : Изобразительное искусство, 1977. 120 с.
98. Капська А. Й., Безпалько О. В., Вайнола Р. Х. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) : навч. посіб. Київ : Наук. світ, 2001. 129 с.
99. Капська А. Й. Соціальна робота : навч. посіб. Київ : Слово, 2011. 400 с.
100. Кара-Васильєва Т. В., Чегусова З. А. Декоративне мистецтво України ХХ ст.: У пошуках «великого стилю». Київ : Либідь, 2005. 280 с.
101. Кара-Васильєва Т. В., Чорноморець А. Д. Українська вишивка : посіб. Київ : Либідь, 2002. 160 с.
102. Караман О. Сутність і зміст соціально-педагогічної роботи як категорії соціальної педагогіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2011. Вип. 21. С. 69–73. (Серія : Педагогіка. Соціальна робота). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2011_21_25. (дата звернення: 05.04.2019).

103. Кардашов В. М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва : навч. посіб. Київ : Вид. дім «Слово», 2007. 296 с.
104. Кириченко М. А. Український народний декоративний розпис : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2006. 228 с.
105. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения. Ростов н/Д : Феникс, 1996. 172 с.
106. Ковалева А., Луков В. Социология молодежи : теоретические вопросы. Москва: Социум, 1999. 351 с.
107. Коваленко В. О. Комплексний підхід до організації позааудиторної діяльності. *Вісник Житомирського держ. ун-ту*. 2012. Вип. 66. С. 169–172. (Серія : Педагогічні науки).
108. Ковальов О. Є. Декоративно-прикладне мистецтво у школі. 1–7 класи : навч. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. 144 с.
109. Ковальчук Н. П. Соціалізація студентської молоді в умовах освітньо-виховного середовища педагогічного коледжу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2012. 20 с.
110. Коган Л. Н. Социология культуры : учеб. пособие. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 1992. 120 с.
111. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике. Москва; Ростов-на-Дону : МарТ, 2005. 448 с.
112. Колеснікова О. В. Соціальна, соціально-педагогічна і психологічна робота в школі. Харків : Славена, 2010. 136 с.
113. Коломинский Я. Л. Социальная психология взаимоотношений в малых группах : учеб. пособие для психологов, педагогов, социологов. Москва: Аст, 2010. 446 с.
114. Кон И. С. Психология ранней юности : кн. для учителя. Москва : Просвещение, 1989. 254 с.
115. Кондратьев М. Ю. Социальная психология в образовании : учеб. пособие. Москва: ПЕР СЗ, 2008. 383 с.

116. Кошаев В. Б. Декоративно-прикладное искусство: Понятия. Этапы развития : учеб. пособ. Москва : Владос, 2010. 272 с.
117. Красовська О. О. Образотворче мистецтво з методикою викладання в початковій школі : навч. посіб. Львів : Новий світ-2000, 2012. 292 с.
118. Крвавич Д. П., Овсійчук В. А., Черепанова С. О. Українське мистецтво : навч. посіб. у 3-х ч. Львів : Світ, 2003. Ч. 1. 256 с.; 2004. Ч. 2. 268 с., 2005. Ч. 3. 268 с.
119. Крисюк Г. Я. Психологічні особливості соціалізації студентської молоді. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. праць. Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПНУ. Київ, 2009. Т. XI, Ч. 1. 620 с.
120. Курач М. С. Художньо-проектна підготовка майбутніх учителів технологій : монографія / за ред. М. С. Корця. Київ : Вид. НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. 329 с.
121. Курач М. С., Білосевич І. А. Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб виховання студентів – майбутніх вчителів технологій. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка*. 2012. № 2. С. 122–127. (Серія : Педагогіка).
122. Курліщук І. І. Педагогічні засади соціалізації студентської молоді засобами масової комунікації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2008. 227 с.
123. Лавриненко С. О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до національного виховання учнів засобами мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2005. 245 с.
124. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. Київ : ВіРА ІНСАЙТ, 2000. 444 с.
125. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность : учеб. пособие. Москва : Смысл : Асабешіа, 2004. 346 с.

126. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: в 2-х т. Москва : Педагогика, 1983. Т. II. 320 с.
127. Лисовский В. Т. Социология молодежи. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1996. 361 с.
128. Литвиненко Н. Відділення декоративно-прикладних мистецтв : зміст і напрями діяльності. *Рідна школа*. 2015. № 4. С. 10–12.
129. Литвинець Е. М. Українське народне мистецтво. Вишивання і нанизування. Київ : Вища школа, 2004. 355 с.
130. Лосюк П. В. Декоративно-прикладне мистецтво в школі. Київ : Рад. школа, 1979. 64 с.
131. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи: навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 136 с.
132. Луков В. А. Теории молодежи: апология их неисчерпаемости. *Знание. Понимание. Умение*. 2009. № 2. С. 58–65.
133. Луцан Н. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну : навч.-метод. посіб. Одеса : СВД Черкасов, 2007. 87 с.
134. Лякішева А. В. Соціально-педагогічні умови розвитку обдарованих дітей у центрах науково-технічної творчості : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2007. 209 с.
135. Масюкова Н. А. Проектирование в образовании. Минск : Технопринт, 2015. 168 с.
136. Михайлова Л. И. Социология культуры : учеб. пособие. Москва : Дашков и К, 2004. 344 с.
137. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике : науч.-метод. пособие. Москва : Высш. шк., 1987. 200 с.
138. Мітяшкіна Т. Ю. Формування національної художньої культури в майбутніх учителів початкових класів та образотворчого мистецтва засобами декоративної символіки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2009. 20 с.

139. Міщенко Н. І. Соціально-педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутніх фахівців засобами студентської субкультури. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2012. № 2. С. 78–84.

140. Москаленко В. В. Проблема ідентичності в політичній соціалізації особистості. *Психологія*: зб. наук. праць. 2002. Вип. 17. С. 65–70.

141. Мудрик А. В. Социализация человека : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Академия, 2006. 304 с.

142. Мудрик А. В. Социальная педагогика : учеб. для студентов пед. вузов / под ред. В. А. Слатенина. Москва : Академия, 2000. 200 с.

143. Мухина В. С. Возрастная психология. Феноменология развития. Москва : Академия, 2009. 640 с.

144. Мухіна В. В. Народні традиції як елемент формування духовно-естетичного та соціального розвитку особистості студента ЗВО. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*: зб. наук. праць / гол. редактор Г. П. Шевченко. Сєверодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. Вип. 6 (81). С. 152–160.

145. Мухіна В. В. Поняття соціалізація як філософська, соціологічна та психолого-педагогічна категорія. *III Sympozjum naukowego „Ukraina-Polska – współpraca synergetyczna” 13–19 lutego 2017 r. Kijów, Połtawa, Słowiańsk* : тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (Слов'янськ, 16-18 лют. 2017 р.). Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2017. С. 99–102.

146. Найдєн О. С. Українська народна лялька. Київ : ВД «Стилос», 2007. 240 с.

147. Нарійчук М. Д. Соціально-педагогічні умови становлення самооцінки особистісних моральних якостей студентів медучилища у позанавчальній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 222 с.

148. Негребецька О. М. Соціалізація майбутніх учителів музики у навчально-виховному середовищі педагогічного університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 248 с.
149. Немов Р. С. Психологія. Москва: Просвещение, 1994. Т. 1. 576 с.
150. Ничкало С. А. Мистецтвознавство : корот. тлумач. слов. Київ : Либідь, 1999. 208 с.
151. Новейший философский словарь / сост. и гл. ред. А. А. Грицанов. Изд. 3-е, испр. Минск : Кн. дом, 2003. 1280 с.
152. Овчаренко Г. Е. Педагогічні умови соціалізації студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у позанавчальній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2005. 257 с.
153. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка : 80000 слов и фразеологических выражений / РАН. Институт русского языка В. В. Виноградова. 4-е изд., доп. Москва : Азбуковник, 1999. 944 с.
154. Омельченко С. О., Гавриш О. Г. Сучасний стан соціальної роботи в загальноосвітніх закладах України. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2017. № 3. С. 279–284. (Серія : Педагогічні науки).
155. Опалюк О. М. Декоративно-прикладне мистецтво: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : МЕДОБОРИ (ПП Мошак М. І.), 2002. 32 с.
156. Оршанський Л. В. Традиційний український орнамент : методика навчання. Дрогобич : РВВ ДДПУ, 2008. 200 с.
157. Оршанський Л. В. Художньо-трудова підготовка вчителів трудового навчання : монографія. Дрогобич : Коло, 2008. 278 с.
158. Оршанський Л. В., Курач М. С., Ліщинська-Кравець Г. Л., Олексюк М. П. Художня обробка матеріалів : орнаментика і технологія : навч. посіб. Тернопіль : Терно-граф, 2013. 296 с.

159. Основи практичної психології : підручник / В. Панюк та ін. Київ : Либідь, 1999. 536 с.
160. Палеха О. М. Організація самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів іноземної мови у вищих навчальних закладах Великої Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний авіац. ун-т. Київ, 2016. 19 с.
161. Паніна Н. Молодь України: структура цінностей, соціальне самопочуття та морально-психологічний стан за умов тотальної аномії. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2001. № 1. С. 5–26.
162. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории. Москва : Мысль, 1971. 351 с.
163. Парсонс Т. Система современных обществ / под ред. М. С. Ковалевой. Москва : Аспект Пресс, 1998. 270 с.
164. Педагогічний словник / за ред. М.Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 514 с.
165. Педагогічний словник / редкол. : М. Д. Ярмаченко, І. А. Зязюн, В. М. Мадзігон, Н. Г. Ничкало, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська та ін.; за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2000. 516 с.
166. Пернарівська Т. П. Формування у студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин у позааудиторній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ін-т проблем виховання АПН України. Київ, 2015. 20 с.
167. Петровский А. В. Личность в психологии : парадигма субъектности. Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. 512 с.
168. Печериця Н. М. Соціально-педагогічна корекція ейджизму студентської молоді в освітньо-культурному середовищі ЗВО : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2020. 267 с.
169. Піддубна О. М. Народна художня творчість у фаховій підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед.

наук : 13.00.04 / Житомирський держ. ун-т. ім. І. Франка. Житомир, 2009. 20 с.

170. Плотніков П. В. Соціально-педагогічні основи соціалізації молоді промислового регіону : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2009. 481 с.

171. Полатай Е. Г. Формування культури мовлення студентів філологічних факультетів як умова їхньої соціалізації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2001. 174 с.

172. Поліщук Ю. Й. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні : монографія. Тернопіль : ТНПУ, 2005. 432 с.

173. Пранова Є. В. Формування здорового способу життя майбутніх учителів фізичного виховання в процесі позааудиторної роботи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський нац. ун-т ім. Володимира Даля. Київ, 2015. 230 с.

174. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556. *Відомості Верховної Ради*, 2014. № 37/38. ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 09.11.2018).

175. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю : Закон України від 21 черв. 2001 р. № 2558. *Відомості Верховної Ради*, 2001. № 42. ст. 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 09.01.2018).

176. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 5 лют. 1993 р. № 2998. *Відомості Верховної Ради*, 1993. № 16. ст. 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text> (дата звернення: 19.02.2018).

177. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 23 берез. 2000 р. № 1613. *Відомості Верховної Ради*, 2000, № 27, ст. 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text> (дата звернення: 09.05.2020).

178. Проблеми соціалізації молоді : навч. посіб. / Володченко Ж. М., Лісовець О. В., Новгородський Р. Г., Хлебик С. Р. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 206 с.
179. Промисли і ремесла. Українське народознавство : навч. посіб. 3-тє вид., випр. / М. С. Глушко, Т. О. Гонтар, Г. Й. Горинь, О. І. Гринів та ін.; ред. С. П. Павлюк. Київ : Знання, 2006. С. 338–389.
180. Психологическая диагностика : учеб. пособие / Е. М. Борисова и др. ; под ред. К. М. Гуревича, Е. М. Борисовой. Москва : Изд-во УРАО, 1997. 301 с.
181. Психологическая диагностика : учебное пособие / Под ред. М. К. Акимовой. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 304 с.
182. Психологічний словник / за ред. В. Войтка. Київ : Вища школа, 1982. 216 с.
183. Психологія для старшокласників: (від самопізнання до соціальної відповідальності) / за ред. М. В. Левківського. Київ : Центр навч. літ., 2014. 272 с.
184. Разина Т. М. О профессионализме народного искусства. Москва : Советский художник, 1985. 192 с.
185. Рассказова О. І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти : теорія та технологія : монографія. Харків : ФОП Шейніна О. В., 2012. 468 с.
186. Ратинська І. В. Виховання моральної відповідальності студентів у позааудиторній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2019. 196 с.
187. Резніченко З. В. Мистецький декоративно-ужитковий компонент у змісті професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Полтавський нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2004. 290 с.

188. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід : монографія. Київ : Міленіум, 2008. 400 с.
189. Романова Н. Ф. Соціалізація українського студентства: огляд проблеми, шляхи розв'язання. *Український соціум*. 2004. № 3. С. 87–92.
190. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер Ком, 1999. 720 с.
191. Рудкевич Н. І. Етнокультурна соціалізація студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Київський ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 2019. 220 с.
192. Рудницька О. П. Українське мистецтво у полікультурному просторі : навч. посіб. Київ : Екс Об, 2000. 208 с.
193. Русин М. Ю. Фольклор. Традиції і сучасність. Київ, 1991. 99 с.
194. Руткевич М. Н. Социология образования и молодежи : избранное (1965–2002). Москва : Гардарики, 2002. 541 с.
195. Савченко Н. С. Підготовка вчителя до формування естетичних орієнтацій молодших школярів на цінності народного мистецтва (в умовах позакласної діяльності) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2000. 207 с.
196. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального простору : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Луганський держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2004. 455 с.
197. Саржанова А. Н., Квасних Г. С. Воспитание социально значимых качеств личности студента. *Вектор науки ТГУ*. 2015. № 1 (20). С. 179–182. (Серия : Педагогика, психология).
198. Севастьянова О. А. Позанавчальна діяльність у ВНЗ у контексті нової освітньої парадигми. *Освіта Донбасу*. 2005. № 2. С. 70–73.
199. Сироткіна Ж. Є. Формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобами взаємодії різних видів мистецтва : дис.

... канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 248 с.

200. Севастьянова О. А. Студентська молодь у контексті суб'єкт-суб'єктних соціалізаційних виховних впливів у ВНЗ. *Соціальна педагогіка : теорія і практика*. 2008. № 3. С. 14–20.

201. Сечка С. В. Формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів засобами взаємодії різних видів мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Старобільськ, 2016. 248 с.

202. Сівак Н. А. Соціально-педагогічні умови соціалізації студентської молоді у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Хмельницький гуманіт.-пед. акад. Хмельницький, 2012. 327 с.

203. Словарь по социальной педагогике : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / авт-сост. Л. В. Мардахаев. Москва : Академия, 2002. 368 с.

204. Словарь социолингвистических терминов / отв. ред. В. Ю. Михальченко. Москва : Ин-т рус. яз. РАН, 2006. 312 с.

205. Словник української мови: в 11 т. Київ : Наук. думка, 1998. Т. 9. 849 с.

206. Смелзер Н. Дж. Социология : пер. с англ. / науч. ред. В. А. Ядов. Москва : Феникс, 1994. 688 с.

207. Смікал В. О. Формування світоглядної культури майбутнього вчителя засобами мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2002. 209 с.

208. Собчик Л. Н. Психология индивидуальности. Теория и практика психодиагностики. Москва : Речь, 2005. 624 с.

209. Социология молодежи : учебник / Боенко Н. М. и др. ; отв. ред. В. Т. Лисовский. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1996. 457 с.

210. Социология молодежи : энцикл. словарь / отв. ред. Ю. А. Зубок, В. И. Чупров. Москва : Академия, 2008. 608 с.
211. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. І. Д. Звереві. Київ : Центр учб. літ., 2008. 336 с.
212. Соціальна робота з різними групами клієнтів : навч. посіб. / уклад. Т. Д. Кочуей, О. М. Бойко. Умань : ФОП Жовтий О.В., 2016. 278 с.
213. Соціальна філософія : короткий енцикл. словник. Київ ; Харків : Рубікон, 1997. 398 с.
214. Соціально-психологічні особливості самореалізації особистості в сучасному суспільстві : монографія / за ред. В. Й. Бочелюка. Запоріжжя : КПУ, 2009. 280 с.
215. Соціологія : терміни, поняття, персоналії : навч. слов.-довід. / за заг. ред. В. М. Пічі. Київ : Каравела ; Львів : Новий світ 2000, 2002. 480 с.
216. Соціолого-педагогічний словник / уклад. С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка ; за ред. В. В. Радула. Київ : ЕксОб, 2004. 304 с.
217. Станкевич М. Е. Українські витинанки. Київ : Наукова думка, 1986. 124 с.
218. Танадайчук С. Декоративне мистецтво. Київ : Вид. дім «Соборна Україна», 1998. 48 с.
219. Теоретико-методичні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи : навч.-метод. посіб. / С. Я. Харченко та ін. ; НАПН України, Н.-д. центр проблем соц. педагогіки та соц. роботи НАПН України та Луганський нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2016. 433 с.
220. Тернопільська В. І. Формування соціальної відповідальності старшокласників у позанавчальній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Житомирський держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Житомир, 2003. 240 с.
221. Тимошенко В. В. Формування здорового способу життя студентів педагогічного університету в процесі позааудиторної роботи : дис. ... канд.

пед. наук : 13.00.07 / ДВНЗ «Донбаський держ. пед. ун-т». Слов'янськ, 2012. 276 с.

222. Титов Б. А. Соціалізація дітей, підлітків і юношества в сфері дозвілля. Санкт-Петербург : ГАК, 1996. 275 с.

223. Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XII – XVIII ст.). Київ : Либідь, 1992. 192 с.

224. Томашівська М. М. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Житомирський держ. ун-т імені Івана Франка. Житомир, 2020. 280 с.

225. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні : теорія і практика : монографія. Харків : Нове слово, 2007. 395 с.

226. Ушакова І. О. Формування естетичного образу людини у студентської молоді комплексом мистецтв : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля. Київ, 2015. 218 с.

227. Філіппов Ю. М. Трудова соціалізація молоді в діяльності громадських організацій та рухів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2009. 290 с.

228. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

229. Фірсова Л. С. Формування естетичної культури майбутніх учителів засобами декоративно-прикладного мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Криворізький держ. пед. ун-т. Кривий Ріг, 2001. 234 с.

230. Фурдуй С. Б. Педагогічні умови соціалізації обдарованих студентів у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя, 2009. 191 с.

231. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності : теорія та практика : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2006. 320 с.

232. Чернета С. В. Організаційно-педагогічні умови соціалізації підлітків у неформальних молодіжних об'єднаннях : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 223 с.

233. Чупіна В. М. Формування основ художньо-графічної культури майбутніх художників-ювелірів засобами декоративно-прикладного мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2014. 190 с.

234. Шабасєва Н. С. Гендерна соціалізація студентів коледжу в позанавчальній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2011. 244 с.

235. Шабанов В. П. Громадянська соціалізація студентів коледжу в позанавчальній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2012. 20 с.

236. Шадських Ю. Г. Психологія і педагогіка : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Львів : Магнолія 2006, 2007. 319 с.

237. Швець Т. Е. Громадянська соціалізація старшокласників у позакласній діяльності загальноосвітнього навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2011. 20 с.

238. Швирка В. М. Естетичне виховання майбутнього вчителя-філолога засобами мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2003. 276 с.

239. Шевандрин Н. И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности. 2-е изд. Москва: ВЛАДОС, 2001. 256 с.

240. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2012. 248 с.

241. Шелест Н. А. Формування ціннісного ставлення до створення сім'ї у студентів аграрних коледжів у позааудиторній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2019. 280 с.

242. Штифурак В. Є. Соціально-педагогічні основи виховної роботи зі студентською молоддю у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2011. 457 с.
243. Штофф В. А. Моделирование и философия. Мсква; Ленинград: Наука, 1966. 301 с.
244. Штофф В. А. Роль модели в познании. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1963. 128 с.
245. Юдин З. Г. Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки. Москва : Мысль, 1978. 390 с.
246. Якименко О. Г. Соціалізація студентів коледжів засобами екокультурної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 22 с.
247. Яремків М. Композиція : творчі основи зображення : навч. посіб. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 112 с.
248. Albert M. Law and Social Work Practice: a legal system approach. 2nd Edition, New York, NY : Springer Publishing Co Inc. 2000
249. Altbach P. G. Globalization and the university: myths and realities in an unequal world. *Tertiary Education and Management*. 2004. Vol. 10. P. 3–25.
250. Auernheimer G. (Ed.) Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität. Opladen, 2002.
251. Bennet J. M., Bennet M. J. Developing intercultural sensitivity. *Handbook of intercultural training*. Thousand Oaks, CA : Sage, 2004. P. 147–165.
252. Castells M. Communication Power. USA : Oxford University Press, 2009. P. 181–184.
253. Doel M., Shardlow S. M. Modern Social Work Practice: Teaching and Learning in Practice Settings : Aldershot, Hampshire, England ; Ashgate, 2005. 302 p.

254. Erpenbeck J., Heyse V. Die Kompetenzbiographie: Wege der Kompetenzentwicklung. Munster: Waxman Verlag, 2007. 496 p.
255. Morales A., Sheafor B. Social Work : A profession of Many Faces. Boston: Allyn and Bacon, 1990. 325 p.
256. Mukhina V. Criterion-level basis of studying socialization of student youth by means of folk art. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. праць / за заг. ред. І. А. Хижняк. Слов'янськ : ДДПУ, 2019. Вип. 6(98). С. 271–282.
257. Mukhina V. V. Social and pedagogical conditions of socialization of student youth by means of folk art. *News of Science and Education*. 2017. № 8 (56). P. 16–25.
258. Samovar L. A., Porter R. E., McDaniel E. R. Intercultural Communication : A Reader. Wadsworth : Cengage Learning, 2012. 518 p.
259. The Definition and Selection of Key Competencies. Executive Summary. OECD, 2005. 20 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для студентів щодо ставлення до мистецтва і декоративно-прикладної творчості

Шановні студенти! Вам пропонується анкета із 10 завдань, у ході яких необхідно закінчити речення. Список завдань додається нижче.

1. Призначення цінностей полягає в ...
2. Естетична цінність творів мистецтва полягає в ...
3. Для мене естетична цінність предметів визначається ...
4. Досконалість у цьому світі має такі риси ...
5. Ідеали потрібні для ...
6. Мій естетичний ідеал – це ...
7. Естетичний розвиток людини залежить від ...
8. Людям з високим розвитком естетичної культури властиво ...
9. Вироби декоративно-ужиткового мистецтва мають естетичну цінність завдяки ...
10. У мене є (немає) бажання займатися декоративно-прикладною творчістю, тому що ...

Оцінювання результатів. Сформованість уявлень визначається здатністю студентів назвати якомога більше істотних проявів цієї категорії. Залежно від повноти та адекватності відповіді на кожне питання ставиться 1, 2 або 3 бали. У три бали оцінюється відповідь, у якій відображено всі істотні характеристики цього поняття. Два бали отримують студенти, у відповіді яких простежується загальне розуміння категорії, але сама відповідь неповна або неточна. Якщо студент має труднощі з правильним визначенням характерних рис категорії, йому ставиться один бал.

У результаті бали, отримані за 10 питань, складаються, за сумарним балом студенту присвоюється оцінка за такою схемою: 21 і більше – висока, від 11 до 20 – середня, 10 і менше – низька.

**Анкета для студентів щодо виявлення рівня соціалізованості студентів
на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за когнітивним
критерієм**

1. Назвіть відомі Вам види мистецтва.
2. Які Ви знаєте види народного декоративно-ужиткового мистецтва?
3. Назвіть основні центри розвитку народних художніх промислів і ремесел у різних регіонах України.
4. Перерахуйте види витинанок.
5. Перерахуйте технології виготовлення витинанок.
6. Назвіть різновиди художніх виробів у вишивці.
7. Які Ви знаєте техніки вишивання?
8. Перерахуйте відомі Вам техніки виконання аплікацій.
9. Виберіть один будь-який народний розпис і перерахуйте основні кольори, які в ньому використовуються.
10. Перерахуйте природні матеріали і вид мистецтва, у якому вони використовуються.

Оцінювання. Бали, отримані за кожне питання анкети, складаються. За отриманою сумою визначається загальний рівень сформованості когнітивного критерію соціалізованості студента на засадах декоративно-ужиткового мистецтва. Якщо студент за все завдання отримує більше 20 балів, рівень сформованості когнітивного критерію соціалізованості студентів на засадах декоративно-ужиткового мистецтва оцінюється як високий; від 10 до 19 балів – середній; менше 10 балів – низький.

**Анкета для студентів щодо виявлення рівня соціалізованості студентів
на засадах декоративно-ужиткового мистецтва за практично-
діяльнісним критерієм**

Шановний студенте! Пропонуємо оцінити наявні у вас практичні вміння й навички художньо-творчої діяльності в галузі декоративно-ужиткового мистецтва.

№	Питання	Рівень сформованості		
		Високий	Середній	Низький
1	Я активно включаюся в процес створення художнього виробу	3	2	1
2	Я здатний застосовувати отримані знання в продуктивній творчій діяльності	3	2	1
3	Я регулярно займаюся самостійно художньо-творчою діяльністю; я виконую вироби з декоративно-ужиткового мистецтва на достатньо високому рівні	3	2	1
4	Я часто відвідую майстер-класи з декоративно-ужиткового мистецтва	3	2	1
5	Я володію методикою викладання декоративно-ужиткового мистецтва	3	2	1
6	Я практикую навчання інших азів декоративно-ужиткового мистецтва	3	2	1

Оцінювання відповідей: 1 бал – за сформованість у студента певного показника на низькому рівні, 2 бали – на середньому, 3 бали – на високому.

**Експертне оцінювання рівня соціалізованості студентів на засадах
декоративно-ужиткового мистецтва за практично-діяльнісним
критерієм**

Шановний експерте! Пропонуємо оцінити наявні в студентів практичні вміння й навички художньо-творчої діяльності в галузі декоративно-ужиткового мистецтва.

№	Питання	Рівень сформованості		
		Високий	Середній	Низький
1	Активно включається в процес створення художнього виробу	3	2	1
2	Здатний застосовувати отримані знання в продуктивній творчій діяльності	3	2	1
3	Регулярно займається самостійно художньо-творчою діяльністю; виконує вироби з декоративно-ужиткового мистецтва на достатньо високому рівні	3	2	1
4	Часто відвідує майстер-класи з декоративно-ужиткового мистецтва	3	2	1
5	Володіє методикою викладання декоративно-ужиткового мистецтва	3	2	1
6	Практикує навчання інших азів декоративно-ужиткового мистецтва	3	2	1

Оцінювання відповідей: 1 бал – за сформованість у студента певного показника на низькому рівні, 2 бали – на середньому, 3 бали – на високому.

**Програма факультативу
„Народне декоративно-ужиткове мистецтво”
для студентів педагогічного університету бакалаврського рівня вищої
освіти**

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета – ознайомлення студентів з основними видами народного декоративно-ужиткового мистецтва; формування прагнення займатися декоративно-прикладною творчістю; формування вмінь і навичок художньо-творчої діяльності; навчання методики викладання декоративно-ужиткового мистецтва.

Завдання:

- формування в студентів естетично позитивного ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва, усвідомлення його соціалізувального впливу на розвиток особистості ;
- стимулювання в студентів прагнення займатися декоративно-прикладною творчістю;
- залучення студентської молоді до джерел і процесу творення українського народного мистецтва;
- ознайомлення студентів з основними категоріями мистецтва, видами мистецтва;
- надання студентам інформації щодо видів та регіональних особливостей народного декоративно-ужиткового мистецтва;
- навчання методики викладання декоративно-ужиткового мистецтва;
- формування в студентів здатності застосовувати отримані знання в продуктивній творчій діяльності;
- формування в студентів уміння організовувати власну художньо-творчу діяльність;
- навчання методики викладання декоративно-ужиткового мистецтва.

1. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. Народне мистецтво як прояв народної творчості

Сутність і види народної творчості: поетична творчість, театральне, музичне, танцювальне, декоративне, образотворче мистецтво, народне будівництво тощо. Генеза народної творчості у тривалому процесі колективної трудової діяльності. Сутність і види мистецтва. Усна поетична творчість (думи, історичні пісні, казки, легенди, перекази, пісенна лірика, балади, обрядова поезія і т. ін.). Народна музика (музичний фольклор) – вокальні та інструментальні твори (сольні, ансамблеві, хорові й оркестрові). Танцювальне мистецтво і види народних танців: швидкі і повільні, масові та групові, парні та сольні. Вертепи, фольклорні вистави, самодіяльний театр як форми народного театру.

Тема 2. Різновиди декоративного мистецтва

Сутність і види декоративного мистецтва: декоративно-прикладне, монументально-декоративне, оформлювальне, театральне-декораційне. Монументально-декоративне мистецтво (декоративні розписи, сграфіто, вітражі, мозаїка, скульптура і т. ін.). Оформлювальне мистецтво як художнє оформлення міст, сіл, демонстрацій, експозицій виставок, стендів, вітрин тощо.

Тема 3. Становлення та розвиток декоративно-ужиткового мистецтва українців

Народне декоративно-прикладне мистецтво як форма суспільної свідомості й суспільної діяльності. Визначення декоративно-ужиткового мистецтва. Зародження декоративно-ужиткового мистецтва. Історія та основні етапи розвитку декоративно-ужиткового мистецтва українців. Домашнє художнє ремесло й організовані художні промисли, пов'язані з ринком, як основні форми розвитку народного декоративного мистецтва в Україні. Народні художні промисли. Основні центри розвитку народних

художніх промислів і ремесел у різних регіонах України. Професійне декоративне мистецтво. Самодіяльна художня творчість.

Тема 4. Сутність і галузі декоративно-ужиткового мистецтва

Декоративно-прикладне мистецтво складається із двох галузей: прикладна і декоративна. *Прикладна галузь* декоративно-прикладного мистецтва включає ужиткові об'ємно-просторові форми, виготовлені з переважно твердих і тривких матеріалів, доцільність і виразність конструкції яких поєднано з декором: дерево, камінь, кістка і ріг. Їх обробляють технікою різьблення, точіння та ін. Кераміка, скло, метал відзначаються міцністю. Художні вироби з них виготовляють технікою лиття, формування, виточування. Завершується прикладна галузь виробами зі шкіри, лози, рогами, соломи, тканими і в'язаними з волокнистих рослин (льон, коноплі) та вовни, модельованими предметами зі шкіри і тканини.

Декоративна галузь декоративно-прикладного мистецтва має значну перевагу художніх засад оздоблення над утилітарними і складається із видів-технік. Поліхромна група: ткацтво, килимарство, вишивка, батик, вибійка, бісер, Писанкарство, емалі, розпис (дерево, кераміка, скло та ін.). Монохромна група: інкрустація, випалювання, чернь, гравіювання. Пластична група: різьблення, тиснення, карбування, пластика малих форм. Ажурно-силуетна група: кування і слюсарство, просічний метал, скань, мереживо, витинанки, ажурно-силуетна пластика.

Декоративно-прикладна галузь поєднує ужиткові й функційні якості об'ємно-просторової конструкції та художню експресію відповідного декору.

Тема 5. Види декоративно-ужиткового мистецтва

Морфологія класифікації декоративно-прикладного мистецтва: за матеріалом – камінь, дерево, метал, скло та ін.; за технологічними особливостями – ткацтво, вишивка, плетіння, в'язання, розпис тощо; рідше за функційними ознаками – меблі, посуд, прикраси, одяг, іграшки.

Види декоративно-прикладного мистецтва – художнє деревообробництво, художня обробка каменю, художня обробка кістки й рогу, художня кераміка, художнє скло, художній метал, художня обробка шкіри, художнє плетіння, в'язання, художнє ткацтво, килимарство, вишивка, розпис, батик, писанкарство, фотофільмдрук, вибійка, випалювання, гравіювання, різьблення, карбування, художнє ковальство, скань, просічний метал, витинанки, мереживо, виготовлення виробів з бісеру, емалі, а також меблів, посуду, хатніх прикрас, іграшок, одягу, ювелірних виробів тощо.

Тема 6. Художнє ткацтво як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва

Сутність художнього ткацтва. Історичний розвиток ткацтва. Етапи ткацького виробництва: підготовка сировини, прядіння ниток, виготовлення з них тканин і заключна обробка: вибілювання, фарбування, ворсування, вибивання тощо. Сировина й обладнання для ткацтва. Види тканин (лляні, конопляні, вовняні, шовкові, лавсанові та ін.). Основні техніки ручного ткання: просте полотняне, саржеве (чиновате), перебірне і закладне. Типологія виробів інтер'єрного призначення.

Тема 7. Килимарство як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва

Визначення килимарства. Етапи виготовлення: добір якісної сировини (волокон), відповідна підготовка пряжі, прядіння ниток, їх фарбування, техніка ткання, принципи орнаментально-композиційного розв'язання і кінцева обробка виробів: зарублення, в'язання тороків, вирівнювання, вичісування. Сировина для килимових виробів: вовна, льон, коноплі, бавовна; штучні волокна: лавсан, штапель, нейлон, їх виготовляють на вертикальному або горизонтальному килимарських верстатах. Класифікація килимів за функційним призначенням: настінні, настільні, залавники, полавники, декоративні доріжки, накидки на крісла тощо. Поділ килимів за орнаментом: з

геометричним, рослинним, геометризовано-рослинним орнаментом; сюжетно-тематичні. Домінантні мотиви орнаменту килима: ромби, розетки, квіти, квіткові галузки, вазонки, дерева, птахи, качечки, людські постаті та ін. Найпоширеніші композиції килима: поперечно-смугаста, концентрична, сітчаста і вазонна.

Тема 8. Вишивка як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва

Визначення вишивки. Класифікація вишивальних матеріалів: 1) основа, на якій вишивають, – вовняні, лляні, полотняні, домашнього виробництва тканини, шкіра, сукно та пізніше – тканини фабричного виготовлення: перкаль, коленкор, батист, китайка, кумач, бамбак, сураж, муслін, плис, шовк, шкіра та ін.; 2) матеріал, котрим вишивають: нитки ручно-прядені лляні, конопляні, вовняні; нитки фабричного виготовлення – запал, біль, кумач, волічка, гарус, зсукані вовняні нитки „коцик”, шнури, шовк; металеві, золоті та срібні нитки, корали, перли, коштовне каміння, бісер, металеві пластинки – лелітки, гудзики, сап’янові стрічки тощо.

Виникнення мистецтва вишивки. Класифікація художніх виробів у вишивці. Техніки вишивання. Технології виконання шва.

Тема 9. В’язання як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва

Сутність в’язання. Матеріал для в’язання (нитки ручнопрядені лляні, конопляні, вовняні, фабричного виготовлення (шовкові, бавовняні, вовняні, металеві, синтетичні тощо). Ручне (гачком або спицями) і машинне в’язання. Асортимент ручних і машинних виробів. Найпоширеніші техніки ручного в’язання: ланцюжок, стовпчики, зубці. Основні техніки машинного в’язання: поперечно-в’язальна і поздовжньо-в’язальна.

Тема 10. Художня обробка шкіри як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва

Сутність художньої обробки шкіри як виду мистецтва. Класифікація натуральної шкіри: сириця, пергамент, шевро, шеврет, сап'ян, замша, велюр, юхт. Штучна шкіра. Техніки художньої обробки шкіри: шиття, аплікація, вишивання, набивання металу, тиснення, ажурне вирізування, плетіння, різьблення, випалювання, інкрустація, розпис. Типологія виробів із шкіри.

Тема 11. Народний костюм як продукт народного декоративно-ужиткового мистецтва

Народний костюм як виразник художніх смаків, естетичних поглядів, виробничого досвіду, етнічних переконань українського народу. Класифікація й типологія одягу: натільний, поясний, нагрудний, верхній одяг, пояси, головні убори, взуття. Прикраси: стрічки, гільця, діадери, сережки, підвіски, намиста, гайдани, ланцюжки, дукачі, згарди, браслети, каблучки. Типові комплекси одягу окремих етнографічних регіонів України. Зв'язок художнього оформлення сучасного одягу з традиціями народного костюма.

Тема 12. Витинанка як продукт народного декоративно-ужиткового мистецтва

Витинанки як орнаментальні й фігурні прикраси. Історія виникнення витинанки. Види витинанок. Матеріали та інструменти при роботі над витинанкою. Народні символи у витинанці. Техніки та технології витинанок.

Тема 13. Художня обробка дерева та плетіння з природних матеріалів як види народного декоративно-ужиткового мистецтва

Сутність художньої обробки дерева. Історія розвитку художнього деревообробництва в Україні. Колір, фактура і текстура деревини. М'які і тверді породи деревини. Техніки художньої обробки дерева: видовбування, вирізування, виточування, бондарство, столярство, профілювання, різьблення, інкрустація, випалювання. Класифікація виробів із дерева.

Плетіння з лози, рогами та стебла. Техніки плетіння: суцільне, візерунчатє, ажурне, зшивання. Типологія плетених виробів: солом'яники, плетені з лози короби для білизни, вази-фруктівниці, хлібниці, тарілки для печива, підставки для пляшок, овальні і круглі солом'яні форми для випікання хліба, сівачки, кошики, солом'яні брилі.

Тема 14. Художня кераміка і художнє скло як види народного декоративно-ужиткового мистецтва

Визначення кераміки. Історія виготовлення керамічних виробів. Класифікація глини за технологічними показниками: пластичні й малопластичні, легкоплавкі й тугоплавкі, кольорові (гончарні) та білі (фарфорово-фаянсові). Технологічні підвиди кераміки: теракота, майоліка, фаянс, порцеляна, кам'яна маса, шамот. Основні техніки. Техніки декорування гончарних виробів. Декоративні покриття. Пластично-фактурне оздоблення. Типологія гончарних виробів.

Скло і його види: содове, поташне, свинцеве. Технологічні особливості художнього скла: гутне, накладне, візерункове, кришталь, скло з оптичним ефектом. Декоративно-архітектурне скло, світильники, посуд, декоративно-ужиткові предмети, дрібна пластика, прикраси.

Тема 15. Художній метал як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва

Визначення художнього металу. Характеристика матеріалів для виробів художнього металу (золото, срібло, платина, мідь, цинк, олово та ін.). Техніки художнього металу: лиття, кування, карбування, гравіювання, чернь, емалі, скань, зернь та ін. Типологія виробів з металу: архітектурні елементи, обладнання приміщення, знаряддя праці, зброя і військове спорядження, посуд і начиння, культові та обрядові предмети, особисті речі і прикраси, дрібна пластика.

Тема 16. Художня обробка каменю як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва

Виробне каміння (граніт, габро, базальт, туф, вапняк, пісковик, шифер, алебастр, мрамур, малахіт та ін.) і коштовне каміння (алмаз, корунд, берил, рубін, аметист, олександрит, топаз, турмалін тощо). Техніки обробки каменю (сколювання, обтесування, різання, різьблення, гравіювання тощо).

Тема 17. Писанкарство як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва

Сутність писанкарства. Матеріали для розпису. Природні барвники. Інструменти для нанесення воску і фарби. Техніки писанкарства: декорування, дряпання, крапання, розпис шпилькою і розпис трубочкою. Типологія писанок за техніками розпису: крашанки, дряпанки, шпильчасті та ін.; за типами композиційного поділу сферичної форми яйця на відповідні „меридіани” і „паралелі”.

Тема 18. Методика викладання народного декоративно-ужиткового мистецтва

Джерела і складники художньо-творчої активності особистості. Особливості сприймання творів мистецтва. Методи художньо-творчого розвитку школярів на заняттях декоративно-ужиткового мистецтва. Створення емоційної атмосфери на занятті. Виховання естетичного ставлення до життя. Педагогічне забезпечення наслідування як найпершої форми творчості дітей. Розвиток творчої уяви та художньо-образного мислення. Засвоєння основних понять у галузі декоративно-ужиткового мистецтва. Знайомство з технікою виконання творів декоративно-ужиткового мистецтва.

2. СТРУКТУРА ПРОГРАМИ

	Назва теми	Кількість годин	
		Лекц.	Практ.
1	Народне мистецтво як прояв народної творчості	2	2
2	Різновиди декоративного мистецтва	2	2
3	Становлення та розвиток декоративно-ужиткового мистецтва українців	2	2
4	Сутність і галузі декоративно-ужиткового мистецтва	2	2
5	Види декоративно-ужиткового мистецтва	2	2
6	Художнє ткацтво як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва	2	2
7	Килимарство як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва	2	2
8	Вишивка як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва	2	4
9	В'язання як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва	2	4
10	Художня обробка шкіри як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва	2	4
11	Народний костюм як продукт народного декоративно-ужиткового мистецтва	2	2
12	Витинанка як продукт народного декоративно-ужиткового мистецтва	2	4
13	Художня обробка дерева та плетіння з природних матеріалів як види народного декоративно-ужиткового мистецтва	2	2
14	Художня кераміка і художнє скло як види	2	4

	народного декоративно-ужиткового мистецтва		
15	Художній метал як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва	2	2
16	Художня обробка каменю як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва	2	2
17	Писанкарство як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва	2	4
18	Методика викладання народного декоративно-ужиткового мистецтва	4	6
		38	52
	Разом		90

3. ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Е. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1992. 272 с.
2. Антонович Є.А., Проців В.І., Свид С.П. Художні техніки у школі : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 312 с.
3. Білоус О. Мистецтво писанкарства. Київ: ТОВ «Майстерня книги», 2012. 160 с.
4. Біняшевський Е. Українські писанки. Київ : Мистецтво, 1968. 91 с.
5. Бучинський С.Л. Основи грамоти з образотворчого мистецтва. Київ: Рад. школа, 1981. 120 с.
6. Вільчинський В.П. Образотворче мистецтво. 1-2 кл. Київ, 1991. 159 с.
7. Власов В.Г. Основи теорії і історії декоративно-прикладного мистецтва : учеб.-метод. пособ. Санкт-Петербург, 2012. 156 с.
8. Ганжа П. Таємниці українського рукомесла. Київ : Мистецтво, 1996. 190 с.
9. Ганнусенко Н.І. Етнохудожнє виховання школярів у позаурочний

час : метод. рекоменд. Київ : ТОВ «ХІК», 2004. 96 с.

10. Гнатюк М.В. Образотворче і декоративно-прикладне мистецтво (основи образотворчої грамоти) : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Ярина, 2016. 196 с.

11. Данченко О.С. Невмируще джерело : Бесіди про українське народне мистецтво. Київ : Мистецтво, 1975. 190 с.

12. Декоративно-прикладне мистецтво з практикумом у навчальних майстернях: метод. рекоменд. / укл.: Є.А. Антонович, М.Р. Селівачов, С.П. Свид. Київ : РНМК, 1990. Ч. III. 100 с.

13. Ейвас Л.Ф. З досвіду підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва в Україні : моногр. Кривий Ріг : КП ДВНЗ «КНУ», 2016. 140 с.

14. Кара-Васильєва Т.В., Чегусова З.А. Декоративне мистецтво України ХХ ст.: У пошуках «великого стилю». Київ: Либідь, 2005. 280 с.

15. Кардашов В.М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва : навч. посіб. Київ: Вид. дім «Слово», 2007. 296 с.

16. Кириченко М.А. Український народний декоративний розпис: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2006. 228 с.

17. Ковальов О.Є. Декоративно-прикладне мистецтво у школі. 1-7 кл.: навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 144 с.

18. Литвінець Е.М. Українське народне мистецтво. Вишивання і нанизування. Київ : Вища школа, 2004. 355 с.

19. Луцан Н. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну: навч.-метод. посіб. Одеса : СВД Черкасов, 2007. 87 с.

20. Опалюк О. М. Декоративно-прикладне мистецтво: [навч.-метод. посіб.] / Кам'янець-Подільський : МЕДОБОРИ (ПП Мошак М. І.), 2002. 32 с.

21. Танадайчук С. Декоративне мистецтво. Київ: Вид. дім «Соборна Україна», 1998. 48 с.

22. Тищенко О.Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (ХІІ - ХVІІІ ст.). Київ : Либідь, 1992. 192 с.

Список праць за темою дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України, зокрема, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Алексєєва В. В. Генезис поняття соціалізація в психолого-педагогічній науці. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: збірник наукових праць / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. Слов'янськ : ДДПУ, 2013. Вип. LXIV. С. 293–298.

2. Алексєєва В. В. Музей українського народного мистецтва як засіб соціалізації студентської молоді вишу. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: збірник наукових праць / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. Слов'янськ : ДДПУ, 2015. Вип. LXXIII. С. 254–261.

3. Алексєєва В. В. Соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема. *Педагогічні науки*: збірник наукових праць. Херсон : „Видавничий дім „Гельветика”, 2016. Вип. LXIX. Т. 3. С. 17–21.

4. Алексєєва В. В. Соціалізація студентської молоді в позанавчальній діяльності як соціально-педагогічна проблема. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: збірник наукових праць. Суми : вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. № 5 (59), С. 419–425.

5. Мухіна В. В. Народні традиції як елемент формування духовно-естетичного та соціального розвитку особистості студента ВНЗ. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*: збірник наукових праць / гол. редактор Г. П. Шевченко. Сєверодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. Вип. 6 (81). С. 152–160.

6. Mukhina V. Criterion-level basis of studying socialization of student youth by means of folk art. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: збірник наукових праць / за заг. ред. проф. І.А.Хижняк. Слов'янськ : ДДПУ, 2019. Вип.6 (98). С. 271–282.

Стаття в зарубіжному науковому виданні:

7. Mukhina V. V. Система соціалізації студентської молоді педагогічного університету в позанавчальній діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2021. № 01 (29). URL: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/11.html> .

Статті в інших виданнях, матеріали конференцій:

8. Алексеева В. В. Народное искусство как средство социализации студенческой молодежи. *Обучение и воспитание: методика и практики 2013/2014 учебного года*: VII Международная научно-практическая конференция (Новосибирск, 2 октября 2013 г.). Новосибирск : Издательство ЦРНС, 2013. С. 244–248.

9. Алексеева В. В. Художньо-естетичний напрям у позанавчальній діяльності як умова соціалізації студентської молоді вишу. *Актуальні проблеми молоді в сучасних соціально-економічних умовах*: міжнародна науково-практична конференція (Житомир, 20–21 березня 2014 р.). Житомир : ПП „ДжіВіЕс”, 2014. С. 66–68.

10. Алексеева В. В. Позанавчальна діяльність студентів як цілісна динамічна система установи вищої професійної освіти. *Перший крок у науку*: IX Всеукраїнська науково-практична конференція. Луганськ : Глобус-Прінт, 2014. Т. 1. С. 3–8.

11. Алексеева В. В. Висвітлення питань соціалізації особистості студента у сучасній соціально-педагогічній літературі. *Особистість у сучасній освіті: проблеми навчання та розвитку*: всеукраїнська науково-практична конференція (Донецьк, 14–15 травня 2014 р.). Донецьк : ІПО ІПП (м. Донецьк) ДВНЗ „УМО”, 2014. С. 19–22.

12. Алексеева В. В. Інститут освіти як вирішальний фактор соціалізації молодого покоління. *Педагогічні та психологічні науки: аналіз сучасності та прогноз майбутнього*: міжнародна науково-практична конференція (Харків,

12–13 грудня 2014 р.). Харків : Східноукраїнська організація „Центр педагогічних досліджень”, 2014. С. 32–36.

13. Алексєєва В. В. Ціннісні орієнтації студентів вузу як системоутворюючий елемент їх світогляду. *Проблеми підготовки майбутнього фахівця освітньої галузі: історія, реалії, перспективи, тенденції*: всеукраїнська науково-практична конференція (Слов'янськ, 16–17 вересня 2014 р.). Слов'янськ : ДДПУ, 2014. С. 9–11.

14. Алексєєва В. В. Народне мистецтво як система соціальних цінностей студентів. *Problems and Prospects of territories' socio-economic development : Conference Proceedings of the 5th International Scientific Conference (Opole, Poland, 14–17 april, 2016 p.)*. The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. P. 85–87.

15. Мухіна В. В. Поняття соціалізація як філософська, соціологічна та психолого-педагогічна категорія. зб. тез доповідей на міжнар. наук.-практ. конф., присвяченій III Sympozjum naukowego „Ukraina-Polska – współpraca synergetyczna” 13–19 lutego 2017 r. Kijów, Połtawa, Słowiańsk (м. Слов'янськ, 16-18 лютого 2017 р.) / МОН України ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2017. С. 99–102.

Апробація результатів дослідження здійснювалася через публікацію матеріалів дисертації. Основні положення, результати та висновки обговорювалися на засіданнях кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи Донбаського державного педагогічного університету (2013 – 2020), а також доповідались у виступах на науково-практичних конференціях різного рівня: *Міжнародних* – „Обучение и воспитание: методики и практики 2013/2014 учебного года” (Новосибірськ, Росія, 2013), „Актуальні проблеми молоді в сучасних соціально-економічних умовах” (Житомир, 2014), „Педагогічні та психологічні науки: аналіз сучасності та прогноз майбутнього” (Харків, 2014), „Problems and Prospects of territories' socio-

economic development” (Ополе, Польша, 2016), „Ukraina – Polska – Współpraca Synergetyczna” (Варшава, Київ, Полтава, Слов’янськ, 2017); *Всеукраїнських – „Перший крок у науку”* (Луганськ, 2014), „Особистість у сучасній освіті: проблеми навчання та розвитку” (Донецьк, 2014), „Проблема підготовки майбутнього фахівця освітньої галузі: історія, реалії, перспективи, тенденції” (Слов’янськ, 2014); на щорічних науково-практичних конференціях ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”(2013 – 2020).

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
(ДДПУ)

вул. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька область, Україна, 84116

Тел./факс: (062) 666-54-54

E-mail: sgpi@slav.dn.ua, www.ddpu.edu.ua, код ЄДРПОУ 38177113

19.08.2019 № 68-20-450 на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації
 Мухіної Вікторії Вячеславівни
 з теми «Соціалізація студентської молоді педагогічного університету у
 позанавчальній діяльності засобами народного мистецтва»
 на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
 зі спеціальності (13.00.05 – соціальна педагогіка)

Результати дисертаційної роботи «Соціалізація студентської молоді педагогічного університету у позанавчальній діяльності засобами народного мистецтва» впроваджувалися у виховний процес Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» упродовж 2017-2019рр.

Запроваджені в позанавчальний процес результати науково-педагогічного дослідження сприяли налагодженню співпраці суб'єктів позанавчальної діяльності з адміністрацією ВНЗ, органами студентського самоврядування, студентською профспілкою, об'єднаннями та клубами педагогічного університету; залученню студентської молоді в різні за змістом та емоційно-привабливими за формою види позанавчальної діяльності з використанням засобів народного мистецтва, як-от: підготовка та проведення святкових вечорів «Вечорниці у світлиці», «Українські вечорниці»; участь у художній самодіяльності та різноманітних творчих гуртках і об'єднаннях «Українська народна вишиванка», «Макраме»; виставки декоративно-ужиткового мистецтва «Народні митці та умільці».

С.О. Омельченко

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, Запорізька область, Україна, 72312, тел. (0619) 44-04-64,
факс (0619) 44-03-60 E-mail: rectorat@mdpu.org.ua, www.mdpu.org.ua,
код ЄДРПОУ 02125237

Зл.ср. 2020 № 01-28/1306 На № _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Мухіної Вікторії Вячеславівни
«Соціалізація студентської молоді педагогічного університету у позанавчальній
діяльності засобами народного мистецтва»
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.05 – соціальна педагогіка

Результати дисертації Мухіної Вікторії Вячеславівни «Соціалізація студентської молоді педагогічного університету у позанавчальній діяльності засобами народного мистецтва» упроваджувалися в освітній процес у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького упродовж 2017 – 2020 рр.

Теоретичний, експериментальний матеріал і наукові узагальнення, покладені в основу дослідження В. В. Мухіної, використовувалися викладачами кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи у процесі проведення навчальних занять зі здобувачами вищої освіти спеціальностей 231 «Соціальна робота», при підготовці наукових публікацій та навчально-методичних видань.

Застосування в освітньому процесі результатів дисертації В. В. Мухіної забезпечило підвищення рівня фахової компетентності здобувачів вищої освіти із соціальної педагогіки, теорії соціальної роботи, технологій соціальної роботи, активізувало їхню освітньо-методичну та науково-дослідну роботу. Основні положення й висновки наукової праці виявилися ефективними й значущими для підвищення якості підготовки соціальних працівників, соціальних педагогів та фахівців із соціального забезпечення.

Упровадження результатів дисертації В. В. Мухіної обговорено й позитивно оцінено на засіданні кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 1 від 27 серпня 2020 р.).

Ректор

Клименко А.О. 106

Анатолій СОЛОНЕНКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Г.КОРОЛЕНКА

вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003
телефон 56-23-13 факс 52-58-67
E-mail: allmail@pnpu.edu.ua
код ЗКПО 31035253

31.08.2020 № 2148/01-60/54

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Мухіної Вікторії В'ячеславівни
«Соціалізація студентської молоді педагогічного університету у позанавчальній
діяльності засобами народного мистецтва»
(13.00.05 – соціальна педагогіка)

Результати дисертаційної роботи В. В. Мухіної були апробовані впродовж 2020 р. шляхом упровадження експериментальної соціально-педагогічної технології у позанавчальний процес Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Теоретичні та практичні аспекти досліджуваної проблеми висвітлені у публікаціях і доповідях на наукових конференціях, круглих столах, семінарах, а також пройшли апробацію зі здобувачами вищої освіти у позанавчальній діяльності. Зокрема, практичне застосування мали розроблені автором орієнтовна програма кураторських годин та ресурсних можливостей суб'єктів соціокультурного простору (за напрямками: народні музика, театр, танок, архітектура, звичаї та обряди, поезія, живопис, вишивка, ткацтво, кераміка, лялька-мотанка, писанки тощо); методичні рекомендації для кураторів академічних груп „Народне мистецтво Донбасу: історія та сучасність”; програми клубу „Народний мастер-клас” сумісно з місцевим музеєм, бібліотеками тощо. Особливої актуальності набувають активні організаційно-педагогічні форми та методи роботи у позанавчальній діяльності: зустрічі з майстрами, народними умільцями, представниками мистецтва, фольклорними колективами тощо.

Матеріали дисертаційної роботи є актуальними, мають вагомое теоретичне і практичне значення у процесі підготовки майбутніх фахівців у галузі освіти.

Акт про впровадження результатів дослідження обговорено та затверджено на засіданні кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи ПНПУ імені В. Г. Короленка (протокол 17 від 31.08.2020).

Проректор з наукової роботи

Шевчук С. М.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013, Тел. 3-36-10
 E-mail chnpu @ chnpu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02125674

31.08.2020 № 29

На № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертації Мухіної Вікторії Вячеславівни
 «Соціалізація студентської молоді педагогічного університету у
 позанавчальній діяльності засобами народного мистецтва»
 на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
 за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

Наукові результати дисертаційної роботи Мухіної Вікторії Вячеславівни «Соціалізація студентської молоді педагогічного університету у позанавчальній діяльності засобами народного мистецтва» упроваджувалися в освітній процес Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка впродовж 2017–2020 років.

Основні положення та висновки дисертації використовувались викладачами кафедри соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка під час підготовки та проведення лекційних і практичних занять з навчальних дисциплін для студентів бакалаврату та магістратури «Історія соціальної роботи», «Педагогіка», «Теорія соціальної роботи», «Основи ювентології», «Соціальне виховання», «Теорія і практика соціально-виховної роботи», «Педагогіка вищої школи» та ін. Матеріали представленого наукового дослідження застосовувались здобувачами вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» для написання курсових і кваліфікаційних робіт, підготовці науково-дослідних проєктів тощо.

Значну наукову і практичну цінність у дослідженні В. В. Мухіної має експериментальна соціально-педагогічна технологія соціалізації студентської молоді педагогічного університету у позанавчальній діяльності засобами народного мистецтва. Результати дослідження В. В. Мухіної

використовувалися для розроблення й удосконалення фахових, соціальних і психолого-педагогічних компетентностей фахівців педагогічної та соціальної галузей.

Результати впровадження дисертації Мухіної Вікторії Вячеславівни «Соціалізація студентської молоді педагогічного університету у позанавчальній діяльності засобами народного мистецтва» розглянуто й схвалено на засіданні кафедри соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук (протокол №1 від 31 серпня 2020 року).

Перший проректор, проректор
з науково-педагогічної роботи
доктор історичних наук, професор

Володимир ДЯТЛОВ

Завідувач кафедри соціальної роботи
та освітніх і педагогічних наук
кандидат педагогічних наук, професор

Людмила ЗАВАЦЬКА